

Familjen upplöses, vexas och förgår, men det sedligt Rätta såsom detta allmängiltiga handlingsätt består i denna vaxling. Dess karakter af Rätt är sjelfva detta dess bestånd.

Närmast har det sedligt Rätta denna förmedlade form. D. v. s. institutioner lag och sed framstå såsom gifna, gällande genom sin gifvenhet, och det sedligt Rätta i individens handlingar, dessas berättigande karakter af Rätt är härigenom förmedlad. Individnen har det beståendes omedelbara berättigande till grund för sina handlingars berättigande. Således det Sedligt Rätta är förmedladt har en grund – hvilken det i familjen saknar – der det är grundlöst omedelbart gifvet.

10

Men sjelfva denna grund, är i medborgerliga samhället omedelbar. Dess omedelbarhet upphäfves i Staten – i nationens verldshistoriska verksamhet såsom Rätt. Nationen är i denna verksamhet seden skapande och lag och institutioner stiftande, häri handlande med mensklighetens rätt – d. v. s. med det absolut rättas på jorden rätt. Denna verksamhet består naturligtvis i individuela handlingar – hvilka icke bestämmas af lagen och seden såsom gifven, bestående – utan hafva sin sedliga karakter i denna absoluta rätt – Lagen stiftas, institutionerna grundas – nationens makt göres i verlden gällande såsom rättsbestämmande.

20

Denna en nations absoluta rätt, kastar i familjens civilisation sitt sken in i familjelifvet och ger det sedligt rätta i densamma en högre grund än det beståendes. ||Det är för nationen familjen är till – för fäderneslandet. Den skapar seden såsom nationens icke blott såsom sin – och dess kärlek har häri sitt berättigandes grund – att den bestämmer det Rätta stödd på en nations rätt – denna grund likväl såsom bortom det beståendes Rätt.|| Medvetandet härom är den patriotiska andan i familjen, utgående ur kärleken till torfvan till fädernejorden och till modersmålet – vinnande innehåll såsom kärlek till fäderne-seden och till nationallitteraturen, samt utvecklade i den kärlek till fäderneslandet, som offerar familjens tillvaro för statens bestånd – ett medvetande derom, att familjens upplösning skall vara, är, det förnuftigt nödvändiga – såsom i den här af fordrade upplösningen familjekärleken har sitt högsta uttryck. De få raderna i Schillers Hektors och Andromaches afsked hafva häri sin odödlighet. Och dramet tager ur denna upplösning sitt skönaste innehåll.

30

65 FÖRELÄSNINGAR I PEDAGOGIK. VÅRTERMINEN 1861

HUB, JVS handskriftssamling

40

Pedagogik.

Vår Terminen 1861. 1–4,

Mina Herrar. Inledande företal kort. Tillfälligtvis åliggandet att i pedagogik examinera. De begagnade läroböckerna öfverhufvud utan system och därför utan ledande princip. Önskat göra ett försök att ersätta denna brist.

50

Och vidare: Pedagogin är praktik, handling. Den måste i grundsaternas genomförande rådfråga erfarenheten i afsende på medel, sätt och vis. Därför har pedagogiken såsom vetenskap sin metodlära, på erfarenheten stödd. Kan icke säga, att egen erfarenhet är stor. Dock

någon. Men den stora erfarenheten i lifvet är historiens. Rådfrågat den. Önskat, att stödd härpå verka mot missbruk i fäderneslandet rådande; dels i uppfostran än mera i undervisningen.

Kommer att mest sysselsätta oss med den senare, såsom tillhörande Herrarnes blifvande lefnadsverksamhet.

Till studium jemte afhörandet får rekomendera Rosenkrantz. System der Pædagogik. Men i brist derpå äfven andra läroböcker, att begagnas discursivt – motsvarande kapitel för hvarje föreläsning.

Kunde tillägga om uppfostrans och Pedagogikens vigt. Men onödigt.
10 *Menniskan är, hvad hon gör sig sjelf till: detta är det första. Ingen är annat, än hvad han vill vara. Eljest finnes ingen ansvarighet, ingen skuld. Friheten är dess vilkor. Detta synes förneka all uppfostrans betydelse. Men å andra sidan: *menniskan skall icke vilja vara annat, än hvad hon bör*, detta är förnuft, är sann frihet. Således svaret på frågan: hvad bör hon vara? – hufvudsak.*

Att svara: »menniska» – sann humanitet o. s. v. det är floskel. Ty det återstår: hvad är detta? – Det religiösa: »Guds barn», »Guds beläte» är mera positivt. Ty derunder förstås då, hvad en positiv religionslära om Gud och människans förhållande till honom lärer. Naturligtvis den
20 *Kristna. Men äfven i dess lära, såsom i all religion, vetandet om försoningen det egentliga, d. ä. om lösningen af motsägelsen: att människan icke är, hvad hon bör vara. Hela det verksamma lifvet skall inläggas deri, i allmänna bud: »Gör icke åt andra» &c. »Älska din nästa» &c. Hvad bör man vilja, att andra icke skola göra åt en sjelf? Huru skall man älska sig sjelf? Hela det medborgerliga lifvet, människans hela praktiska lif skall få rum deri. T. ex. studera naturvetenskap, historie. Var sådan och sådan jordbrukare, embetsman; förvärfva egendom verka för samhället, det allmänna; var patriot: offra egendom och lif, eget och andras, eget folks och fremmande nationers. Allt detta inrymmes i buden? Ja de äro abstrakta. Således det skall i dem inläggas.*

Men det allmänna, den konklusion vi vilja draga af det sagda: *menniskan, skall icke vilja vara annat, än hvad hon bör – är denna: Hon skall göra sig sjelf till något, som icke ligger inom hennes tycke och val – något, som gäller, äfven om hon icke vore till. Detta är uppfostran i stort fattadt. Der finnes ett tvång, som människan skall underkasta sig. Hon skall vara något, som icke af hennes afgörande beror.*

Detta tvång är: individen tillhör en viss tidpunkt i historien – utan sitt val. Hennes vetande och viljande kan icke gå utöfver denna tid. Detta är absolut gräns. Hon tillhör vidare en nation, en samhällsklass,
40 *en familj – allt utan val. Dessa gränser kan hon utvidga – i sitt vetande; men hennes handling faller inom dem. Detta är det förnuftiga, att så är, och att så skall vara. Individen skall lefva sig in i detta lif, som han utan vidare tillhör. Detta är hans förnuft. Endast deri är frihet: att lefva det fritt, af öfvertygelse och ur fritt beslut – emedan det är det förnuftiga, som är.*

Således närmare: uppfostran är denna lifvet genomgående sjelf-
uppfostran till förnuft och frihet. Men individen träder dertill, till historien, till alla dessa förhandenvarande förhållanden. De äro för honom gifna.

Hvar finnas de? Hvari bestå de? I det redan tillvarande slägtets
50 *vetande och handling. Hvar finnes historien? Förunderligt: alla veta det – och få människor hafva reda derpå – att den finnes endast och allenast i det närvarande, i det nu lefvande slägtets vetande och handling. Kristi uppträdande skulle hafva en helt annan, föga historisk betydelse, om icke läran lefvat genom seklerna, för hvarje Nu, i folkens*

tro och verk – och i det närvarande skulle lefva, jemte hela denna dess utvecklingshistoria, som ligger mellan båda tidpunkterna. 5:e och 6:e seklen lefva qvar i den närvarande fördelningen af Europas nationer, deras olika kultur, vetande och sed; det 15:e och 16:e i de nuvarande nationallitteraturerna och nutidens politiska lif, såsom allt bestämdt af antikens inflytande ||det 16:e vidare i de protestantiska folkens lif och i de katolskas såvida seklet äfven för dem medförde en reform – i den Amerikanska kulturen och dess återverkan på den Europeiska o. s. v.|| 18:e seklet i det 19:es naturvetenskap, uppfinningar, upplysning (frihet från fördomar) i hela dess sociala lif. Såsom vetande är historien om det förflutna för hvarje tid en annan. Grekerna äro för oss något vida mera, än de voro för sig sjelfva, för sitt eget medvetande. Och i det närvarandes handling antager likaså det förflutna i hvarje Nu en ny form. Man säger: det är så *i dess följder*. Ja men i den närvarande följden är hela utvecklingen innesluten. I den förra *lefver* den senare; för sig fattadt är det förflutna dödt.

Och nationen, samhället, familjen, om hvilka talades sås<om> för individen gifna? I dessa individers vetande och handling, nemkligen> äfven vetandet, såvidt det i handling uppenbarar sig. Denna familj, det är dessa indiders görande och låtande i förhållande till hvarandra. Dessa samhällslagar? de äro icke den skrifna bokstafven, utan dessa medborgares samstämmade, lagbundna, d. ä. regelbundna, ordnade handlingssätt. Detta är den lefvande lagen, lagen sås<om> tillvarande makt. Denna nation? det är detta folks historiska uppträdande i hvarje Nu – hvad alla dessa individer, som utgöra nationen i förhållande> till andra nationer göra och låta.

Det för individen gifna är alltså detta vetande och detta handlings-sätt, samtidens, denna nations, dessa medborgares, dessa familjemedlemmars. Individen födes härtill – han har det för sig sås<om> gifvet. Han kan icke undfly det. D. ä. människan födes ofri. Hon har för sig verldshistorien, den i detta Nu lefvande sås<om> det band, hvari hon är bunden. Hon födes oförnuftig; ty hon har verldshistorien, det lefvande förnuftet, utom sig, står fremmande för detta.

Och härtill kommer natursidan af hennes tillvaro. Hon födes lekamligen sås<om> andligen hjälplös. Man har med rätta sagdt, att denna människans hjälplöshet, hvari hon står ensam bland alla lefvande väsenden, utgör möjligheten dertill, att endast hon kommer till frihet och förnuft. Hon är härigenom oförmögen till sjelfuppfostran. Det tillvarande, lefvande förnuftet, verldshistorien såsom tillvarande makt, tager makt med henne. Detta tvång är uppfostran – icke ännu sjelfuppfostran. I den mon denna makt gör henne delaktig af förnuftet, d. ä. förer henne till det vetande och den handling, hvari den sjelf består, frigöres hon; ty hon blir sjelf en representant af den tillvarande verldshistorien, dennas makt blir hennes – och uppfostran öfvergår i sjelfuppfostran, i fortfarande utförande af verldshistoriens verk.

Herrarne> säga: denna uppfattning af, hvad uppfostran är, är alltför allmän? Vi skola komma till dess specification. Kanske alltför hög? ty huru kan individens ofta så ringa så obetydliga lif vara verldshistoriens? Men det är dock faktiskt, att hvarje individ bär verldshistorien i sitt bröst. Ty hvad allt detta, för individen gifna är – det är hans vetande derom. För honom *är* allt detta: samtidens vetande och handling *till* blott i hans eget vetande – han bär det der, hurudant än detta vetande må vara – och ur detta sitt vetande handlar han. Hans tillvaro är likgiltig – emedan verldshistorien uppbäres af andra indivi-

ders vetande och handling; men han är sjelf en af dessa andra i förhållande till hvarje annan individ, och hans tillvaro har därför detta oändliga värde, att förnuftet, det levande verkliga, i honom och genom honom är till, i hans vetande och handling.

Och vi hafva genom denna uppfattning från början ställt oss på en annan ståndpunkt, än den naturalistiska, i närvarande tids pedagogik på många håll omfattade. Uppfostran skall vara utveckling af en människan medfödd natur! Den skall bestå blott i denna natur
10 utveckling! Uppfostrarens tillgörande skall vara blott trädgårdsmästarens, som ställer denna förträffliga vext i solskenet och vattnar den! Allt tvång skall ur uppfostran vara bannlyst! Den herrliga naturen skall fritt få utveckla sig! Mensklighetens historia, den kamp och strid, den nöd, de lidanden, hvilka den genom årtusenden genomgått och än dagligen genomgår, är ett stort misstag! Dessa förträffliga pedagoger skulle vara de män, de äro, äfven om allt detta icke funnits! Ja de skulle vara något vida mera, om blott en sådan pedagog råkat levfa på Adams tid och låtit Adams förträffliga natur fritt utveckla sig!

Äsigten har sammanhang med naturvetenskapernas utomordentliga utveckling – men sin närmaste rot i 18:e seklets scepticism, i dess
20 förkastande af all tradition och allt traditionelt, hvaremot den uppstälde den rena, af traditionen oförvillade humaniteten, den rena menskliga naturen såsom det ideal, hvilket äfv^(en) uppfostran skall göra till sitt mål att framdraga.

Men vår uppfattning skiljer också ifrån sig denna humanism och kosmopolitism, äfven der den framträder mindre naturalistisk. Människan födes icke till menskligheten i allmänhet, utan till den Nu levande, och icke till den i allmänhet, utan Europeen till den Europeiska menskligheten. Att uppfostras till Kinesens elker> Hinduns mensklighet, är alltså icke ett Finskt barns bestämelse – icke heller till
30 den Europeiska medeltids mensklighetens. Men ett sådant barn födes också icke till en Europeisk närvarande mensklighet öfverhufvud, utan till en humanitet sådan den lever i detta det Finska folkets vetande och handlingssätt – detta ännu specificeradt enligt> samhällsställning och familj. En sådan verklig, icke menad, fantiserad humanitet är den, hvartill barnet icke blott af omständigheternas tvång uppfostras, utan skall uppfostras; ty deri är verklighet och förnuft.

Men det sades: dessa gränser, nationalitetens o. s. v. kunna utvidgas. I hvad mon? och huru? derom mera,

40 M^(ina) H^(errar). Sades: gifvet å ena sidan, att människan födes till en verld och ett verldstillstånd, hvilka ligga utom hennes val.

Det är detta verldstillstånd hon är kallad, att i sitt vetande och sin handling representera. Hon kan icke undgå det. För hennes vetande och handling finnes intet annat, än detta gifna innehåll.

Detta är hvad hon bör göra sig till – redan därför, att hon måste.

Men å andra sidan: Människan har anspråk på frihet; ty hon har eljest ingen ansvarighet. Hon är eljest en vext, som näres af dessa safter – den gifna verldsordningen – och utvecklas enligt sitt frös egenskaper och deras inflytande.

50 Derföre, om hon icke gör sig sjelf till, hvad hon är, saknar hon förnuft och frihet. Om hennes vetande och handling är af det gifna verldstillståndet förutbestämtdt, upphör hon att vara ett fritt och förnuftigt väsende.

Denna motsägelse måste hon i sitt lif lösa. Detta är hennes lifvet

genomgående sjelfuppfostran – d. ä. denna motsägelses upplösning är detta.

Men hon kommer till verlden utan förmåga härtill. Hon födes oförnuftig och ofri. Hon är helt och hållet i andras våld. Hennes vetande och handling bestämmes af andra – d. ä. af detta gifna verldstillstånd – historien, för henne hennes nations plats i densamma, hennes samhällsställnings, hennes familjs.

Nemligen: det verldstillstånd, hvarom vi här tala, är det historiska. Och vi inse då: att detta alltid är ett närvarande, har verklighet i de nu lefvande menckliga individernas vetande och handling. Så hvad egentligen kallas historie – det är verklighet, har tillvaro i det närvarande i vetandet och handlingen – så nation – samhälle familj.

10

Det är detta vetande, denna handling, som utöfvar sin makt öfver barnet – gör individen utan hans val till en representant af detta verldstillstånd – äfven han. I hans vetande och hans handling är från första stund endast detta,

Detta är Uppfostran i egentlig inskränktare mening. Det är ett tvång, hvari individen förhåller sig ofritt. Han har det gifvet för sig hvad och huru han skall veta och handla i andras vetande och handling. Han kan icke komma derifrån. Det ålägges honom såsom hans vetandes och handlings lag.

20

Man kan säga: han har dock något eget, egendomligt individuelt. Ja han har sin organism och sin själ, såsom djursjäl. Han är en naturprodukt. Men han har intet egendomligt vetande, intet egendomligt handlingssätt. D. v. s. i den yttre företeelsen är hans handling egen – i rum och tid individuel, har sitt egna uttryck. Men hvad han vet och huru han vet, det är lånadt och hvad han gör, det är inlärdt. Det närmare snart.

30

Men härför och för pedagogiken öfverhufvud psykologisk insigt nödvändig förutsättning. Kan icke här och nu framställa psykologi. Men vi måste förstå hvarandra, då vi tala om vetande och handling, om förstånd o<ch> vilja m. m.

Derföre blott kort, hvad jag härmed förstår; anhåller om H<errarne>s uppmärksamhet,

Vi särskilja sås<om> vetandets former: Åskådning, Föreställning, Tanke.

Vi göra oss bilder af frånvarande föremål. Vi säga: vår Inbillningskraft reproducerar bilderna. De äro allmänna, framställa föremålet i ungefärliga konturer. Ex<empel> bilden af ett träd, en björk, ungefärlig kontur, likaså stam, grenar, blad deras färg m. m. – omgifvande föremål o<ch> plats i rummet.

40

Alldeles på samma sätt veta vi ett föremål, som vi se framför oss. När vi söndertaga bilden af björken passa dess delar in äfven på andra björkar – ungefär nemligen, i allmänhet. Skilnaden är blott, att till bilden af de omgifvande föremålen kommer den af betraktarens lekamliga närvaro.

Detta bör icke kallas åskådning. Det är Inbillningen produktion och reproduktion af bilder.

50

Men vi äro öfvertygade, att vetandet för att vara denna allmänna bild, *förut* måste vara vetande om det individuela. Före bilden af ett blad vetande om alla dess delar. Men vetande om hvarj del, då det fixeras åter en bild, som förutsätter vetande om bildens delar och så i oändlighet.

Vetandet om detta det individuela kalla vi åskådning. Det är visserligen en svår sak, att kalla detta en vetandets form, som ännu icke är vetande, d. v. s. hvarom vi veta först då det är ett annat, vetande i bild. Men det är en nödvändig förutsättning. Och hvarje särskild åskådning har sin plats i tiden: först af *a*, sedan af *b* ehuru den för vår betraktelse går tillbaka i oändlighet, till det i rum och tid oändligt individuela.

10 *N. B.* hvarje kvalitet färg, ton ljud, hårdhet, sötma, rosendoft, är så i oändlighet bestämd och bestämbar, i hvarje punkt och i hvarje ögonblick i oändlighet en annan.

Anmärkning. *Sensation* är själens medvetande om förändring i organismen, intrycket på sinnesorganerna, att detta är; Åskådningen vetande om sensationens *hvad?*

Nu till den andra sidan. Vi kunna tro, att detta är barnets första vetande blott i bild. Vi hafva skäll anse, att djurets vetande aldrig är något annat.

20 Men så snart bilden, resp(ektive) det i bilden afbildade får ett namn är den icke blott allmän utan får *betydelsen att vara* det. Bilden af ett träd, en björk ett blad – visserligen af något visst träd, när den hänföres till åskådningen, men af detta såsom ett exemplar af det allmänna slaget.

30 Detta är *Föreställningen* = vetande i en bild med medvetande om dess allmänna betydelse. Endast människan. Barnet med första ordet det hör och hänför till en bild – förrän det sjelf talar. Inbillningen producerar, sammansätter bild af bilder äfven för det osedda och ohörda = Fantasi. Men öfverhufvud allmänna abstrakta begrepp i föreställningens form. Dygden i bild af vissa handlingar eller personer. Lagen likaså. Gud antropomorficerad,
40 Slutligen *Tanken* – dessa allmänna betydelsers, notionernas, begreppens, sammanhang. Anmärkes blott: man anser det så: Begreppen äro färdiga; de förenas, sammanhanget utsäges i Omdömet. Icke så: hvarje begrepp är genom omdöme bildadt – dess plats i begreppssammanhanget bestämdt. Det har icke blott i andras vetande, traditionellt, före individens tillkomst. Individens sjelf bestämmer genom omdöme dess plats. *Eftertanken* uppsöker den åter, tagande begreppen såsom färdiga, uttalar det förutgångna omdömet. Så förhåller sig äfven med omdöme och slutledning. Att två notioner höra tillsamman eller icke, derföre har tänkandet redan en grund. *Eftertanken* uttalar den i Slutledningens bevis.

Nu är vidare att märka: Människan åskådar i kl. 5 föreställer sig det åskådade en annan gång, tänker deröfver en tredje. Vid allt hvad hon ser, hör o. s. v., d. ä. då hon ser, hör, föreställer hon sig äfven det sedda i en bild, och ger bilden en allmän betydelse i en notion, som tänkandet bildat, hvars sammanhang med andra notioner hon vet, som således är ett begrepp – hvilande på omdöme och slutledning. Men hon kan sedan sätta sig ned för att eftertänka. Såsom hon kan korrigera bilden – så äfven tanken – lägga till och taga från den förra – reda den senare. Detta hör till sjelfuppföstran.

50 Att veta vetandet om det allmänna såsom allmänt, detta öfverhufvud abstraktion. Människan icke djuret. Om djurets lif i bilder är vår föreställning – blott föreställning, en mening, ett menande,

Bevis för det anförda saknas. Icke fråga derom. Endast att vi förstå hvarandra.

Se vi tillbaka på det sagda, så finna vi, att föreställningen icke finnes

utan allmänna notioner. D. ä. Allt vetande är vetande om det allmänna. Men människan vet i föreställningen det allmänna *såsom* allmänt. Den har för henne en allmän betydelse. Betydelsen i den notion, som med bilden är förknippad. Detta medvetande om det allmänna såsom allmänt får barnet med första ord det hörer. Här börjar dess delaktighet i det gifna vetandet. Dess uppfostran. Ända till bilden, d. ä. lika långt som djuret, är vetandet dess eget. När bilden har en allmän betydelse, är dess vetande allmänt menskligt vetande,

M(ina) H(errar). I uppfattningen af vetandets psykologiska former: Åskådning Föreställning, Tanke förekomma två svårigheter. 10

1:o Att åskådningen är vetande om det individuela, ehuru detta vetandes innehåll aldrig som sådant, utan blott i en allmän bild kan fixeras.

Det är så: Försök att utsäga vetandet om hvilket sinligt föremål som helst! – Det är alltid utsago om ett vetande om det allmänna.

Bord – fyrkantig, hård, svart – 3 aln(ar) långt 5 qv(arter) bredt – nyans af hårdhet färg – här grå, der mörkare. 1 000 saker äro bord &c. Detta bord? 1 000 bord. Allt = Detta.

Men det är klart, att i hvarje sådant utsagdt vetande innefattas åsyn af oändlig detalj – eller vidrörande af oändliga olika hårda punkter t. ex. – Detta är åskådningen som föregår bilden. 20

Bilden kan delas i mångfald af bilder. Bild af universum – jorden – Europa Finland – denna stad – ett hus – ett rum, ett bord – skifvan – fötterna – minsta del af skifvan o. s. v. Men i den sista bilden ännu en mångfald sammanfattad. Åskådningen der bakom.

Anmärkning. I sensation förhåller sig anden (själen) till kroppen. I åskådningen anden till sig sjelf – till sensationen.

2:o Huru bildens karakter af allmänhet blir medveten? D. v. s. huru den för människan får en allmän betydelse? resp(ektive) Huru människan i sitt vetande är människa icke djur?, Ty här skiljas de. 30

Man kan föreställa sig det, att då barnet hör »bord», »stol», dessa ljud äro åskådningar, som det vet i ljudbilder, ytterst en total bild af hela ordljudet – och att det nu jemför en bild, ljudets, med flere synens (och känslens). Men detta är blott å ena sidan N. B. ungefär samma bild – ljudets – å den andra vexlande – synens. Deri intet medvetande om allmänhet, allmän betydelse. Detta först då t. ex. bord är = skifva, på fötter – för att begagnas vid ätande o. s. v. stol = skifva, med fötter, ryggstöd, för att sitta. N. B. Allt detta fötter att stå, ryggstöd att luta mot – ändamål. D. v. s. då först när sammanhang inses mellan dessa skilda bestämningar, blifva de allmänna betydelser, få öfverhufvud karaktern af allmänhet, d. ä. gifva bilderna denna karakter. D. ä. tänkandet – notionernas sammanhang i föreställningen förutsatt, ingår deri. 40

Att vi dock från föreställandet särskilja tänkandet, har sin grund deri, att tänkandet för sig icke är vetande i bild – utan begripande af notionernas sammanhang.

Bevis att så är, än mer, att så måste vara kan här ej blifva fråga om. Det tillhör Psykologen. Här blott frågan, att vi förstå hvarandra,

Men ännu en viktig sak. Känslan spelar en stor rol – i lifvet – i uppfostran, och i pedagogiken. Vilja och vetande få icke fattas så skilda att icke den ena verksamheten ingår i den andra. Vetande och handling äro två skilda saker. Vetandet yttrar sig icke, finnes blott för den vetande sjelf. Handling är till i yttre måtta, för andra. I den begagnar människan kroppens organer och de yttre tingen som medel – de förra 50

mot de senare. Öfverhufvud: yttrar sig i bemäktigande, omformande, användande af naturtingen. Äfven tala, vetandets meddelande, är handling, (luftens formerande genom organerna). Ett ord är historie. I handlingen viljan verksam K<ατ> ἐξοχήν – vetandet förutsättning. I vetandet intelligensen (d. ä. vetandet sjelft) verksamt, viljandet förutsättning. Sensationen ännu tvång. ||Deri blott lust o<ch> olust.|| Äfven Åskådningen, bilden – kan sökas och undflys. Men föreställningens allmänna betydelse o<ch> tänkandet utgå ur fri håg. Likaså bilden för produc<erande> Fantasin.

10 Viljan i vetandet öfverhufvud denna lust o<ch> olust – sträfvande fria håg i föreställningen = *Känsla* = Viljandet i vetandet på denna standpunkt. Förståndet i tänkandet, begripandet, är icke sensibelt. Men Inbillningen den reproduktiva o<ch> produktiva = fantasin – är det.

Bilden af det förflutna – och af det tillkommande väcker denna lust o<ch> olust känslan – elker> omvänt känslan förer till bilden af, hvad som varit och hvad som komma skall. Fantasins ålder är äfven känslans. Det känsliga könet lefver i föreställningar. Filosofin – vetenskapen – systematiserandet – begreppssammanhanget är icke dess sak. Känslan i konsten.

20 Från känslan skiljer sig *Affekten*. Denna förutsätter sinnlig närvaro – sensation.

Känsla af sorg, af glädje, af misströstan af hopp. Men sörjandet actu o. s. v. det af sorg, glädje m. m. upprörda själstillståndet är affekt – lust och olust i sensationen. Vänskap – hat – känslor. Ömt sinne – kärleksfullt – Vrede = affekter. Ömhetens och vredens föremål närvarande. Affekten ger sig uttryck i löje – tårar – miner, åtbörder.

30 »Känsla stegras till affekt» – d. v. s. föreställningen kan göra bilden så lefvande, att denna ersätter den sinnliga närvaron. Men egentligen affekten beroende af denna *N. B.* dess närvaro och *frånvaro* – att ryckas derifrån. Derköre> hos djuren affekt. Men icke känsla; ty denna behöfver ej blott bild utan bildens betydelse. *N. B.* – I konsten – bevis.

När man säger: »menniskan handlar ur sin känsla» vill det säga känslan öfvergår till intresse, och handlingen går ut på dess tillfredsställande. Det synes väl likgiltigt, om vi säga känsla, eller intresse. Men det är icke så. Vetande och handling bör ej förblandas. Af känslor kan menniskan öfversvämma, utan att någonsin komma till handling. Tvärtom: känslan drager vanligen från handlingen. Den är passiv. Men 40 är känslan af den art, att den innebär ett intresse: d. ä. öfvergår den i denna form t. ex. kärleken i familjekärleken, såsom intresse för familjens ekonomiska bestånd, makans lycka, barnens bildning o. s. v., antar dessa former af ett behof, som skall tillfredsställas, utgör den den kraftigaste sporre till handling.

Härmed den teoretiska sidan, vetandets former – hvarom dock längre fram ett tillägg, hvad som bör förstås med förnuft.

Nu om viljandets, det i handling verksamma viljandets.

50 Detta är det vanliga föreställningssättet, att själen sitter der, som en varuprobera och väljer mellan en hel hop fantasier – ur den ena eller andra grunden, eller helt grundlöst och godtyckligt beslutande sig för att göra den ena elker> andra fantasin till verklighet.

Detta föreställningssätt har den grund, att Viljan kan draga sig tillbaka ur all handling – och åter fritt i handling utgå. Menniskan icke blott vet, att så är, utan har i sitt vetande medvetande om sig såsom denna makt att handla eller icke. Vi skulle säga: det är viljans såsom

denna makt medvetande om sig sjelf.

Men det är långt ifrån, att denna makt vore verkligt *godtycke*, fritt val att i handling göra *det ena* eller *det andra*. Tvärtom när människan handlar utan vidare, så ur sin innehållslösa toma vilja, är dennas makt äfven en tom makt. Handlingens innehåll är *gifvet* såsom det ena eller andra begäret – håg, lust, intresse.

Man säger: individ kan välja, hvilket intresse af de många, som hos honom förefinnas, han behagar. Nej! han väljer det öfvervägande intresset. Han kan t. ex. försaka ett begärs tillfredsställande af tillgifvenhet för någon annan elker för sin pligt – t. ex. hungerns. »Af tillgifvenhet»? d. ä. ett starkare intresse. »Af pligt»? Det är äfven ur *en gifven* öfvertygelse, en gifven vana vid pligtuppfyllandet, ett starkare intresse: för godt samvete – elker för fädernesland, mensklighet. Det senare är blott: det sedliga (intellektuellt moraliskt = det starkare, öfvervägande).

Och dertill: Den toma viljans maktens sjelfmedvetande – i sjelfva verket maktlös att genomföra den ena eller den andra handlingen. Makt att handla, eller icke besluta. Men icke makt att förverkliga i handlingen ett gifvet innehåll. Är begäret, intresset tillräckligt starkt, då har människan makt öfver sin kropp och de yttre tingen. Äro de svaga, matta, så är denna makt ringa.

Alltså: handlingens *hvad* dess bestämda innehåll – och viljans makt att i handlingen förverkliga detta innehåll: detta är begär och intresse.

Makt att handla elker icke – ytterst att göra slut på lifvet och handlingen: detta står i människans makt – icke i djurets.

Dessa: begären och intressena äro viljans bestämningar, bestämda viljanden. De motsvara föreställningarne på vetandets gebit. De äro förestälda. I begäret ingår bilden af det föremål hvarpå begäret är rigtadt t. ex. hungern bild af födoämnen – och denna bild med en allmän betydelse – födoämnen, bröd i allmänhet. I intresset bild af den verklighet som skall komma till stånd – en bygnad – en lag (d. ä. ett handlingssätt hos medborgarena) en seger öfver fienden, d. ä. bilden af arméns belägenhet efter denna, fred frihet för fosterlandet – detta framtida tillstånd. D. v. s. allt detta i handlingen fattadt endast i form af intresse: för eget skydd mot väder och vind – eller familjens – *kärlek* till denna – (eller beqvämlighet) – *intresse för samhällsordningen – patriotismen*,

Således begär och intressen allmänna och rigtade på tillfredsställandet i allmänhet.

Likasom föreställningen förutsätta dessa; viljans rigtning på det individuella = Begäret i hvarje Nu. T. ex. hungern medvetande (föreställning) om denna brist magens tomhet i allmänhet och om viljans rigtning på tillfredsställandet – likaså i allmänhet, med föda öfverhufvud. Men häri ingå oändliga sensationer och åskådningar af denna brist i den organiska processen i skilda organer – alla organismens delar – emedan felande assimilation och reduktion i det hela – i hvarje punkt – i hvarje oändligen fördeladt Nu. Likaså samma oändliga enskildhet i rigtningen på begärets föremål – och i åskådningen af detta.

Denna begäret föregående, d. v. s. begreppslikt föregående viljans individualisering kalla vi *Drift*. Till medvetande kommer Driften i det allmänna – och på det allmänna rigtade *Begäret*. *N. B.* Drift som sådan kan ej tillfredsställas.

Böra komma i håg: att fråga är om Viljan såsom verksam, praktisk, i sjelfva handlingen. Alltså Drift och Begär i ett verksamma.

Begär o<ch> Intresse – Drift o<ch> böjelse – Begär hos djuret likasom Bild – men icke medvetande om dess allmänhet. Derföre i begäret fångat – blindt – Instinkt.

Till dessa två former den tredje: Viljandet af *ändamål*. Viljan såsom teleologisk verksamhet. Viljans innehåll i tankens form,

Måna> Herrar>. Vi omtalade senast 2:ne Viljans former eller momenter: Driften och Begäret.

10 Driften är Viljandet, rigtadt på det individuella – d. ä. på det yttre föremålet sås<om> individuellt. (Nemligen> all handling, allt praktiskt viljande, har denna yttre form, naturföremålets tillgripande, användande.)

Driften är också i sig individuell – den sinliga = ett kroppens behof i denna punkt i detta Nu, och sås<om> sagdt för behofvets tillfredsställande rigtad på individuella ting, sås<om> en punkt i detta Nu.

Men driftens innehåll kommer till medvetande i Begäret, sammanfattningen af oändliga momentana viljanden – derföre allmänt och rigtadt på det allmänna. D. ä. driften är i förhållande till begäret samma förutsättning som åskådningen i förhållande till bilden.

20 Exempel> Hungern såsom drift = detta behof // (senteradt o<ch> åskådadt (Gen<om> känseln)// i organismens alla punkter, d. ä. i hvarje punkt i ett Nu, och viljan att tillfredsställa det rigtad på den näring, som tillfredsställer detta punktuala behof. Hungern sås<om> begär = sammanfattningen af alla de punktuala behofven i den allmänna lusten till föda – och viljandet för dess tillfredsställande rigtadt på föda i allmänhet, elker> något visst födoämne i allmänhet. Likaså böjelse – för leka, för läsa – hos barnet, grund i vanan = behof att fylla detta Nu i tiden med denna sysselsättning, punktuellt, men behofvet medvetet sås<om> allmänt intresse och som sådant verksamt att tillfredsställa sig

30 i saken i allmänhet, eller såsom närmare bestämdt i denna lek detta slags läsning, läsning af denna bok i dess totalitet.

Det är öfver dessa allmänna intressen och begär människan fattar sig såsom afgörande, om säger man det ena eller andra skall tillfredsställas eller icke. // Viljans praktiskt Sjelfmedvetande. Viljan = makt dess medvetande om sig. // Hon *besluter*. Men i sjelfva verket gäller beslutet blott att tillfredsställa eller icke, handla eller icke. Godtyckligt fritt, grundlöst, utan vidare kan beslutet endast afgöra öfver detta *att elker> att icke*. Men handlingens *hvad*, d. v. s. om det ena eller andra begäret elker> intresset skall få företräde, dertill finnes alltid en grund i begären

40 och intressena sjelfva. T. ex. om hunger elker> behof af hvila – om ingendera, utan arbete, läsning, verksamhet för andra *N. B.* ett öfvervägande intresse häri. Vanans, sedens, uppfostrans makt att gifva böjels<er> intressen,

Djuret, anse vi, eger icke detta sjelfmedvetande om sig såsom makt att göra elker> icke. Detta är abstraktion, tillbakadragenhet (praktiskt) från all handling, viljan sås<om> stående fri, oafgjord, obestämd, bestämningslös öfv<er> handlingen. Det motsvaras i vetandet af det rena teoretiska Sjelfmedvetandet, Jag'ets medvetande om sig sås<om> af ingen bestämd föreställning bunden, Medvetandet abstraheradt från> allt innehåll. Det föreställande, tänkande, begärande, viljande

50 Subjektet.

Djurets medvetande är försänkt i bilderna och begären. Det är nu »ett» nu »ett annat» och fortgång i dem enkigt> sin natur och vanans makt.

Men det 3:e momentet i viljandet är: att det viljande Jag'et vet sig i

begärena och intressena bundet. Passionen. Denna skall vara; den är förnuftigt moment i den mening, att om intresset icke är starkt nog, kraft saknas att tillfredsställa det, att taga makt med den yttre världen, med tingen (äfvén det motstånd, som andra individer ställa deremot, och som äfvén det har sin yttre företeelse och motståndskraften i den verklig). Men människan är icke fri deri – och fordran på fritt afgörande innebäres i viljans sjelfvedvetande om sig såsom handlingens makt. När människan afhåller sig från handlingen, finnes detta frihets medvetande såsom vetande. Men hon *kan icke* afhålla sig och *skall icke* afhålla sig derifrån. Ty det är just såsom viljande, praktiskt, i handlingen denna frihet skall vara – icke blott i föreställningen, vetandet. 10

Begären och intressena fattas derföre i deras allmänna betydelse – såsom ett handlingens Ändamål, för hvilket hvarje tillfredsställande utgör medel. Ändamålet är det Tänkta – af människan fritt bestämda viljandet, som åter bestämmer tillfredsställandets art och grad. T. ex. födan: öfverhufvud det nödvändiga. Och i begärens och intressenas strid om företrädet skiljer den tänkande människan mellan det enas tillfredsställande och det andras såsom medel och ändamål. Exempel föda, arbete, vetande, godt samvete. Ömsesidigt ändamål och medel – för olika förhållanden, t. ex. föda, arbete. Men tänkandet fordrar sammanhang och den här af bestämda seden gör detta i handlingen verkligt. 20

Handling med tänkt ändamål – egentlig *handling*. Djuret handlar icke, har icke något medvetet ändamål. Dessa 3:ne viljandets momenter: Drift eller Bøjelse; 2:o Begär eller Intresse; 3:o Ändamål – viljandet såsom ändamål, handling. *N. B.* Praktiskt, verkligt. Dessa i all handling: Viljan utgår ur Bøjelsen, är Intresse, men bestämdt såsom Ändamål.

Motsvarande Vetandets momenter: Åskådning – Föreställning – Tanke. 30

Vid en blick på det anförda konklusioner rörande uppfostran.

Till Vetande:

1:o Åskådning – ur ett bildadt lifs omgifningar – af människoverk öfverhufvud. Naturföremålen – betydelse af ordning, skönhet, naturmakt – förvånande, väckande häpnad, fruktan – (affekter och känslor). Konstföremålen hvart och ett en *betydelse* i sig – ett deri inlagt ändamål: Exempel ett hus, ett husgeråd, en åker ett konstverk; människornas handlingar: en domstol, en gudstjenst o. s. v. Åskådandet af allt detta drifver till att veta betydelsen. 40

Lägges mycken vikt på naturåskådningen – med Rätta. Intrycken för sig af värde. Vetandet gagneligt, för handling nödvändigt. Vetande: ett slag, ett släkte och sammanhang, lag. Men ringa mot Åskådande af människoverk, emedan dessa samma intryck som naturens, nemligen genom massa, konstnärlighet, en församling, orgelsång – men derutöver hafva en bestämd betydelse, föra till tänkande uppfattning. Vilden kan åskåda naturen tanklöst. Men han kan icke stå på London bridge, utan att drifvas ur sin vildhet – fly till skogen eller söka bildning, intellektuel. 50

Likaså för Inbillningen naturåskådningen endast för konstproduktion verksam. Men åskådningen af människoverk förer Inbillningen i framtiden. Naturordningen enahanda, idem per idem. Men i människoverk, ändamål, bestämmelse – framtid. Människan uppmanas af dem, att föreställa sig denna afbildade den, se den i andanom och söka

fatta dess betydelse.

Dock detta hos barnet endast aning – osäker bild – Guds försyn – af känslan uppbyggen. Det har sin tid af stegring vid den tidpunkt, då föreställningens ståndpunkt relativt skall gifva vika för Tankens. (Nemkigen) ehuru moment(er) i allt vetande – endera öfvervigt – mera framträdande).

Men det huvudsakliga: Betydelsen och Sammanhanget, d. ä. Tänkandet läres helt och hållet. Det är i hvarje nu gifvet, tradition. Häri den intellektuella uppfostrans makt och tvång.

10 Menniskan har *förmåga* att tänka. Ja hennes förmåga är denna, att hon från första stund omgifves af människor och mänskliga bildningens verk, att hon åskådade dessa, och att hon häraf drifves att söka dessa åskådningens bilders betydelse. För den, som skulle försättas (från) barndomen) utom medmänniskors krets, skulle tänkandet icke finnas. Man anför exempel. Den döfstumme tänker icke – förrän teckenspråk och vidare läsning. Till dess blott lif i bilder. *Tom förmåga*, abstraktion, det rena själfmedvetandet, som redan förutsätter bestämdt tänkande, den som tänker, har dessa tankar. I historiens människolifvets, handlingens åskådning och bild reel tankemöjlighet – ty betydelsen sammanhanget är der verkligt, objektivt, har tillvaro för människan i hennes verk (barnet) och deras utveckling derur, d. ä. tankens utveckling derur, är utveckling genom bilden *ur* åskådningens, tänkandets verklighet ur dess reela, tillvarande möjlighet.

Denna traditionens betydelse för tänkandet framgår i dettas högsta form och / djupaste / innersta / grund *Slutledningen*.

Nemkigen) anmärktes: att omdömet icke är ett sammanställande af färdiga begrepp, och ett blott bedömande öfver dessas sammanhang – utan hvarje Begrepp är genom Omdömen bildadt. Ex(empel) Menniska förnuftig. Hvad är »menniska», om deri icke redan »förnuft» innehålles. Djur – förnuft. Djur = organism fri rörelse. Rörelse – rum o(ch) tid. Fri = Själ = öfversinnligt – immaterielt. Slutpunkten åt detta håll Detta = Detta – uttryck för åskådningen. Allt deröfver omdöme, formelt. Likväl i högre mening icke blott utsago hvad detta är, utan att förnuftigt) nödvändigt så är = skall vara egentlig) bedömande – insigt,

Derföre likaså Omdömet grundar sig på Slutledning. Bevis, tillräcklig grund för detsamma. Karakteren Allmängiltighet, inför alla tänkande, icke såsom) Omdömet endast uttryck af subjektiv öfvertygelse.

40 Bevisning, Allmängiltighet d. v. s., hvad som redan gäller eller på detta gällande grundar sig, dermed öfverensstämmer.

Och så är det: individen finner vetandets system, sammanhanget, tänkandet *färdigt*. Det är mensklighetens vetande – närmare samtidsens, en bildningsperiods – en verldsdel i den – Europeisk – en nations – samhällsklassens i denna – föräldrarnes.

Detta den intellektuella bildningens tvång. Menniskan icke blott tänker *såsom) hon lärt sig det* – utan hon tänker *emedan* hon lärt tänka, och lärandet sker nödvändigtvis i denna gifna form.

50 Men vi hafva sagt: familjens, samhällsklassens, nationens gränser kunna öfverstigas. Processen i allmänhet = *Skolan*. D. v. s. En tradition att lära Tänka utöfver deras gränser. Men samtidsens – historien såsom) verklig i detta Nu = absolut gräns. Ett lära Tänka finnes icke derutöfver.

—
Det skall än tydligare visa sig, hvilken traditionens makt, hvilket

uppfostrans tvång är på viljandets, på handlingens gebit. Derom nästa gång,

Pedagogik

Vår Terminen 1861 5-7,

Mina Herrar. Sökte lära inse, att på vetandets gebit i hvarje moment traditionens inflytande:

I åskådandet af människoverk och människohandling, såsom deri från naturföreteelsen skilda, att de innebära en i dem inlagd betydelse. 10

I bilderna af dessa åskådningars föremål, att de genom sin betydelse hänvisa på en framtid, väcka fantasin, den producerande inbillningen – som häri äfven återkastas på det förflutna.

I sjelfva bildernas betydelse såsom traditionel, inlärd. Samt i tänkandet, i deras tänkta sammanhang, hvilket individen förefinner såsom traditionellt vetande; hvarföre människan lärer icke blott ett visst sätt att tänka, utan sjelfva tänkandet – emedan tänkande är = detta vetandets sammanhang.

Men alla människor tänka lika. De hafva det af naturen, medfödt?

Herrarne ville titta i våra tidningar i historien – och i filosofins historia. 20

Meningen är: i formen öfverensstämma alla. Men hvad är denna form? Vissa slag af omdömen och slutledningar? Kategorier – Aristoteles och Kant. De allmännaste, mest abstrakta begrepp egentligen deras sammanhang. Substans och accidens, Orsak och verkan o. s. v. d. ä. dessas inlärdas sammanhang. T. ex. ex Analogia: d. ä. begreppen likhet och olikhet och dessas tillämpning afbruten vid en godtycklig gräns. De på hvarje bildningens ståndpunkt. Det mest abstrakta = det mest allmänna. Tillika det mest konkreta. Ty det har tillvaro i allt, i all företeelse. I natur och historie är t. ex. allt orsak och allt verkan. 30

Tänkandets första upphof? Gud gjorde människan till sitt beläte. Första ägget? – Första materien, kraften – stöten på himlakropparne eller gasen? – Dermed icke befatta oss. Begripa, hvad som är.

På handlingens gebit:

Driften – den sinnliga – af naturen, gemensam med djuret. Ringa i jembörelse med alla de böjelser, som traditionen fostrar. Äfven moraliska för elker emot. Exempel kärlek för orter, naturföremål (blommor o. s. v.) personer, sysselsättningar; men äfven genom vana vid och böjelse för vissa själstillstånd – (vänlighet, ovänlighet; håg för drömeri, nyhetsbegär uppmärksamhet o. s. v.) 40

I begäret kommer driften till bestämdt medvetande – böjelsen i intresset. Det är som sådane, i denna form af allmänhet de tillfredsställas. Men de tillfredsställas på ett visst sätt och vis – medlen för tillfredsställandet äro mångfaldiga. Barnet väljer dem icke – t. ex. icke ens modersmjölken är alltid det, som stillar hungern, utan ett surrogat. tiden och måttet för äta och sofva. I allt en bestämd vana eller ovana. Och det är i detta tillfredsställande böjelserna fostras – de sinnliga drifternas tillfredsställande först, den ena elker andra böjelsens sedan, hvaraf nya böjelser. T. ex. kärleken till modren genom hennes omvårdnad för den sinnliga driftens (behofvens) tillfredsställande. Kärleken för naturen – kärlek till fosterjorden. 50

Häri det morakiska sinnelagets tidiga grundläggning i böjelserna – och i vanan seden.

Nämnda sätt för tillfredsställandet är tradition – olika hos skilda

folk, inom skilda samhällsklasser, skilda slägter från led till led. Förändras långsamt genom seklerna. Vanans, brukets, sedens makt. Det bestämes också af land o<ch> klimat – men till viss grad, emedan civilisationen småningom jemnar alla dessa naturliga skilnader.

H<errarne> veta, att man vanligen anser intellektuel förmåga medfödd, men icke gerna böjelser, som kunna räknas inflyta på moraliteten. I motsats häremot fördrager individen det dock vanligen mindre, att anses t. ex. för dum än för argsinnt. Det kan likväl svårligen afgöras, hvilket inflytande naturlig organisation har äfven på böjelser icke blott drifter, egentligen i graden och yttringssättet – temperamenter. Nationela, och slägt-åtskilnader. Äfven modrens affekter. Men väsentligen hafva sådane olikheter sin rot i nationel o. s. v. vana o<ch> sed, bestämd af klimat m. m. men förnämligast af historiska öden. Ty nation är icke race elker folkstam, utan historisk produkt – (sammans<att> af flera folkstammar – vetande o<ch> sed af beröring med andra nationer i krig och fred och af tidpunkten för nationens tillvaro bestämda). Så äfven samhällssed en<ligt> samhällsställn<ing> och slägt-sed).

Likväl inses: att det naturliga, medfödda, har lika mycket inflytande – elker lika litet – i teoretiskt som praktiskt hänseende. Mera i råkets tillstånd. Ty civilisation o<ch> kultur är just detta, att besegra naturbestämmdheten ||– subjektivt och objektivt || tillintetgöra dess makt,

Det sagda tillräckligt, för att visa, hvilken makt traditionen på det praktiska gebitet utöfvar – såsom böjelserna fostrande.

Men vidare: det är genom sättet och viset för tillfredsställandet det bestämes, hvad begäret o<ch> intresset är. Man tycker: hunger är hunger, huru än den tillfredsställes. Ja den är densamma såsom drift, såsom det outsägliga, obegripliga. Men sås<om> medvetet begär är den något annat hos djuret, hos vilden, hos den civiliserade menniskan. Den är jemte propagationsdriften djurets allt. Men redan vilden har dertill fostrade böjelser i mängd. Och hos den civiliserade menniskan är hungern behof af en otalig mängd födoämnen, det ena eller det andra, ett begär hvars bestämda innehåll kan mångfaldigt bestämmas (ger fritt val för tillfredsställandet – djuret: behof af kött, gräs); det har sina fritt ordnade tider. Barnet är hungrigt 4 ggr om dagen – mången endast en gång – o. s. v. Det är detta, som konstituerar, *hvad* hungern sås<om> begär är. Medvetandet om behofvet i organismen – dess afmatning, respektive assimilationsprocessens afmatning, får derigenom sin af vanan bestämda gång. Men härtill kommer ännu tillfredsställandets förhållande, till andra begärs och intressens tillfredsställande – begärets betydelse i förhållande till dessa sås<om> medel för ändamål. Ett intresse – synnerligast ett högre andligt – nedsätter det till ett minimum. Fäderneslandsförsvaren i striden uthärdar icke hungern – begäret finnes för honom icke till. Sorg o<ch> glädje glömmar äta och dricka o. s. v.

Vi äro härmed inne på viljandets 3:e moment, der viljandet är tänkt ändamål.

Vanan i uppfostran ordnar begärens och intressenas tillfredsställande, dermed sjelfva begären. Ju flera bildningens intressen tillkomma, desto mindre makt har hvarje begär och intresse för sig, desto lättare ordnas tillfredsställandet, d. ä. bestämes sjelfva begärens innehåll. Detta systematiserande, praktiska, sker en<ligt> traditionen, en tids, en nations kulturgrad, och systematiken är denna en<ligt> ändamål och medel. Frågan är här: hvarföre denna ordning och icke en annan? Uppfostraren har den sås<om> tradition gifven, efter sin kulturgrad mer

ell(er) mindre i stånd att besvara detta: hvarföre? gifva skäl. Der kan vara, sed och osed – insigtslöst. Men all tradition sträfvar till sitt eget begripande och dermed osedens – det *oskäligas* – aflägsnande. Den uppfostrade mottager denna systematik blott på grund af auktoritet. Och häri traditionens yttersta praktiska makt – uppfostrans tvång.

Hvad ännu återstår, det hör redan till sjelfuppfostran. Derom korrt.

Nemligen: när vetandet fortgår till bevisning – i slutledningen – framstår för individen vetandets traditionela sammanhang, d. ä. att det är ett system af allmänt menligt vetande. Ty bevis är allmängiltighet – giltighet för tänkandet öfverhufvud. Men bevisning är bevis äfven för individens eget vetande, egen tänkande öfvertygelse. Hvad icke inför denna gäller det gäller icke för tänkandet öfverhufvud. Sålunda gör hvarje individ, vetandets traditionela sammanhang till ett sammanhang äfven för sig – och deri är detta en fortgående process fortgående utredning underkastadt. Detta är i vetandet *Sjelfuppfostran*, hvarvid på en gång menskliga vetandet utvecklas och individens vetande blir en representant deraf – d. ä. detsamma i individens vetande har verklighet.

Denna sjelfuppfostran ingår i uppfostran från den stund individen bevisar med insigt i beviset, d. ä. med medvetande om dess allmängiltighet.

Afse vi det: att beviset sås(om) vetandet gäller natur och historie, den fysiska och moraliska verldsordningen, det förnuftiga sammanhanget i dessa – så är detta vetande = förnuftigt, förnuft.

Likaså då människan handlar enligt ändamål, träder hon praktiskt, i handlingen, in i den förnuftiga verldsordningen – naturnödvändigheten – historiens ordning (närmast i statens). Hon måste, om hon vill förverkliga sina ändamål, ställa sin handling i öfverensstämmelse med denna gifna ordning. Naturen kan hon begagna som medel – men icke omvända dess ordning. Att den finnes gör det för henne möjligt att beräkna handlingens följder. Likaså: sin nations sed och lag, och dess öden måste hon underkasta sig. När hon gör det med insigt i denna ordnings förnuftighet, förnuftiga sammanhang, är hon i handlingen fri, hennes viljande förnuftigt = förnuft. Men handlingen hör då såsom en gestalt den moraliska verldsordningen till, utvecklar den, ger den verklighet.

Äfven denna sjelfuppfostran börjar i uppfostran, så snart människan handlar ur sitt samvete – såsom medvetande om, hvad i den moraliska verldsordningen skall vara.

Sjelfuppfostran genom lifvet,

M(ina) H(errar). Förnuft: det är icke något särskildt psykologiskt moment i vetandet ell(er) viljandet.

Vetandets: de tre Åskådning) Föreställning) Tanke

Viljandets: – Drift, Begär, Ändamål.

Men Tänka har åter dessa momenter: Begripa, Bedöma Bevisa. Omdömet subjektiv mening. Kopulan = den tänkande, mening, subjektiv) öfvertygelse. Bevisandet innebär fordran på allmängiltighet. Det bevisade sammanhanget finnes der, före Subjekte)ts eftertänkande – sås(om) tillvarande förnuft i natur och historie, såsom förnuftig insigt häri hos den tänkande öfverhufvud. Vi hafva sagt: när människan fordrar denna insigt, skäl, bevis och förmår för sig bevisa, då börjar sjelfuppfostran.

Likaså i viljandet sås(om) ändamål. Ändamålet är blott traditionelt auktoritet. Men individen ger auktoritets ändamålet subjektiv form, vill det på sitt sätt – subjektivt, tillfälligt, en(igt) subjektiv nyck, håg

och lust – men äfven öfvertygelse och mening om detta sitt subjektiva afgörandes berättigande. Det tredje är att erkänna förnuft i natur och historie, förnuft i det bestående traditionela, de allmängiltiga ändamålen i samhället och historien – och att individen gör dessa ändamål till sina – emedan de äro i sig förnuftiga. Detta förnuft i handlingen, förnuftigt viljande = frihet – sann, verklig. Sjelfuppföstran med detta medvetande om och viljande af det allmänna som sådant.

Derföre: Uppföstran = *Den process hvarigenom människan kommer till förnuft och frihet.*

10 Men deri ingår Sjelfuppföstran. För att denna skall finnas detta det gifnas beständes ||traditionens|| inflytande på vetande och viljande: 1:o genom åskådning af människoverk och mensklig handling, hvarur bilder med en allmän betydelse, och genom att lära fatta denna såsom allmän – lära tänkandet; 2:o gen〈om〉 att inplanta böjelser och ur dem bildade intressen, i sig allmänna, samt genom att gifva dessa medveten karakter af allmänhet sås〈om〉 allmänna ändamål.

Derföre Uppföstran = *den process hvarigenom människan blir delaktig af vetandet och viljandet såsom tradition.*

20 Denna process förutsatt för sjelfuppföstran. Den är Auktoritet och Tukt i förhållande till tro och lydnad. Den föstrar reaktion mot tvånget: egen mening och egen vilja. Men deri öfvergången till, Sjelfuppföstran – elker〉 sjelfuppföstran börjar från detta *grundlösa* vetande och viljande, och förer, d. ä. skall föra till förnuftig insigt (grund för vetandet) och förnuftig handling = frihet (viljande af det allmänna såsom det berättigade, det Förnuftiga – Rätta). Hvad som härvid reagerar är icke människans »gifna natur», någon hennes »medfödda» frihetslust. Det är det meddelade vetandet och viljandet, den traditionela läran och seden, som sjelf drifver härtill, utvecklar sig. Denna är i sig sjelf likasom gäsningssämnet. Den skall icke vara blott traditionel. Dess omedelbara form är väl denna. Men den är i sig förnuftig – allmängiltigt sammanhang – och i den mon den bildar individens vetande och viljande tvingar den till förnuftig insigt, hvars början är egen mening, egen vilja. *Sjelfmedvetandet*: att den individuella anden fattar sitt jag såsom makten öfver elker〉 i detta gifna traditionela innehåll.

40 Nembigen〉 förnuftet sås〈om〉 tillvarande i natur och historie, såsom deras immanenta lag och ordning, är förnuft såsom förnuftig insigt; och särskildt i historien, i den menskliga handlingens verld, såsom förnuftigt viljande, utveckling, fortgång från det närvarande till framtiden. Man kan om naturen säga: den förnuftiga ordningen är der, äfven om, människan icke vet den. Men man föreställer sig då, att den är der för Gud – medveten. ||*N. B.* Företeelserna äro – icke lagen som sådan = abstraktion.|| I historien deremot intet förnuft, som icke af människan deri inlägges. Den förnuftiga ordningen här människans *verk – och gerning.*

50 Derföre: ju rikare vetandet och viljandet – läran och seden – genom uppföstran är, desto fastare sjelfmedvetandet, och desto mera drifves människan till förnuftig insigt och förnuftig handling. Men äfven vetandets och sedens art: vetenskaplig undervisning; samhällsställning med mera omfattande verksamhet. *N. B.* Den patriotiska – kriget – politisk – frihet. Missionsverket.

Bildning = medvetandet om det allmänna och verksamhet derför.

Curtman: »Die christliche Civilisation» sås〈om〉 uppföstrans ändamål. Men förflygtigar åter detta genom att göra det till ett förestäldt Ideal –

menschlig fullkomlighet – och derföre: Uppfostran = »unga människans afsigtliga utbildning till den under gifna förhållanden möjligaste menskliga fullkomlighet».

Det hade varit nog att ur hans synpunkt säga: »till de gifna förhållandena». Ty dessa äro »kristlig civilisation» den verkliga, icke blott förestälda, fantiserade. Han säger derföre äfven: »Der Gesitungs-zustand, wie sie sich in der *Vorstellung* der trefflichsten Zeitgenossen abspiegelt». Hvem åtnjuter då uppfostran? Ingen. Millionernas uppfostran är blott traditionelt vetande och traditionel sed. Och de få, som kunna något känna om dessa de »förträffligaste samtidas föreställningar», uppfostra dock enkligt sina egen sed. Äfven de förträffligaste sjelfva skulle såsom uppfostrare handla förvänt och oförsvarligt, om de satte sina föreställningar, icke enkligt det allmän-giltiga, som i vetande och sed är verkligt. Öfverhuvud är häri verkligheten förflygtigad i subjektiv teori, i mening.

Detta sammanhänger med bestämningen »afsigtlig». Deraf medgifvandet, att uppfostran likväl för det mesta är oafsigtlig, »naturlig» – äfven af dem, som fattat dess ändamål »idealiskt»: de sjunka i otaliga fall tillbaka i ett oafsigtligt förfarande, och andra inflytanden komma äfven till deras afsigtliga uppfostran.

Slutligen kommer härtill den gifna andliga naturen, förmågan, hos den uppfostrade. Och hela fullkomligheten försvinner så för subjektivt och objektivt gifna förhållanden. Dessas blir makten.

Men den skall hos dem förblifva. Ty den förblir då hos förnuftet, icke hos någon subjektiv teori – föreställning.

I uppfattningen ingår icke heller Sjelfuppfostran som moment utan blott denna gifna natur. D. ä. det begripes icke att det gifna, traditionela bestående i sig sjelf är fortgång, utveckling – att detta är det förnuftiga deri, *verldsordning*, den andliga fortgång till ny form, att derföre individen icke kan göras delaktig af traditionel lära och sed – »den kristliga Civilisation» sådan den i detta Nu är verklig, utan att den i hans vetande och viljande antager ny form, upphör att vara blott traditionel, t. ex. såsom sed blir en handling, hvilken icke förut varit till och icke vidare skall komma – denna länk i utvecklingen, hvars plats ingen annan kan intaga.

Har begagnat denna jemförelse och kritik, för att visa, att vår uppfattning af uppfostran icke lägger grund till en sådan teori – utan innebär ett begripande af hvad uppfostran allestädes är varit och skall vara – ett begripande af verkligheten. Således *Pedagogiken* såsom vetenskap om uppfostran, är icke en framställning af, hvad uppfostran skall vara, utan en *framställning af, hvad uppfostran är*.

Men begripande är såsom förnuftig insigt = vetande om det allmänna såsom det allmängiltiga, förnuftigt-nödvändiga. Pedagogiken derföre framställning af uppfostrans Vara, såsom förnuftigt-nödvändigt – icke beskrifning på uppfostran i den ena eller andra tidpunkten af historien eller hos den ena och andra familjen, i den ena och andra staten i detta Nu – utan uppfattning af uppfostran i och för sig såsom denna process, hvarigenom människan kommer till förnuft och frihet – specielt den, hvarigenom hon blir delaktig af vetandet och viljandet såsom tradition.

//N. B. Utelemn^{as}//

Måna H^{errar}. Sökt visa: Uppfostran = den process, hvarigenom människan kommer till förnuft och frihet. Häri äfven Sjelfuppfostran.

Derföre inskränktere = Den process hvarigenom menniskan blir delaktig af vetandet och viljandet såsom tradition.

I den senare definitionen vigten derpå, att vetandet och viljandet – såsom det förnuftiga vetandet och viljandet, förnuftet och friheten icke en tom förmåga, utan vetande i ett innehåll, och viljande i verklig handling. Således å andra sidan: tradition icke = böcker och monumenter, utan = detta nu levande släktes vetande och handling i detta Nu. Det är detta sätt att veta detta sätt att handla, som utgör traditionen, hvaraf menniskan genom uppfostran blir delaktig. Och detta *sätt* är sjelfva vetandet och viljandet.

10

Kan närmare präciseras ur psykologisk synpunkt.

Att åskåda, formera bilder af tingen, detta gemensamt med djuren.

Men att gifva bilderna en allmän betydelse, detta för menniskan egendomligt = föreställningen – och det *läres*.

T. ex. bilden af Finland, af jordklotet så äfven af inskränktere naturföremål: hvetet. Betydelsen beroende af samtidens kultur. Än mera en kyrka, en predikan, d. v. s. sjelfva den yttre handlingens, bildens deraf betydelse. – Men denna betydelse sammanhänger åter med hela det nu gällande menliga vetandets system, särskildt med t. ex. det Europeiska, det Katolska, det Tyska, professorns, bondens.

20

Likaså i handlingen. Drift och begär äfven djurets. Men begärets allmänna betydels, ändamålet, *N. B. handling* med ändamål, detta läres. Sammanhänger med handlingens verld, det i släktets handlings-sätt verkliga – äfvenså en kulturepoks, en nations, en samhällsklass. Exempel) hungern – tillfredsställandet på detta vis i denna ordning, för detta ändamål, kroppsligt arbete, för jordens odling, för familjens bergning, för barnens uppfostran, till oberoende, frisinnade, patriotiska medborgare, för fäderneslandet (det allmänna), derigenom för menskligheten, derigenom för Guds rike på jorden, för salighet (allas) i himmelen. Dessa ändamål (inclusive i begärets tillfredsställande) beroende af traditionen såsom närvarande kultur *N. B.* ej blott vetandets, utan handlingssättets (det allmänna) en nations i handling tillvarande institutioner, lagar, sed. Än mera de af samlifvet (upp)fostrade böjelserna och intressena, invänjda. Så alla dessa ändamål utgående ur böjelsens och intressets form. T. ex. egendomsförvärf, kärlek till barnen, till medmenniskor patriotismen. Men traditionen förnämligast i ändamålen, det allmänna i handling och ändamålens sammanhang – det ordnade handlingssättet.

30

Detta = vetandet och viljandet såsom tradition.

40

Karl Rosenkranz – »Die Pädagogik als System». Die Aufgabe der Erziehung = »Entwicklung der dem Einzelnen immanenten theoretischen und praktischen Vernunft».

d. ä. Förnuft och Frihet.

Här »immanent» – d. ä. hvad längre fram kalla »vorhandene reelle Möglichkeit»

Hvad bör härmed förstås? – Naturen i motsats mot traditionen. Reel möjlighet 1:o individen så och så organiserad. 2:o tillhörande denna tid, denna nation m. m. – *af naturen*. D. v. s. individuellt – men subjektivt och objektivt.

50

Och hvad vidare: icke blott död materieförmåga, utan lif, själ.

Lif, det tillhör naturen i vexten. Själ i djuret – nemligen organismens bildning, utveckling och upprätthållande icke utan själ möjlig. Rörelse, tillgripande o. s. v.

Att begripa detta, vore att inse, att alla jordens alster, verldsbygna-

dens delar, äro förnuftigt nödvändiga, att skapelsen icke kan existera utan – kropp och själ. D. ä. naturfilosofi. Ty om verldsbyggnaden kan vara till t. ex. utan ljus, utan värme, utan kristallisation, utan vextlif, djurlif – om allt detta är tillfälligt, kan vara elker icke vara – då deri intet förnuft.

Vi resignera på begripandet. För vårt ändamål kunna icke gå in på undersökningen.

Den nyare filosofin: det är andens verk. Anden är detta faktum, att förutsätta naturen, för att vara ande (detta faktum) och veta sig i motsats mot sin förutsättning = position. Deri andens hela väsende – teoretiskt och praktiskt. Förutsättningen och förutsättningens upphäfvande. D. ä. Gifvet och negation af det gifna: i vetandet (allt allmänt, abstraktion, Exempel materien och dess egenskaper) – i viljandet handlingen, naturens begagnande, nedsättande till medel för andens Vara. Naturordningen för sedlig verldsordning. Detta derhän.

Men detta äfven i individen. Kropp och själ. Hans tillvaro, att negera sin natur, denna realitet, som derigenom blir reel möjlighet – nemkigen öfverhufvud sätta traditionen den andliga i stället för det af naturen gifna – en ny natur.

Dock sjelfva förmågan härtill en reel möjlighet? – säger man. *Icke reel*, blott förestäld tomhet. Djurets medvetande i bild förmåga icke förr och icke senare, än när bilden finnes der, när den är verklig. Detta tillhör psykologin att visa: att lifvet – såsom sjelfkänsla – nödvändigtvis är åskådningen och bild – drift och begär. Nemkigen det är först i bilden och begäret som rörelsen och tillgripandet organismens upprätthållande blir verklighet. Exempel. Detta kunna vi kalla Anden i Naturen.

Men när vi komma till det för människan utmärkande: föreställningen (bild med allmän betydelse) och handling med ändamål, då fordras en annan reel möjlighet – traditionen, Nemkigen människan har af naturen denna särskilda organism – talorganerna, hjernans konstruktion, uppräta ställningen, handen o. s. v. – Detta är generisk naturmöjlighet.

Men den rent andliga möjligheten – reela – är traditionens tillvaro. Detta vår betraktelses hörnasten.

När naturforskarn säger: hvarifrån kom första stöten – elker värmen som var latent i gashypotesen och de enkla ämnena och tyngdlagen o. s. v. – då skola vi säga: hvarifrån traditionen kom? När han visar, huru en människa i stånd att vårda och föda sig kom ur gyttnan, eller huru apan lärde sin son tala – då skola vi medgifva, att vetandet och viljandet är naturlig förmåga, individuel möjlighet.

Hafva förut sagt derom: början angår oss här icke. Sista slutet: Gud lärde. Frågan: att begripa det, som är. Och det, som är, är den sagda individuela möjligheten, dels djurets, dels människans egna organisation – men framför allt den objektiva reela möjligheten, traditionens tillvaro såsom slägtets vetande och viljande.

Likväl Rosenkranz angående Form der Erziehung, Wesen des Geistes: 1:o »An sich» – omedelbart. 2:o »muß sich seiner selbst entfremden»; 3:o »Diese Fremdheit hebt sich auf».

Omedelbarheten: i Åskådningen och i böjelsen. Människan, medveten om sig, finner sig sådan. Hon är för sig gifven, gjord. Men detta skall hon lära tänka och såsom tänkande i handling förverkliga icke efter mening och godtycke, utan såsom traditionellt vetande och viljande – icke hennes utan, en annans. Men hon skall häri komma till

förnuft och frihet – negera detta tvång denna Fremdheit – (Sjelfuppfostran),

Pedagogik

Vår Terminen 1861. 8-9,

10 Mina Herrar. Jag sökte senast visa, så mycket i denna korrta framställning ske kan, att vetandet och viljandet, sådant det utmärker människan, i sjelfva verket är lärddt, tradition. Vi förneka dock dermed icke, att icke individen, delaktiggjord af detta traditionela vetande och viljande, tänker och handlar ur sig, omskapar detta traditionela vetande och viljande och öfverlemnar det såsom något annat, än det af honom mottagits. Detta tillhör Sjelfuppfostran.

20 Må det ännu en gång tilläggas: vi bekymra oss icke om traditionens början. Den är i alla folks tro gudomlig uppenbarelse. Gudarne hafva varit lärare. Gud skapade människan till sitt beläte – fullfärdig, vetande och viljande. Vi söka endast begripa det, som är. Och vi säga: människan har vetandet och viljandet såsom tänkande och handling enkligt ändamål (ett tänkande väsendes handling icke af naturen, icke heller såsom gifven andlighet – i likhet med djuren – utan af traditionen.

30 Möjligheten förmågan att veta och vilja är tom abstraktion. Den reala möjligheten är ytterst den naturliga, lifvets tillvaro och dess känsla af sig, lifvets sjelfkänsla. Denna den sinnliga varseblifningens sensationens möjlighet. Sensationen åskådningens och driftens; dessa bildens och begärets. Allt detta gifven ande, andlighet, hos djur och människa. Man kan säga: denna innebär vetandets och viljandets möjlighet – men den blir hos djuret icke verklighet. Härtill måste komma såsom objektivt vilkor – en objektiv real möjlighet – traditionens, vetandets och viljandets traditionela tillvaro.

40 Det är obestridligt, att härtill ännu för människan kommer en naturlig real möjlighet – hennes generiska organisation, främst sinnes och talorganernas och äfven nervsystemets. Utan ordet och språket ingen tradition: tänkandets och viljandets. Man kan visst antaga en tradition äfven hos djuren – vanans, vissa vanors. Den är bildens och begärets. Men den menskliga är tänkandets och ändamåls – medvetandets om det allmänna såsom allmänt. Denna är ordets tradition. Man föreställer det sig så, att ordet är blott ljudet. Men detta är icke riktigt. Ordet är lefvande ord, är begrepp. Det är ett vetandets system. Man kan föreställa det sig så, att i ett enda, i hvarje ord, som har en betydelse, en abstrakt, allmän, ligger hela menskliga vetandets system; d. v. s. att då dess betydelse utredes, då ordet begripes, hela menskliga vetandets system utgör definitionen derpå. *N. B.* Det är detta system, detta sammanhang, som utgör begripandet, tänkandet, ett sammanhang i vetande och handling. Det finnes der i ordet. Detta kan hafva sitt uttryck i olika ljud – skilda språk. Men ordet är icke tecknet, ljudet. Sagde sammanhang, och dermed ordet, är tradition. Människan har det för sig färdigt. Uppfostran gör henne delaktig deraf. Det utgör hennes mensklighets sanna, reala möjlighet.

50 Det är denna tradition vi nu vilja närmare betrakta – emedan vi eljest icke kunna begripa, hvartill människan uppfostras.

Traditionen i sin allmännaste betydelse är Historien. Såsom vetenskap, vi veta det, framställning af mensklighetens vordna vetande och viljande. Anmärka: att äfven såsom vetenskap räknas till *nationallit-*

teraturen. D. v. s. äfven sås<om> vetenskap ny uppfattning för hvarje tid. Hvad Grekerna varit? känna vi bättre än de sjelfva. De hade ingen aning om sin kulturs betydelse för menskligheten. Kan sägas: Sub judice lis est. T. ex. Denna kultur genuin: Ottfr. Müller. Orientalisk tradition: Röth Braun. Derigenom helt annan betydelse. Men vidare: denna nya uppfattning tingerad af nationaliteten, den nationela kulturen. Derf<öre> nationallitteratur.

Men historien annat än vetenskap, handling, verklighet. Historien sås<om> vetenskap i alla fall = den närv<arande> tidens vetande. Historien sås<om> verklighet, handling, den närvarande tidens görande. I detta denna tradition immanent, verksam, forntid och framtid koncentrerade. 10

Är detta görande, denna handling, den närvarande, nu lefvande mensklighetens? Nej. Menskligheten handlar aldrig. Den historiska handlingen är nationernas.

Dessa äro *makten* i historien N. B. Och menskligheten erkänner, att denna makt är icke blott naturmakt – makt, styrka våld, utan vidare, utan att den är berättigad – är Rätt. Uttrycket för nationernas makt, den handlande makten i historien, såsom berättigad är Stat. Staterna äro nationerna sås<om> berättigade makter. Deras makt är det Rättas makt. Man må protestera mot denna Rätt; men protesten är vanmäktig – emedan den är makten i historien. 20

Och det är icke till menskligheten människan födes. Hon födes till denna familj, som tillhör denna samhällsklass, inom denna nation, på denna gifna tidpunkt af nationens lif.

D v. s., för att vara korrta, hon födes till denna handling på jorden – och till denna handling sås<om> Rätt.

Nemligen nationens historiska makt sås<om> Rätt är denna Stat. Men inom denna stat gäller detta handlingssätt för Rätt. Det har icke varit sådant, det *Här, Nu* är, hos någon nation, på någon tid – icke heller hos denna nation på någon annan tid – skall icke heller mera sådant ännu en gång blifva, i någon framtid. Detta är en nations *sed* – det öfverensstämmande, för Rätt gällande handlingssättet, som finnes *i sin allmänhet* uttaladt i samhällslagen, den skrifna, vidare kodifierade – medan denna lag har sin verklighet, sin makt just i detta handlingssätt, och den uttalade *allmänna* regeln i det, i seden har sin specifikation och sitt supplement. 30

Lagen åter såsom seden är i till skilda delar verklig i skilda samhällsklassers handlingar. Bonden har icke mycket att göra med Handelsbalken – än mindre med tullagarne, städernas kommunalordning o. s. v. – Seden är i Nilsia en annan än i Helsingfors – friheten på skogsstigarne der en annan än på trottoirerna här. Allt är i skilda samhällsklasser ett annat vetande och handling – intressen, ändamål. 40

Slutligen i öfverensstämmelse härmed är äfven familjeseden hos skilda nationer, på skilda tider, i skilda samhällsklasser – och äfven inom dem i skilda slægter och familjer – en annan.

Det är härtill – till denna handling, människan födes och uppfostras, och till den sås<om> Rätt, god sed.

Det är ett faktum, som hvar och en har för ögonen. Men det är också förnuftigt att så är. Ingen Rätt kan på jorden framgå ur ett subjektivt teoretiserande – ingen Rätt såsom en bestående moralisk verldsordning. Denna är och skall vara en makt, som förmår göra sig gällande; och den är det derigenom att den såsom sed är det hos en nations medlemmar öfverensstämmande handlingssättets makt, hvilket för individen alltid är gifvet, finnes till, har verklighet – och såsom 50

nationens historiska uppträdande i förhållande till andra nationer, en stats makt gör världshistorien till Rätt, ger dess tilldragelser denna pregel af en moralisk verdensordning.

Det kan icke vara åt individen öfverlätet, att (såsom) man kunde föreställa sig insamla ett visst mått af vetande och ur detta sitt vetande, oberoende af det bestående, för Rätt gällande, bestämma öfver, hvad som skall vara rätt på jorden. Detta egenvilja, orätt – ofrihet. Ty frihet i handlingen möjlig endast genom denna öfverensstämmelse i handlingssätt. Derföre uppfostran dertill = uppfostran till frihet.

10 Af det anförda den konklusion, att uppfostran till handling – icke till något allmänligt handlingssätt. D. ä. då människan göres delaktig af viljandet såsom tradition, föres hon in i ett bestämdt handlingssätt, denna tids, denna nations, denna samhällsställnings, denna familjs icke i något allmänt handlingssätt. Sträfvandet att i uppfostran uppdraga till ett sådant blir och måste följa ett infall, subjektiv mening, orätt.

Uppfostran till handling således icke heller någon utveckling af en förment »andens natur» hvarken harmonisk eller oharmonisk. Icke en allmän moralisk natur – ty seden bestämd – annan i annan tid hos annan nation. Icke heller någon speciel Grekisk eller Engelsk moralisk natur. Ty detta torde erkännas vara en än mera förvänd supposition än den allmänna moraliska naturen.

Hvarföre der likväl finnes en öfverensstämmelse angående rätt och orätt hos alla folk i alla tider – härom samt om vetandets allmänna menliga art nästa gång,

30 Mina Herrar. Sysselsatte oss senast med att visa, huru och hvarföre menliga viljandet är bundet vid tid och rum, d. v. s. vid det närvarande och vid denna nations världshistoriska verksamhet, hvilken individen. Uppfostran derföre såsom den process, hvori människan göres delaktig af viljandet såsom tradition = delaktiggörande af denna nations, denna samhällsklass', denna familjs verksamhet, handlingssätt såsom Rätt = öfverhufvud sed.

Det förnuftiga deri, att den sedliga verdensordningen är menlig handling, men icke menlighetens såsom totalitet, utan nationernas. I dessas verksamhet är historien verklig – icke blott ett vetandets innehåll eller föremål – och i den är det Rätta en makt.

Erinrades, att det Rätta likväl är samstämmande hos alla nationer på alla tider. T. ex. barmhertighet, människokärlek, välvilja, i mer eller mindre omfattande mening, är Rätt – dess motsats = Orätt. Eganderätten erkänd – stöld straffad o. s. v. – i allmänhet om också icke utan undantag.

För det första: Äfven dessa och dylika allmänna bestämmingar för det Rätta hafva icke hos alla nationer, och på alla tider haft samma betydelse. Eganderätten en annan i England och i Turkiet. Menniskokärleken en annan i kristendomen och för antiken.

Men de äro för det andra blott allmänbegrepp, blott vetande om det Rätta, teori. Handlingen är något mera än blott teori. Hvarje menlig handling är något som aldrig varit och aldrig skall komma. Den skall icke blott bestämmas af vissa allmänna regler och grundsatser. Den 50 skall vara på sin plats i verlden, sådan som denna för denna individ, i dessa gifna förhållanden, i detta Här och detta Nu bör vara. En make och fader hjälper sig icke med allmänna regler i sitt dagliga och stundliga beteende mot maka och barn – eller med dessa allmänna lärur om eganderätt och människokärlek. En affärsman lika litet i sin

handel och vandel, vid sitt förfarande i kommunala angelägenheter o. s. v., än mindre en statens styresman, t. ex. en Engelsk premierminister, i fråga om fäderneslandets bästa och, hvad som i nationernas förhållanden bör gälla för rätt. I allt detta är en Engelsmans och en Turks förfarande helt och hållet olika, ja äfven en Engelsmans och en Fransmans. Men just detta är det verkliga lifvet – det Rättas verklighet, den moraliska verdensordningen såsom verklig. Det Rätta är icke blott föremål för vårt vetande; det är denna handling, denna verklighet, en makt på jorden.

Således vetandet om det Rätta – detta är något allmänt menskligt – tillhörande en totalitet af menskliga individer, ehuru tillhörande skilda nationer och lefvande på skilda tider. Det är det Rätta såsom tänkt, teori. 10

Men viljandet af det Rätta, såsom i handling utgången, tillvarande, verkligt viljande – det är en nations, en medborgareklass' en familjs (inom nationen) verksamhet såsom sed, sedligt Rätt, såsom bestående makt, Staten, Samhället, Familjen; och denna makt är makt öfver individens viljande, tager makt med honom, uppfostrar honom till en ny bärare, förverkligare af denna sed, som, om han sätter *sina* teorier, sin mening, sin egenvilja i dess ställe, äfven i annan mening tager makt med honom, med sjelfva hans viljande, hans frihet, straffar honom med ||bannorna och riset, med medborlig|| missaktning, med bojorna, döden, vanäran i historien, 20

Detta är viljandet såsom verkligt, såsom en makt på jorden – en makt, emedan det är det Rättas, den sedliga verdensordningens makt.

Af detta – det angående vetandet om det Rätta sagda, framgår skilnaden mellan vetande och viljande – det menskliga – öfverhufvud.

Vetandet är nemligen icke nationellt utan allmänt menskligt. Dock detta att förstås *cum grano salis*. 30

Vetandet derom, att jorden röres kring solen är detsamma hos en Asiat och en Europé. Öfverhufvud allt vetande om naturen af denna art.

Araberna hafva varit de utmärktaste Mathematici – Europa har af dem lärt. Matematiken, har man med rätta sagt, är det mest universela vetande. Den är det mest abstrakta. Voltaire (elker Montesquieu) säger: Matematiken lemnar menniskan, sådan den funnit henne.

Den ena och den andra kan hafva samma insigt i Latinska språket – i hvart och ett för båda fremmande språk öfverhufvud.

Äfven det historiska vetandet som sådant är allmänt menskligt. Det är föga skilnad i uppfattningen, om en Fransman elker en Rysse läser Schlossers världshistorie – likasom föga skilnad, mellan en kronist bland det förra eller senare folket. 40

Men blir det fråga om det pragmatiska i historien, om den historiska öfvertygelsen – då är det annat. En Tysk och vi med Germanisk bildning, skola kunna ansluta oss till Schlossers i hans 18:e Århundrads historia uttalade öfvertygelser. En Fransman, en Italienare skall näppeligen förstå honom och aldrig dela hans åsigt. Likaså endast en Tysk har kunnat skriva den. Detta gäller i än högre grad det egna fäderneslandets historia. Blott en Svensk kunde skriva Geijers Svenska folkets historia. Den kunde skrivas blott på Svenska språket och endast Svenska folket förstår den och har i den ett uttryck för sina öfvertygelser – och sin patriotism. 50

Det är derföre vi sagt: historien äfven såsom vetenskap är en annan för hvarje tid. Det förflutna ses i ett annat ljus. Vi kunna tillägga: den

är en annan för hvarje nation. Herrarne veta det: historien är nationallitteratur.

Så förhåller sig äfven med filosofin. Den är Tysk, Engelsk, Fransysk (i Engelskt spår för det mesta). Der finnes ett ömsesidigt inflytande likasom i det historiska vetandet. Men såsom öfvertygelse är den nationel – uttalar en nations vetande. Vi kunna icke ingå på betraktande af filosofins särskilda discipliners mer eller mindre nationela betydelse. Men såsom, hvad man kallat praktisk filosofi, just den vetenskapliga läran om det Rätta, handlingens teori, utgör proban på ett filosofiskt system, så träder i denna del främst den nationela öfvertygelsen i dagen.

Men den upphör dock icke derigenom att likasom det historiska vetandet vara teori och derigenom menskligt allmän. Fransmännens teori för eganderätten, att den finnes för den individuela nyttans skull, – hvarföre hon äfven ur nyttans synpunkt kan förneka den och förklara egendom för en stöld – skiljer sig visst från Hegel's, för hvilken eganderätten är till såsom i och för sig rätt – emedan det Rätta endast i och med den finnes på jorden (den fria viljans verklighet i tingen). Dessa teorier äro himmelsvidt skilda. Men det hindrar icke, att icke en Fransman kan omfatta Hegel's teori – och det hindrar framförallt icke, att icke eganderätten kan vara öfverhufvud lika respekterad och lika af lag skyddad i Frankrike som i Tyskland. Vi må tillägga: under tingens vanliga ordning; ty det är knappt troligt, att t. ex. i Tyskland, såsom i Frankrike en revolutionsregering, Konventet, skulle kunnat tillintetgöra all eganderätt.

Men det är dock detta vetande, det i handling utöfvade, som hos alla folk står fast. Nemligen, det sades: det Rätta är icke blott teori, allmän sats, regel. Det är handling, tillvarande, bestående verklighet. Det är dock klart, att äfven det Rätta sådant det såsom nationel sed gäller, icke sker medvetlost. Med andra ord: Menniskans handling har ingen annan plats, än denna, i verlden, i detta Här, detta Nu. Det är som sådan den skall bestämmas, d. ä. den är sedligt Rätt, när den fyller denna plats. Nu är det klart, att människan skall veta det, inse det hvilken denna plats är och handla ur detta vetande. Denna teori alltså i all handling. Men det vetandet är icke blott teori, det är vetande om dessa konkreta förhållanden enligt hvilka handlingen bestämmas af hvilka den beror och bland hvilka dess plats är (N. B. familj samhälle stat såsom dessa tillvarande). Det utgör de allmänna satsernas, lärorernas tillämpning. (Eganderättens – människokärlekens)

Mängden af människor har den allmänna satsen, läran nog obestämd för sig. Men seden gör tillämpningen säker. Osäkra teorier i naturrätt, moral, statslära – och dock säkra handlingar. Men den intellektuelt bildade kan finna det, att det allmänna menskliga vetandet här i dessa handlingar har sin tillämpning. Och medvetandet om desamma i denna tillämpade form utgör det nationela vetandet.

Och ännu vetandets allmänt menskliga karakter visar sig i detsamma såsom stående öfver handlingens verld.

Vetandet är nemlige icke till blott för handlingen, för att tillämpas i den. Menniskan höjer sig i sitt vetande öfver handlingens verld – i hvad man kallar hennes verldsåskådning, hennes öfvertygelse om det eviga och bestående, den allmänna verldsordningen – öfverhufvud det religiösa vetandet. Det inflyter på handlingen – återverkar. Men det är der för dess egen skuld. Menniskan har deri en tillfredsställelse, en ro, som höjer henne öfver vexlingarne i handlingens verld. Deri, i detta vetande, kan hon mer eller mindre vara bunden af sin nationalitet, och

sin tid. Men detta är ingen fordran på henne. Tvärtom: det nationela kan här framstå som fördom – hvarifrån hon skall befria sig, för att veta sanningen i och för sig.

Denna vetandets dubbla ställning viktig att ihågkomma.

Resultat: att delaktiggörandet af det traditionela viljandet skall vara nationelt. Uppfostran stricte – af det traditionela vetandet deremot allmänt menskligt, sträfva dertill. Undervisningen.

I denna insigt en stor vinning för hela vår betraktelse.

Pedagogik

10–13.

Vår Terminen 1861,

Mina Herrar. De läror, hvilka sökt göra klara, och på hvilka stöda de satser, som vi lägga till grund för en systematisk uppfattning af Uppfostringsläran äro:

I:o *Psykologiska*: nemligen

//1.// Att Vetandet såsom Åskådning och Vetande i bild.

//2.// Och Viljandet såsom Drift och Begär äro menniskan med djuren gemensama samt icke läras.

Att likväl hos menniskan fostras, implantas, *läras genom vanan* drifter och begär, hvilka vi kalla Bøjelser och Intressen – allt rikare i mon af högre kultur.

Anmärkning. Att detta äfven förekommer hos de högre djuren.

Samt att åskådningen och bilden af människoverk och menniskohandling drifver menniskan, icke djuret, att i dem uppfatta en betydelse och ett ändamål, hvaraf de på sig bära pregeln. D. v. s. hon läres detta – men har genom åskådning intresset.

//3.// Men att Vetandet såsom vetande om bildens betydelse, Föreställning, och om betydelseernas sammanhang, Tänkandet, tillhör menniskan ensamt och är tradition, läres.

//4.// Äfvensom, att Viljandet såsom Viljande af ändamål, egentlig handling, är tradition, läres.

//5.// Hvarvid, för det femte, erinras: att menniskan, såsom tänkande och menskligt viljande, är Sjelfmedveten, vet sitt Jag's sin subjektiva Andes identitet – abstrakt, det rena Jag'et, i motsats mot vetandet och viljandet såsom innehåll, såsom Den tänkande och viljande (*N. B.* godtycke, fritt väljande), men konkret såsom i tänkandet och viljandet (med ändamål) närvarande.

II Allmänt filosofisk lära.

Förnuftet icke särskild psykologisk form, moment. Förnuftet tillvarande i Naturen, medvetslöst, i Andens verld Historien (såsom vetandets och viljandets) medvetet.

Hvarföre menniskans Vetande och Viljande *Förnuftigt*, när hon begriper det tillvarande i Natur och Historie – och handlar i öfverensstämmelse med naturens ordning *N. B.* såsom medel samt gör den sedliga Verldsordningens ändamål till sina. Förnuft. Frihet.

Öfvergången härtill utgör i tänkandet bevisningen (i Slutledningen), fordran på vetandets allmängiltighet – samt i viljandet erkännandet af den godtyckliga handlingens ofrihet och af en allmängiltig ordning i handlingen såsom Rätt. Detta erkännande sker i handlingen, är praktisk erfarenhet deraf att det subjektiva ändamålet icke förverkli-

gas, af den ||förhandenvarande|| allmänna ordningen nedslås, hvarföre verklig frihet, realiseradt ändamål, endast i dettas öfverensstämmelse med sagde ordning,

III Rättsfilosofiska läror:

//1.// Att menskligheten som totalitet af menniskor icke handlar är maktlös.

10 Men att handlingen, makten i historien är nationernas verksamhet, hvilka handla med mensklighetens Rätt – ||och med den sedliga verldsordningens makt.|| Denna verksamhet och makt såsom Rätt är Staten.

//2.// Att det allmängiltiga handlingssätt, i öfverensstämmelse med hvilket individen skall handla, är en nations. Det nationela handlingssättet såsom rätt är öfverhufvud Seden.

20 Denna öfverensstämmande allmängiltiga sed utgör en nations lagar såsom tillvarande, verklig makt. Den är uttalad i de skrifna lagarne och representeras af de samhällsinstitutioner, som upprätthålla densamma mot den subjektiva meningen och godtycket. Det Medborgerliga Samhället.

//3.// Att den allmänna seden är olika specificerad i skilda samhällsklasser.

//4.// Samt att den har sin rot i familjens sed, ur denna utgår.

På dessa läror hafva vi stödt följande Pedagogiska definitioner och grundsatser;

Definition 1:o Uppfostran är den process, hvarigenom menniskan kommer till Förnuft och Frihet.

30 *Anmärkning.* Häri ingår då, hvad vi kallat Sjelfuppfostran: att individen sjelf gör sitt såsom tradition mottagna vetande allmängiltigt och sätter sitt likaså mottagna viljande i öfverensstämmelse med den sedliga verldsordningen, d. v. s. sjelf gör detta af öfvertygelse och fritt.

Definition 2:o Uppfostran (i inskränkta mening) är den process hvarigenom menniskan blir delaktig af vetandet och viljandet såsom tradition.

Anmärkning. Äfven i denna mening fortgår uppfostran lifvet igenom. Vi skola komma till den inskränkning, som innebär göres (af andra) icke blott i allmänhet) blir delaktig.

40 *Anmärkning.* Sjelfuppfostran börjar redan inom denna Uppfostrans period med den hos individen vaknande fordran på bevis och egen öfvertygelse. Roten till denna fordran redan i åskådandet af människoverk och mensklig handling (Ofvan) samt i den fostrade böjelsen, men den utvecklar sig ur det traditionela vetandet och viljandet, såsom en reaktion mot dettas gifvenhet, traditionalitet, och är medveten såsom Sjelfmedvetande,

Till denna senare definition hafva vi bifogat en förklaring, som innebär tvenne pedagogiska grundsatser:

50 //Grundsats// Det traditionela viljandet är en nations handlingssätt, Sed, och den moraliska, bättre sedliga uppfostran skall derföre vara nationel.

//Grundsats// Men det traditionela vetandet är såsom vetenskap allmänt menskligt, hvarföre den intellektuela uppfostran, Undervisningen, skall vara allmänt mensklig (human).

Anmärkning. Likväl, emedan det traditionela vetandet i de flera delar och i, hvad som tillhör nationallitteraturen i synnerhet, är till i

nationela former, skall äfven undervisningen häraf bestämmas, modifieras.

//*Bisats*// Vi kunna tillägga, hvad som klart af det sagda följer, att just »den allmänna undervisningen» skall ega denna nationela form – hvaremot den särskildt vetenskapliga företrädesvis skall vara rigtad på det allmänt menckliga vetandet som sådant.

//*Bisats*// Slutligen: emedan vetandet har den dubbla betydelse: 1:o att vara till för handlingen, såsom insigt i ändamål och medel, men 2:o menniskan i sitt vetande drager sig tillbaka på sig sjelf, höjande sig öfver sina öden i handlingens, deri frigörande sin ande från dessas tvång, så är vetandet i denna senare betydelse *rent* menckligt, d. ä. menniskan tillhör deri ingen nationalitet, och häri skall *all* undervisning vara blott allmänt mencklig. N. B. (*Icke* mencklig såsom en totalitets)

Vetandet i sistsagde betydelse är öfverhufvud det religiösa vetandet, äfven verldsåskådning, verldsbetraktelse.

Denna rekapitulation tagit tid – men nödvändig. Intet värde, om ej grundsatserna klart insedda och fasthållna. Endast så det följande konsekvenser.

Lätt insedt: att såsom Sjelfuppfostran småningom inträder i den egentliga Uppfostran = process att *blifva* delaktig, så äfven denna fortgår lifvet igenom. Menniskan *gör sig* delaktig af traditionen.

Men uppfostran har sin naturliga början, vid hvilken ingen sjelfuppfostran i densamma ingår.

Först efterhand vaknar menniskan till sjelfmedvetande ur det gifna innehållet. Sjelfmedvetandet är abstrakt, rent detta: att anden drager sig tillbaka på sig ur, abstraherar från allt vetandets innehåll – vet sig såsom Den tänkande.

Innehållet skall derföre vara gifvet, finnas förut.

Så äfven i viljandet. Der skall finnas en traditionel handling, ett fostradt invändigt handlingsätt, som har en betydelse, förrän menniskan fattar sig såsom makt att i den inlägga en sådan – vet sig såsom Den Viljande, fritt väljande – Godtycke.

Djuret har icke sjelfmedvetande.

Men Sjelfmedvetande äfven en högre betydelse: Att anden vet sig i vetandet och handlingen.

Nemligen: vet vetandets sammanhang såsom sitt verk – och det Rätta i handlingen såsom sin fria bestämning.

Detta, såsom man säger, *ger sjelfmedvetande* – i högre mening – andens medvetande om *sin* – d. ä. *sina* tankars och handlingars förnuftighet. Med detta sjelfmedvetande uppträder menniskan inför sina likar såsom medveten af sitt menckliga värde, sin menckliga rätt och pligt.

Det är till detta högre sjelfmedvetande delaktigblifvandet af traditionen drifver henne.

Herrarne skola fortfarande insamla vetande och utgå i handlingens verld. Ju mera detta sker, desto mindre skall vetande och handling lemna Er någon ro – för arbetet på en förnuftig öfvertygelse och frihet.

Traditionen, blott och bar, såsom det första, är derföre icke blott naturlig början utan såsom början förnuftigt nödvändigt moment.

Sjelfmedvetande såsom icke, såsom man vanligen menar, något medfödt. Icke detta abstrakt fattadt, än mindre såsom konkret sjelfmedvetande. Det skall fostras och förvärfvas,

Denna sjelfmedvetandet fostrande uppfostran är Barnauppfostran.

Derföre:

//Definition// Barna-Uppfostran (i inskränktaste, vanligaste mening) är den mensklige verksamhet, hvarigenom det uppvexande slägtet göres delaktigt af det traditionela vetandet och viljandet, för att komma till förnuft och frihet.

Vi hafva med denna definition med ens tagit steget ut, emedan onödigt tillägga, att det traditionela vetandet och viljandet är det redan till förnuft och frihet komna slägtets vetande och viljande

Likå tillagt: »för att komma» &c. Ty derigenom betecknad
10 Barnauppfostrens gräns, slutpunkt.

Dess början – emedan den sker från böjelsens inplantande och åskådningen (genom sensationers beredande), från det barnet kommer till världen. Om tidigare.

Dess slutpunkt af uppfostren bestämd. I samhället, för godtyckets aflägsnande genom myndighetsålder. Ett årtal måste väljas – mensklig klokhet. *//N. B. I all handling beslutet gräns utan vidare.//* Derförinnan uppfostrens enskilda bedömande.

N. B. Rosenkranz om gränsen: »Subjektiv» i anlagen. Visar bestämningsens oduglighet, att den ej kan gälla för den sedliga uppfostren.

Också i traditionens art ingen »objektiv» gräns – emedan den
20 outtömlig för mensklig förmåga och fortfar att inhemtas, sedan barnauppfostren slutat.

Måna Herrar. Man kan väl resonnera olika angående ordningen för ämnenas behandling inom Pedagogiken. Herrarne finna, att Rosenkranz uppställt, som följer: Orthobiotik, Didaktik, Pragmatik – d. v. s. Denna uppställning strider emot den allmänne häfdvunna: Lära om Uppfostran, Lära om Undervisning – d. ä. enkligt vår uppfattning: Lära om det traditionela viljandets meddelande, Lära om det traditionela vetandets meddelande = Sedlig uppfostren, Undervisning. Vi vidhålla denna ordning på följande grunder.

Af naturen tillhör barnet föräldrarne – dess vård tillhör dem. Men denna naturlige ordning har äfven en sedlig betydelse.

Viljandet, handlingen, i världshistorien, hafva vi sagt, är en nations. Nationens verksamhet såsom Rätt är Staten. D. v. s. det är historiskt, faktiskt, att en nations verksamhet såsom berättigad i världshistorien erkännes, och den är, d. v. s. dess verksamhet är då en Stat bland stater. Men en nations historiske verksamhet har sin rot i dess medlemmars öfverensstämmande vetande och viljande, verkligt i deras öfverensstämmande handlingssätt, den nationela, Seden. Detta handlingssätt
40 såsom Rätt utgör en Stats lagar och institutioner och Staten i denna form kalla vi det Medborgerlige Samhället. Denna en nations allmänna sed åter har sin rot i familjeseden; d. v. s. nationens allmänna sed utgår ur detta naturlige samhälls sed – och Familj är derföre namnet för dettas, det naturlige samhälls sed, såsom Rätt.

Likåsom staten är det Rätta såsom verkligt, erkändt i historien; så hafva en nations lagar inom nationen detta erkännande. De gälla för Rätt och hafva det Rättas makt. På samma sätt erkännes inom det Medborgerlige Samhället Familjen för Rätt. Familjens lif inom sig är
50 sedligt berättigadt. Ingen utom familjen stående har att blanda sig deri. Samhällsmakten stannar utanför hemmets tröskel. »Mitt hus är min borg» – säger Engelsmannen. Detta är intet politiskt berättigande, det är familjens berättigande som sådant, dess sedlige berättigande. Det Rätta är äfven i familjen verkligt såsom makt = föräldramakten. Den erkännes den gäller.

Här är derföre i Staten i Medborgerliga samhället i familjen icke fråga, om hvad som är Rätt såsom mening, föreställning, olärd eller lärd teori, utan om det Rätta såsom gällande, tillvarande, verkligt, sig sjelf, såsom en makt på jorden, förverkligande Rätt. Detta kalla vi det Sedligt Rätta.

Emedan nu det Sedligt Rätta i familjelifvet har sin rot, är familjen icke blott naturligen det första samhället utan den skall äfven vara det ur sedlig synpunkt. Denna dess sedliga betydelse.

Det är likaså naturlig ordning, att barnen uppvexer och utträda ur familjen, för att bilda nya familjer. Men denna familjens naturliga upplösning har äfven sin sedliga betydelse. De många familjerna bilda det Medborgerliga Samhället. Den ur familjen utgångna seden är och skall vara en nations gemensama sed, en laglig samhällsordning. 10

Det är såsom stat nationen står i förhållande till andra nationer – världshistoriskt. Men af detta förhållande beroende träder äfven individen såsom tillhörande det medborgerliga samhället i kommunikation med andra nationer i deras medborgerliga verksamhet. I medborgerliga samhället förmedlas derföre en nations vetande och viljande med andra nationers. Det fremmande inflytandet direkt på seden är ringa – jemförelsevis. Men det är i vetandet detta inflytande röjes. Vi säga det skall så vara. Ty nationens tillvaro beror på öfverensstämelsen i seden i handlingsättet. Deri den nationela enheten. Utländsk sed upplösande. Men genom delaktighet i det allmänt menskliga vetandet reformerar en nation dagligen och stundligen sin sed. 20

Derföre äfven den sedliga uppfostran – i familjen – det första, delaktigheten i det allmänt menskliga vetandet det andra – i medborgerliga samhället – icke blott naturlig ordning utan begreppsnelig, förnuftig, sedlig. Derföre äfven i Pedagogiken: 1:o Lärkan om den sedliga Uppfostran 2:o Lärkan om den intellektuala, Undervisningen. 30

Två Anmärkningar:

Menniskan lefver icke ena gången här, den andra der – i familj – medborgerligt samhälle, stat. Samma handling är sedlig ur familjelifvets synpunkt, lagenlig och patriotisk. Men dess sedliga karakter är i dessa skilda hänseenden en annan. Hennes samvete – Medvetande om godt och ondt ger den dessa skilda karakterer. Den är Rätt emedan hon deri bevisar sin kärlek till familjen. Den är rätt, emedan hon deri tillika är laglydig. Den är Rätt, emedan samma handling äfvenså är patriotisk. Samvetet då ett sådant medvetande om det sedligt Rätta = Sedligt samvete, 40

Men i lifvet inom familjen behöfver menniskan, då hon handlar ur sann kärlek till familjen, icke bekymra sig om laglydnaden och patriotismen – ty en sådan handling är utan vidare äfven laglydig och patriotisk. Exempel väl uppfostrar barnen, ledd af sin kärlek.

Likaså då hon handlar patriotiskt i staten är detta utan vidare äfven kärleksfullt mot familjen. Exempel offerar egendom och lif för fäderneslandet – äfven för de sina – deras sedlighet, hvilken icke finnes annorlunda, än såsom en nations sed.

Med den laglydiga handlingen förhållandet något annorlunda. Om laglydnad förstås blott såsom öfverensstämmelse med den uttalade lagen, reflekterad – annat. Men om fri sed, sådan att lagen icke binder, öfverensstämmande, nationel sed, då patriotisk – och emedan den medborgerliga verksamheten tillika är tillfredsställande af familjens andliga och materiela behof – äfven ur familjelifvets synpunkt, såsom tillika ur kärleken till familjen utgående sedlig. 50

2:a Anmärkningen.

Att sedlig^g uppfostran icke kan finnas utan undervisning. Fordras för handlingen vetande om tingen, vetande i ett språk, modersmålet (ordens betydelse), om menckliga handlingars (exemplens) betydelse, äfven såsom bidragande läsning, vetande ur historien, o^{ch} religiöst vetande, lära. Men vetandet har här den underordnade betydelsen, att tjena till medel för den nationela (familjesedens) inplantande – icke den, som i undervisningen, att göra delaktig af det allmänt menckliga vetandet. Derföre undervisningen i familjen – företrädesvis meddelande af nationelt vetande. Modersmål, nationallitteratur, dikt – biografi &c.

Alltså Pedagogikens första del: Läran om den sedliga uppfostran. (N. B. Barna-).

I denna ingår äfven läran om den Fysiska Uppfostran. Ty den sedliga uppfostran är uppfostran till handling. All praktisk verksamhet innebär de yttre tingens begagnande, förändrande o. s. v., hvarvid kroppen och dess organer äro medel. Den fysiska uppfostran består derföre deri: att göra kroppen till ett lydigt medel för handlingen.

Genom denna uppfattning vända vi oss mot den antika æsthetiska åsigtan af kroppens utbildning: att den bör ske i och för sig utan annat ändamål för att framställa sig sjelf – hvilken åsigt väl äfven omfattas af mången modern utvecklare af människans fysiska och psykiska förmögenheter. Men vi anse den den kristna kulturen ovärdig – lemnande denna utveckling, som genom sitt uppträdande skall förnöja, åt lindansare och akrobater.

Kroppen skall vara ett redskap för den inneboende anden, för dess egna ändamål – sedliga ändamål. Hvad den skall uttrycka och framställa är andens lif – öfverhufvud den sedliga karakteren. Det studerade inöfvade sköna uppträdandet går icke ut härpå, utan hellre afser att under en uniform glatt yta dölja all karakter.

Der finnes visserligen ett mått äfven för uttrycket. Den framstående egendomligheten blir lätt för andra menniskor stötande och störande. Men måttet ligger icke i den yttre inlärdade begränsningen och öfningen, utan i det inre, i karakterens sedliga mått. Hvad man kallar hjertats godhet – välvilja, människokärlek, frånvaron af egoism, färdig uppföring för andra i förening med en fin blick för deras känslor och önskningsar – detta ger i främsta rummet skönhet åt det yttre uppträdandet. Barnets uppträdande är utan vidare skönt, emedan i dess själ intet ondt bor. Nämnda uppträdandets skönhet är förnämligast qvinnans. Men vilkoren få icke heller fattas hos man^{nen}, ehuru dertill kommer hans karaktars i lifvets strid förvärfvade lugna kraft – som i det yttre ger den värdiga hållningen utan all exercis.

Nämnt detta exempelvis med afs^{eende} på den ställning och den betydelse vi gifva den fysiska uppfostran.

Förrän vi speciellt tala derom: de allmänna momenterna i den sedliga uppfostran.

Denna (såsom) Barnauppföstran (N. B.) faller naturligt och begrepps-enligt inom Familjen.

Dess A. och O. är kärleken – föräldrarnes och barnens. Denna känsla och intresse – i handling verksam. Naturligt moment äfven hos djuren. Men hos menniskan = det Sedliga Samvetet. Lärer en fader o^{ch} moder hvad i hvarje stund bör ske. Utan den och utom familjen finnes icke detta sedliga medvetande. Uppfostraren och den uppfostrade utom detta förhållande veta icke, hvad de skola göra. Ingen teori, intet sinnelag hjälper menniskan ensamt i handlingen öfverhufvud.

Hennes samvete skall afgöra. I familjen är detta samvete familjekärleken. Der den finnes der är uppfostran *god*. Härom här näst,

Mina Herrar. Sedliga barnuppfostran i familjen. Dess bestämmande intresse familjekärleken, såsom föräldrakärlek motiv och ändamål i uppfostrarens handlingssätt såsom kärlek till föräldrarna i barnens.

Föräldrar uppfostra sina barn till, som man säger, dugliga, dygdiga människor. De söka hos dem inplanta ett moraliskt sinnelag, sanningskärlek, rättskänsla, ödmjukhet, människokärlek, gudsfruktan. Men detta sker i synnerhet i barnets späda ålder mindre genom lära, än genom att föra barnet till ett handlingssätt, i hvilket detta sinnelag har verklighet, dessa dygder utöfvas. Detta kan visserligen ske blott genom lära, men genom läran såsom bud och befallning: detta skall göras, detta underlåtas – icke såsom teori, utredning, begripande och bevisning. D. ä. barnen föras till god sed – vänjas vid ett handlingssätt, som förutsätter sagde moraliska sinnelag, och detta sinnelag fostras derföre genom seden, icke tvärtom. Barnet vinner i handlingen medvetande om, hvad sanning, människokärlek o. s. v. är, och vanan vid dessas utöfning fostrar hos detsamma det sannings och människoälskande sinnelaget.

Härvid i detta uppfostringsarbete hafva alltså föräldrarna för hvarje gång, i hvarje Nu, särskilda ändamål: att föra barnet till sanning, ödmjukhet, välvilja o. s. v. – d. v. s. särskilda syftemål med afsende på barnet. De skola bringa sanning m. m. till verklighet i barnets handlingssätt. Men motivet i deras eget förfarande härvid är kärleken till barnen och ändamålet att i detta förfarande tillfredsställa densamma. De begära för sig intet annat, än att denna kärlek för hvarje gång tillfredsställes i den form, hvori den framträder, d. v. s. deri att det speciela ändamålet hos barnet vinnes. Vi säga derföre, att detta, som i uppfostringsarbetet, i barnets sedliga uppfostran af föräldrarna eftersträfvat utgör föräldrakärlekens bestämda form, men hvilken derföre äfven i hvarje Nu ger densamma ett bestämdt innehåll.

Men denna kärlek har en djupare betydelse. Menniskan har i fråga om rätt och orätt vissa allmänna grundsatser, regler för sitt uppförande, en teori öfver det Rätta mer eller mindre klar. Men man är ense derom, att ingen teori är tillräcklig om det moraliska sinnelaget saknas, om öfverhufvud icke kärlek till det goda finnes. I medborgerliga samhället är den positiva lagen en sådan teori. Men det är icke nog för handlingens sedlighet, för det Rätta deri, att den är legal. Man fordrar äfven frivillighet i densamma, det Rätta för det Rättas skuld. Och likväl hvarken teori eller sinnelag tillräckliga, för att afgöra, hvad i hvarje särskild handling är Rätt. Teorin är allmän, abstrakt, regel. Det är på dess rätta tillämpning det kommer an. Sinnelaget åter kan hafva sin tillfredsställelse i oändliga, olika beskaffade handlingar. Menniskan måste i hvarje Nu med sig sjelf afgöra öfver det i denna bestämda handling Rätta. Förut sagdt, hvarje handling är ett unicum i världen. Individens handling speciela förhållanden i hvilka han handlar. Med ett ord: han skall så bestämma sin handling, att den fyller denna bestämda plats i den sedliga verldsordningen. Eljest hörer den icke denna verldsordning till, d. v. s. den förverkligar icke det Rätta, som individen deri vill – den är ond.

Detta individens medvetande om, hvad i den sedliga verldsordningen skall vara, och ur hvilket han afgör med denna verldsordnings rätt och makt, kalla vi hans sedliga Samvete. Föräldrakärleken är detta upp-

fostrarens i familjen sedliga samvete. Teori, grundsatser, blifva i uppfostran otillräckliga – kanske falska. Ett moraliskt sinnelag är alltid otillräckligt – ty det innebär för sig icke vetande om sättet och viset för det moraliska ändamålets förverkligande. När uppfostraren skall afgöra, huru barnet i hvarje Nu skall handla, bete sig, äro hans moraliska afsigter otillräckliga att häröfver bestämma, således att bestämma hans egen verksamhet som uppfostrare. Derföre låter en fader och moder sin kärlek till barnet leda sig och afgöra – och när denna kärlek afgör öfver det Rätta elker Orätta i barnets handlings-sätt, d. ä. öfver det Rätta, som i detta skall förverkligas, säga vi: att denna kärlek utgör föräldrarnes sedliga samvete – har den sedliga verldsordningens berättigande och makt.

Likaså är barnets kärlek till föräldrarne dess sedliga samvete. Barnet har deri vissheten om sitt görandes berättigande, och denna kärlek ger detsamma makten, förmågan, kraften att göra hvad föräldrakärleken bjuder såsom endast, hvad ur föräldrakärleken utgår har makt att inverka på barnet, att uppfostra detsamma.

Vi hafva sagt: en nations görande är Rätt och Makt i världshistorien. Stat.

Kärleken är Rätt och Makt i familjen. Familjelifvet består i den ur detsamma utgående handlingen, d. ä. i dess verklighet i handling – dess verksamhet – och Familj är uttrycket för detta lif såsom Rätt och Makt.

Derföre erkännes i staten familjen såsom en berättigad institution, fri för hvarje intrång. Mot samhällslagen får naturligtvis icke brytas i familjen. Medlemmarne tillhöra äfven medborgerliga samhället. Men familjens lif inom sig har intet att skaffa med lagen – och en fader och moder äro i sina barns uppfostran ansvariga endast inför gud och sitt samvete.

Uppfostran – den sedliga kan derföre icke ske utom familjen. I den saknas då det sedliga samvete hos uppfostraren och den uppfostrade, som ger visshet om det Rätta – ger uppfostran makt att verka på båda sidor.

Men uppfostran sker och måste ofta ske utom familjen. Ja föräldrarnes död elker osedlighet [d. ä. familj blott till namnet]. Det är en olycka och ett nödtvång.

Föräldrakärleken utgår ur den naturliga ömheten för fostret. Denna äfven hos djuren. Hos barnet detta naturliga moment ofafgjordt, emedan först efterhand medvetandet utvecklas. Dess ömhet fostras. Derföre kan hos barnet kärleken till en fremmande uppfostrare – om tidigt åt, denne öfverlemnadt) intaga kärlekens till föräldrarne (modren) plats. Men den fremmande uppfostraren – (mindre uppfostrarinnan) förblir alltid osäker, saknar detta sedliga samvete, som ger visshet om det i uppfostran rätta, och saknar dess makt, inflyandet på barnet. Det är förnuftig ordning, att sålunda naturen – som utgångspunkt, förutsättning – tjenar till medel för den sedliga verldsordningens ändamål.

Emedan nu det moraliska sinnelaget, kärleken till det Goda, hos barnet fostras genom vanan vid den sedliga handlingen, den invända seden, så måste denna bero af bud utan vidare. Det skall göras.

Detta har man i Pedagogiken benämnt *tukt*. Barnets förhållande till den är *lydnad*. Det är detta moment i uppfostran att seden skall föregå det moraliska sinnelaget hos barnet.

Men deri uteslutes icke den ömsesidiga kärleken. Af denna skall budet bestämmas och lydnaden skall i barnets kärlek hafva sin rot – ur

denna visshet om det rätta i lydnaden och lydnadens fortfarande utöfver ögonblicket, den ena handlingen, makten hos barnet att följa budet. Det är derföre icke orätt att säga, att det sedliga samvetet finnes hos barnet före det moraliska sinnelaget såsom medveten kärlek till det Goda – sanningskärlek o. s. v. Det finnes i denna form – den ur kärleken till föräldrarna utgående lydnadens,

Först efterhand lär sig barnet, att i sina handlingar inlägga, fatta en bestämd betydelse. Detta är lära – undervisningen såsom medel för den sedliga uppfostran – hvori sanning, ödmjukhet, välvilja består. Det Rätta är för detsamma omedelbart, i lydnaden, föräldrarnes vilja, bud – hvad tukten kräfver. Men det blir genom läran det Rätta i denna form; sanningens, rättvisans, välviljans o. s. v. D. ä. barnet får en föreställning om sina handlingars betydelse – om de specifika ändamålen i tukten. Dess ur böjelsen utgångna intresse i lydnaden (kärlekens) specificerar sig i en mångfald af ändamål, moraliska, med en bestämd betydelse, och dessas förverkligande blir motiv för dess handlingar. Det är så det moraliska sinnelaget – sanningskärlek, rättvist sinne, välvilja träder i stället för kärleken såsom blott intresse.

Vi säga: barnets kärlek blir moraliskt sinnelag. Det är sanning, som skall sägas, välvilja som skall bevisas, och detta handlingssätt har barnets tillgifvenhet. Icke likväl derigenom, att det vet denna handlingens speciela betydelse, vet det, hvad det bör göra, oberoende af budet – utan det gör det påbudna i medvetande om att det är detta och derföre att det i dess görande bevisar sin kärlek.

Men det Rätta skall hafva en objektiv allmängiltig karakter – och uppfostraren skall gifva sina bud denna stämpel. Detta sker, genom att gifva dem religiös helgd. Det är gudomlig vilja – gudomligt bud, att sanning, rättvisa, ödmjukhet välvilja af menniskan skola bevisas. Det skall ske af kärlek till Gud – d. ä. till den gudomliga viljan.

Denna den religiösa lärans betydelse för den sedliga uppfostran. Den ger buden och dermed barnets handlingssätt en objektiv karakter – det, som i och för sig på jorden skall vara – sedlig verldsordning.

Äfven detta kärlek till Gud träder icke i barnakärlekens ställe. Den lär icke barnet dess handlingssätt. Föräldrarna den gudomliga viljans tolkare – att de och deras kärlek – och barnets finnas, detta gudomlig vilja. Den betydelse (moraliska) barnet lärt sig att i handlingen inlägga: sanningen o. s. v. får helgd – detta Rätta förnuftigt nödvändigt = barnets teori, principer, grundsatser.

// N. B. Rosenkrantz

1:o Sociale Bildung

2 Moralische –

3 Religiöse – //

För dem af Herrarna, som studerat Rättsfilosofi den omvända ordningen. För vår eftertanke 1:o teorin allmänna reglor lagen 2:o frivilligheten, moraliska sinnelaget; 3:o sedlig handling bådas enhet. I barnuppfostran tvärtom 1:o den konkreta handlingen 2:o sinnelaget 3:o teorin. Så äfven i vetenskapens historia.

Om det moraliska sinnelagets tidiga bildning,

Måna Herrarna. Fästa uppmärksamhet derpå, att Rosenkrantz indelar Pragmatik i:

Sociale, Moralische, Religiöse Bildung. Den sociala blott yttre sällskapsed, skickligt samlif med andra.

Vår lära: att dessa den sedliga uppfostrans momenter öfverhufvud:

1:o Sed, vana att göra hvad göras bör i smått och stort.

2:o Moraliska sinnelaget sås⟨om⟩ den goda sedens frukt.

3:o Det religiösa medvetandet, sås⟨om⟩ medvetande derom, att den goda seden, det goda, det Rätta, är objektivt, allmängiltigt, gällande för alla människor sås⟨om⟩ gudomlig vilja. *N. B.* Det relig⟨iösa⟩ vetandets moraliska betydelse.

Men Rosenkranz indelar vidare den Moraliska bildningen i Pligtbegreppet – Dygden – Samvetet. Nemligen: att barnet skall läras göra det Goda för det Godas skuld. Vidare: öfvas häri – dygdens utöfning.

Slutligen: Samvetet skall afgöra = Subjektets medvetande om det
10 Goda sås⟨om⟩ Ideal och om sitt handlingssätt i förh⟨ållande⟩ dertill sås⟨om⟩ godt ell⟨er⟩ ondt.

Detta är visst så i fråga om människans handlingssätt, den redan uppfostrades. Det Rätta skall göras för dess egen skuld. Men redan denna uppställning af Pligtbegrepp o⟨ch⟩ Samvete är i min tanke origtig. Medvetande om pligten i o⟨ch⟩ för sig är redan samvete = Medvet⟨ande⟩ om godt och ondt. Det är moraliteten, friheten i handlingen. Pligtbegreppet skall hos Rosenkranz företräda den goda sedens allmängiltighet, att den i och för sig skall vara. Men denna allmängiltighet blott subjektiv. Subjektet, individen, sätter den, erkän-
20 ner den. Den har icke sin grund utom subjektet. Annat om man säger: det Goda är sedlig verldsordning, det förnuftiga, gudomlig vilja. Det är detta moment upptager Rosenkranz dock i den religiösa bildningen under titeln: »Der prakt⟨ische⟩ Process der religiösen Bildung».

Öfverhufvud är såled⟨es⟩ vår uppfattning öfverensstämmande med hufvudmomenterna i R⟨osenkranz⟩ framställning – endast att vi i hvad han kallar Sociale Bildung innefatta den goda sedens invänjande öfverhufvud ||d. ä. andra momentet i »Moral⟨ische⟩ Bildung hos R⟨osenkranz⟩, nemligen dygdeöfningen|| samt att vi således icke anse
30 den goda sedens invänjande föregås af Pligtbegreppet – det moral⟨iska⟩ sinnelaget, utan tvärtom,

Nemligen⟨er⟩ för eftertanken är det första: att bestämma, hvad Rätt är, den allm⟨änna⟩ lagen för handlingen. Det andra: att pröfva viljan i handlingen: motivet och ändamålet, frivilligheten, moraliteten, det Rätta för det Rättas skuld. Det tredje: den sedliga handlingen, som är objektivt rätt, legal, och tillika moralisk, fri, utan annat motiv och ändamål än det Rätta sjelft. Men denna handling är den, som hör den sedliga verldsordningen till, i denna har sin plats.

In concreto deremot, i det menskliga lifvet och i barnets utveckling är den sedliga handlingen såsom oreflekterad, oöfverlagd sed och vana
40 det första. Menniskan kan blott i sina egna handlingar lära, hvad godt och ondt är, komma till medvetande om det rätta. Hennes vilja är aldrig en tabula rasa – en blott menad obestämd, innehållslös vilja. Viljan är handling. Hon framstår icke såsom en sådan menad varelse, för att mottaga *läror* om hvad Rätt är och om pligten. I handlingen vaknar hennes vilja till sjelfmedvetande och hennes samvete är medvetande om detta redan inöfvade handlingssätt sås⟨om⟩ det Goda – afvikelsen derifrån sås⟨om⟩ det onda. Vi bestämma icke någon viss tid för den oreflekterade seden, icke någon viss tidpunkt för samvetets vittnesbörd – endast att det senare framgår ur det förra. Och det tredje
50 och sista är att detta viljans sjelfmedvetande, samvetet, som omedelbart i den invända goda seden har sin lag, blir medvetande om människans frihet och rätt att afgöra äfven öfver det Rätta i den gifna seden – att hon fordrar, att denna skall vara Rätt i och för sig, icke blott sås⟨om⟩ uppfostrarens lära och bud. Då inträder sjelfuppfostran i den sedliga uppfostran. Men för barnet har den invända seden sin

sanktion, sin karakter af att vara Rätt i och för sig. Det är samma medvetande, som den tänkandes om en sedlig, förnuftig verldsordning – äfven religiöst, förnuftet i Gud – men hos barnet blott i föreställningens, känslans form – gud icke blott ande utan en öfvermenschlig, den högsta, verldskapande individen – i menschlig bild och för menschlig kärlek.

Dessa den sedliga uppfostrans allm⟨änna⟩ momenter. Om deras betydelse i det speciela längre fram.

Endast anmärka: att emedan det moraliska sinnelaget, kärleken till det Goda, specielt till sanning, rättvisa, ödmjukt, kärleksfullt sinnelag o. s. v. med seden fostras, hos barnet utbildar sig, förrän det eger någon *insigt*, något tänkande afgörande öfver rätt, sås⟨om⟩ känsla sympati och antipati för ell⟨er⟩ mot ett handlingssätt – dessa s. k. moraliska böjelser, rättare intressen så tidigt och så fast grundläggas, att uppfostran genom öfvertygande, lära, vetande om det i och för sig rätta, föga öfver, dem förmår hvarföre den sedliga uppfostran sås⟨om⟩ sinnelaget det moral⟨iska⟩ intresset, samvetets känslighet fostrande i barnets tidigaste ålder är gjord. Förskräckande: men vid 4 å 5 år är dess framtid afgjord.

Men ännu: vi få icke kringgå en fråga. H⟨errarne⟩ känna »Evangelische Pedagogik» af Palmer. Likaså: Raumer's »Geschichte d⟨er⟩ Pädagogik». H⟨errarne⟩ finna att i båda, i s⟨ynner⟩het i den senare lägges mycken vigt på läran om människans syndiga natur – och anses den pedagog⟨iska⟩ teorin t. ex. icke blott hos Rousseau utan äfven hos Pestalozzi hufvudsakligen lida af bristande erkännande af denna människans syndfullhet äfven i anlaget – arfsynd.

Vi kunna icke inlåta oss på den kyrkliga och teolog⟨iska⟩ läran. Den är mystik sås⟨om⟩ läran om försoningen genom tron. Den är lemnad åt subjekte⟨t⟩, åt andens vittnesbörd utan vidare. Der gäller ingen bevisning. Såsom den mest anslående teolog⟨iska⟩ uppfattning Anselmus – () hvarföre klaga öfver synden, då utom den ingen försoning.

Vi fatta frågan pedagogiskt. Rousseau lærer: människan är god af naturen. Hon födes sådan. Samhällslifvet (inclusive uppfostran) förderfvar henne. Läran gammal. Montaigne, Charron, de första moralister i Frankrike under nyare tiden, i s⟨ynner⟩het den förre. I sak är detta detsamma, om förderfvet anses oundvikligt – går i arf. Ty ingen kan väl mena, att synden kommer i människan af naturen, som vextens generiska typ – eller sås⟨om⟩ öga och hand.

Men läran är pedagogiskt falsk, emedan den utgår från det naturligen gifna, att blott detta skall utvecklas. Den går igen i all pedagogisk lära: om harmonisk utveckling af den s. k. lekamliga och andliga naturen, på hvilken den religiösa salvelsen blir en blott yttre påstrykning. Den förnekar traditionen, en sedlig verldsordning *i historien*.

Den religiösa arfsyndsläran blir icke pedagogiskt bättre. Äfven den stannar vid det allm⟨änna⟩ förderfvet – förnekar ett Guds rike på jorden. Och konsekvent är dess pedagogiska slutändamål icke detta, utan individens fulländning och salighet (i en annan verld). Den erkänner dock traditionen i vetandet såsom specifik, gudomlig uppenbarelse och har derföre en objektiv lag o⟨ch⟩ regel.

Sades icke bättre: emedan uppfostran individuelt fullkomnande. Sås⟨om⟩ Rousseau en allm⟨än⟩ menschlig naturs utveckling hos individen. Ingendera: förnuft o⟨ch⟩ frihet såsom den sedliga verldsordningens verklighet.

Här om sedliga uppfostran. Naturen öfverhufvud den betydelse att vara medel för handlingen. Verldsbygnaden må vara till för hvad helst. Men i afs⟨eende⟩ å det Rätta, den sedliga verldsordningen är den

blott det förutsatta medlet, Naturordningen, naturkrafterna, naturföremålen begagnas – ej blott jorden, äfven solljuset, planeternas gång och stjernornas ställning – (vägvisare). Så äfven menckliga naturen. Den är organ för handlingen, för det Rättas verklighet. Men såsom menniskan i handlingen förändrar naturen enlåg sina ändamål, ger den dessas pregel – i menniskoverk – så äfven den egna naturen. Den skall vara, men icke såsom natur, utan såsom organ för andens ändamål, skall bära på sig denna pregel. Förnuft och frihet är en annan natur, hvartill den naturliga menniskan skall komma. Derföre den menckliga naturen skall förnekas såsom natur. Vexten är naturlig – djuret är naturligt blott i högre slågten ringa förändradt af vanor. Men menniskan är naturlig, då det Rätta hos henne blifvit natur, i hennes görande och låtande – vidare då traditionen blifvit natur, så att det Rätta är hennes eget fria verk. I detta hänsende kan sägas, att hennes natur icke är det Goda, det som skall vara såsom natur. De naturliga drifterna och begären äro medel äfven de. Men de skola icke tillfredsställas såsom naturliga utan i den form andens högre ändamål gifver dem. Uppfostran är derföre alltid ett arbete att beherrska menniskans egen natur lägga den under andens makt – så att sjelfva lifvet blir medel, kan uppföras och skall uppföras. Menniskan är också den enda varelse på jorden, som kan uppföra det.

Man talar derföre med rätta om det djuriska hos menniskan som ett ondt, der det kommer till välde. Och detta har hon af naturen, djuret. Det skall uppföstran lära henne beherrska.

Hennes natur är alltså god – emedan den är förnuftigt nödvändig såsom medel organ – ond, emedan den icke skall vara såsom blott natur.

Men annat är det moraliskt Onda. Medvetandet om ondt och godt måste finnas – samvetet. Det fostras. Derom längre fram.

Den fysiska uppföstran,

Pedagogik

14–17

Vårterminen 1861,

Vi betrakta den *Fysiska Uppfostran* såsom moment i den sedliga. Kroppens organer äro äfven organer för vetandet, nemligen sinnesorganerna – och dessas öfning kommer derföre i betraktande äfven vid den intellektuella uppföstran. Men öfverhufvud är kroppen organ för handlingen. All handling har denna yttre form, att menniskan genom kroppen såsom organ inverkar på de för den yttre tingen. En sådan verksamhet utan ändamål kalla vi en gerning, ett görande, men handling, då den har ett ändamål. Kroppen är sålunda och skall vara organ för handlingen.

Naturföremålet är medlet, medium, hvori ändamålet uppenbarar sig – som genom den menckliga verksamheten på sig erhåller en pregel af det deri inlagda ändamålet – Naturföreteelse – menniskoverk. Exempel) Säga medlet.

Kroppen organ – ej blott verktyg, alltså äfven medel, utan medium för den ändamålet bestämmande och förverkligande viljans tillvaro. Ty lifvet är icke något annat än själen = livvets medvetande om sig sjelf – och menniskoanden är detta sjelfmedvetande såsom tänkande och viljande (N. B. Tänkta ändamål),

Men lifvet och organismen är dock som sådant naturprocess, natur, andens såsom natur och det delar dermed naturföremålets betydelse

för handlingen är äfven medel såsom organ. Det är anmärkt: menniskan har rätt att förstöra sin organism bit för bit, göra ända på sitt lif för sina ändamål – och detta sista kan hon ensam. Djuret närmar sig denna förmåga i honans uppoffring för ungen – af naturlig drift, naturlig ömhet. Förut anmärkt: detta det mest menskliga hos detsamma.

Vi säga derföre: det allmänna i den fysiska uppfostran är: att bilda kroppen till ett organ för andens ändamål.

Vi tillägga: kroppen är icke detta organ af naturen. Den skall bildas härtill.

Äfven denna den fysiska uppfostran är ett delaktiggörande af viljandet sås^o tradition. Den är en annan hos skilda folk på skilda tider.

Vi indela den i 1:o Fysisk barnavård *allmänn^{are}* sås^o ingående äfven i sjelfuppfostran dietetik,

2:o Öfning till lekamliga färdigheter.

3:o Öfning i att uthärda i andens tjenst kroppens härdande.

Att människans kropp icke af naturen är duglig att vara organ för anden, detta bevisar anblicken af det nyfödda barnet. Ingen varelse i naturen är odugligare, än den nyssfödda menniskan. Hennes oförmåga till allt är hennes mest utmärkande egenskap. Deri dock hennes naturliga bestämelse: att vårdas, att uppfostras, att göras till något annat, än hvad hon af naturen är.

Äfven de högre djurens ungar behöfva modrens omvårdnad, men ingen i lika grad som barnet. Det är dock icke denna kvantitativa åtskilnad, som är det för barnavården utmärkande. Djurhonans omvårdnad om ungen är densamma från slägte till slägte. Men modrens om sitt barn är bestämd af hennes egen mottagna och förvärfvade bildning – af nation, dess utvecklingsgrad, samhällsställning, familjelif. Någon allmänt mensklig fysisk barnavård finnes icke – och sås^o vi skola visa, skall icke finnas,

Att barnet af modren får sin föda, att det lemnas åt sömn och hvila, detta är visserligen allmän djurisk vård, t. o. m. att dess nakenhet betäckes.

Äfven kunna allmänna regler uppställas för sättet och viset vid allt detta. Läkarena strida derom, och hvarje ny tid bringar nya läror. D. ä. huru ofta barnet skall få föda, om det skall lindas och vaggas eller ej – om rummet skall hållas varmt eller svalt o. s. v. – Dessa läror influera mer och mindre märkbart på seden. D. v. s. de uttala egentligen en för handenvarande god sed. Ty såsom rent teoretiserande vore de odugliga. När Rousseau uppträdde med läran om en, sås^o han kallade det, naturenligare barnavård: att mödrarne sjelfva skulle dia sina barn, att barn skulle stärkas i fria luften o. s. v. lärde han blott de högre samhällsklasserna – i vissa länder – att allmogens barnavård var den förnuftigare.

Dessa allmänna regler – de tillhöra vetandet, delaktighet i den allm^{änna} menskliga bildningen. Menden fysiska barnavården är handling. Och den bestämes som sådan af moderskärleken. D. ä. hvad i hvarje Nu – i handling, i verkligheten, skall för barnet göras, – det vet ingen annan än en moder.

Vi återkomma här genast till den fråga som för uppfostrans – den sedligas – begripande är den vigtigaste.

Nemligen: ingen teori kan lära menniskan, hvad hon bör göra i hvarje Nu af sitt lif – hvad som är Rätt. Ex^{empel}.

Icke heller något moralisk sinnelag, den bästa häg, de bästa afsigter och allm^ända ändamål lära henne detta. Ex^{em}pel. Böjelse att göra hvar man rätt, rättrådigt sinnelag. Afsigt att i detta bestämda fall vara rättvis. Ändamål att blott förverkliga denna afsigt för rättvisans egen skuld, ur detta motiv.

Hvad i detta bestämda fall är rättvisa, det måste hon lära af lagen och seden hos sin nation, i det samhälle hon tillhör. Men hvilken lagens mening är, och hvilken sed, som är den goda seden, deröfver skall hon sjelf afgöra – likasom öfver tillämpningen af båda i detta bestämda fall, som aldrig varit och aldrig återkommer. //Vi kalla detta afgörande
10 Samvetets – det sedliga samvetets, emedan samvetet dervid är medvetande om den sedliga verldsordningen och bestämmer handlingen såsom denna verldsordning tillhörande, gör den till en länk i densamma förverkligar denna. Menn^{iskan} måste handla med *dess* egen rätt och makt.//

Detta afgörande har i den tidigaste barnavården modren. Icke blott af naturen, emedan hon framföder barnet och föder det; och emedan hon med de högre djuren delar den naturliga ömheten för fostret. Detta utgör den naturliga utgångspunkten. Men handlingen skall af hennes
20 sedliga samvete bestämmas, vara Rätt, höra den sedliga verldsordningen till. Sjelfva detta hennes sedliga samvete kalla vi moderskärlek,

Kärleken kallas en känsla – tillhör föreställningen. Men den är äfven såsom handlingen bestämmande en böjelse, ett intresse – såsom intresset i detta sedliga, berättigade lif, familjens sjelf ett sedligt intresse. Bestämt såsom ändamål i handlingen är föräldrakärleken barnens lycksalighet och fullkomlighet o. s. v. och detta ändamål är äfven handlingens motiv. Föräldrarne eftersträfva den endast för barnets, för denna lycksalighets och fullkomlighets skuld. Och i den
30 vård och uppfostran, som skall föra barnen härtill, utgör denna kärlek föräldrarnes sedliga samvete – innefattar deras medvetande om, hvad som i hvarje stund är det Rätta. Den ger dem äfven sjelfuppoffringens styrka, och ger deras handlingssätt makt att på barnet verka. Det är i denna betydelse vi kalla en moders sedliga samvete – moderskärleken.

Mera härom, då vi komma till läran om den sedliga uppfostran specielt.

Det är i sådan betydelse, vi säga, att föräldrakärleken närmast moderskärleken är den, som är den enda berättigade att bestämma, hurudan äfven den fysiska barnavården skall vara, emedan den enda, som vet detta, och den enda som förmår utöfva den. En fremmande
40 fostrarinna saknar säkerhet i sitt vetande härom, är desto mera osäker ju mera samvetsgrann – saknar krafter till den sjelfuppoffring den fordrar och saknar makt att inverka på barnet.

Det är icke fråga derom att icke en moder må upplysas, inhemta vetande om barnavården, genom lärdomar, studium ur böcker och exempel. Men exemplet kan hon hemta endast af en annan moder – ty ingen annan kan gifva henne det. Och äfven lärorna och teorierna dömer hon med absolut makt och myndighet. Ingen i verlden är berättigad att ingripa i hennes görande. Hennes insigt och makt har erkännts, erkännes och skall erkännas i alla tider, hos alla folk. Det
50 gifves ingen dödlig, som kan intaga hennes stad och ställe.

Erfarenheten lär, att vetandet och förmågan häri går i arf från moder till dotter – vanligen – att traditionerna äro olika icke blott hos skilda folk utan äfven i skilda slægter. Förfarandet förändras efter hand – alltefter en nations stigande upplysning, genom dennas inflytande på det sedliga medvetandet. D. ä. detta blir hos den mera bildade (intel-

lektuelt) mera intensivt, mera känsligt för rätt och orätt.

När man dömer öfver barnavårdens likas(om) den sed(kiga) uppfostrans beskaffenhet hos en nation, får man derföre vara försigtig.

Den, som vet sig kunna gifva t. ex. en teori, hvilken skulle lära vårt folk att uppfostra ett kraftigare släkte, än de som odlat och försvarat denna jord, burit dess eländen af klimat och krig m. m. – den tro vi misstaga sig.

Man kan upptäcka särskilda misstag – något, som hos andra nationer är annorlunda och bättre – men det skall alltid visa sig vara något relativt likgiltigt.

Man må sprida medvetandet derom och klaga deröfver, att folket icke förstår och icke vill. Det vet, hvad det vill. Det vill fäderneseden – den från århundraden kommande.

I min tanke har den visaste folkförbättrare att i kojan lära.

Om de högre stånden. Rousseau,

M(ina) H(errar). Sades vilja uppfatta den fysiska uppfostran under tre momenter – nem(kigen) 1. Kroppens vård; 2 Öfning (i färdigheter); 3:0 Härdande.

Dessa tillhöra icke skilda tidpunkter af barnauppfostern, ehuru 1 och 3 företrädesvis kunna anses för särskildt framstående för olika ålder. Tidigast nem(kigen) blott vård – först senare krafternas ansträngande till härdning mot klimat, vid ansträngande sysselsättning o. s. v. Men egentligen ingå alla i all fysisk uppfostran: t. ex. kroppsöfvelse för öfning, färdighet, men nödvändig för vården, helsans bibehållande och utveckling – samt härdande.

Betrakta dem särskildt.

Barnavården – den fysiska. I afs(eende) å denna talar man framförallt om en naturlig utveckling och en naturenlig metod. Menniskans kropp tillvexer och utvecklar sig nem(kigen) såsom all organism. Lifsprocessen fortgår enligt sin bestämda lag. Men den måste till en början af vårdarens hand underhållas. Barnets hjälplöshet större än något annat fosters. Och här blir genast fråga om sättet, huru?

Men hvilken är den naturenliga metoden? Den enda säkra anvisning naturen ger, är modersvård och modersmjölk. Också har den alltid och alltestädes blifvit följd – med undantag af vissa samhällsklasser, i hvilka familjelifvet varit upplöst. Rousseau dundrade dessa på sin tid tillbaka till naturen häri. För mängden behöfdes hans läror icke.

Vi tillägga: Modersvården icke derföre att naturen anvisar dertill. Mensklig vård om vexter och djur öfverhufvud en annan, än naturens. Arters racers croisering – odlingen ger andra egenskaper, än det vilda tillståndet. Öfverhufvud naturen göres till medel för människans ändamål och naturprodukten ombildas. Så äfven barnet af naturen anvisadt åt modrens vård och modersömheten naturlig drift. Men den lär icke, hurudan denna vård skall vara. För andedrägten ren luft – föda modersmjölken – nakenheten betäckas – barnet rengöras. Sådane allmänna bestämmingar naturliga. Men luftens temperatur? Tid för och mängd af föda? Beklädnadens art och mått? Sättet för renhållningen? Derom lär naturen intet. Saken är: modrens eget lif är icke natur, utan konst kultur. Menniskans måste så vara.

Vi hafva nu mångahanda läror häröfver – den allmänna erfarenhetens, vetenskapens. Sjelfva det naturliga af mensklig forskning bestämdt. Hvilken luft är ren? När är modersmjölken sådan den bör vara? Sund? tillräcklig? Hvilken beklädnad är naturlig? – o. s. v.

Naturvetenskapens – medicinens – läror öfva omärkligt sitt inflytan-

de – ingå i den allmänna seden. Men huru litet och omärkbart hos den stora massan af folken, derom kan historien öfvertyga oss. Seden häri olika, hos skilda folk, i skilda samhällsklasser, och den står fast genom seklerna.

Reformatorn klagar häröfver. Vi skola icke göra det. Det förhåller sig med familjelifvet, som med samhällsordningen och statsinrättningen. Englands samhällsskick står öfver hvarje annat i Europa. Men vi kunna vara säkra derpå, för oss duger det icke – öfverhufvud icke för någon annan nation än den Engelska. Teorin har mycket att dervid anmärka; men England reformerar sig icke enkligt teorier, utan enkligt stundens kraf – och reformerar i allmänhet högst motvilligt. Och familjelifvet är dock vida ömtåligare. Lagar och institutioner kunna ett folk påtvingas – eller af partier genomdrivas, men seden blir af dem oberörd, afskuddar dem, modifierar dem. Men för familjelifvet gäller ingen lag. Och barnuppfostran är familjelifvets innersta kärna. Såsom om ett folk dömer öfver samhällsteorierna – antager eller förkastar, hvad det behagar, så dömer det i familjeseden öfver uppfostrings- och fysiska barnavårds teorierna. Än absolutare i familjen, ty i den *skapas* en nations sed. Och hvilken är i den fysiska barnavården denna seds skaparinna? Moderskärleken. Ty endast den vet det häri Rätta. Vi säga derföre: modersvården skall vara icke derföre att naturen anvisat den. Funnes någon bättre, d. ä. funnes någon menskelig individ, som bättre än modren vet, hvad som häri är rätt, borde barnet fråntagas henne. Men vården tillkommer henne, emedan ingen annan vet, hurudan den skall vara.

Det är visst sannt: ingen annan har förmåga och krafter att utöfva den. Ingen annan är i stånd till en moders sjelfuppoffring. Teoretikerna tala härom i den mening, att de icke kunna finna någon bättre tillämparinna af teorin. Men de bedraga sig. Ty ingen moder lånar sig härtill. Ett fremmande barn kan en qvinna vårda enligt föreskrift – desto lydigare, ju kärlekslösare hennes vård är. Men ingen moder vårdar sitt eget barn enkligt en professors i pedagogiken föreskrifter. Hon följer sitt eget sinne. Hon vet det med sig: ingen menniska på jorden kan lyfta ansvarigheten från hennes skuldror. Hon rådfrågar derföre blott sitt eget samvete – sin kärlek till barnet. Derföre alltså är modersvården, att endast modren deri vet det rätta. *N. B.* En ung moder – hennes sjelfmedvetande.

Sålunda uppstår och utbildas den nationela seden äfven i barnavården, olika modifierad i skilda samhällsklasser – mödrarne ärfva den och omskapa den efterhand – ledda af sin kärlek = sitt sedliga samvete.

Men skall då folket icke läras? Jo. Vetenskapen – den medicinska – må forska och lära – Pedagogiken må sprida dess läror. Den olärda, enskilda erfarenheten må gifva sina råd. Vi kunna kalla den ärfda sed, hvarifrån modrens förfarande utgår, dettas elementer. I mon af den mottagna intellektuella upplysningen, modifierar hon, förändrar fullkomnar denna sed, skapar sin egen. Men ingen annan än modren har en måttstock för den ärfda sedens bedömande och för det inflytande, som åt läran bör inrymmas. Hon är misstänksam mot läran – och med rätta, ty lärorna vexla. Hon litar till den ärfda seden och med rätta; ty för den talar seklers erfarenhet. Men den lider dock alltid i hennes görande en ny tillämpning. Den nya tiden finnes utom i läran, i allmännare välstånd, bättre boningar, nya produkter för föda och beklädnad m. m. – Allt detta förer utan vidare såsom större rikedom på medel till en förändrad barnavård.

Ett Exempel. En finsk bondqvinna förer det späda barnet genömligt

tretti graders köld till den 50° å 60° heta badstuguatmosfern och åter. En fin mor kan dåna deråt. Hennes barn badas i kar. Hvarje springa i dörren tilltappes – rummet eldas – täcken hängas kring karet. Det inlindas i flanel. Det är ett oändligt bråk, hvarpå dock följer snufva kanske oftare, än på bondbarnets bastufärd. En pedagog skall visst föreslå det senare, fördöma det förra. Men han predikar för döfva öron. Bondqvinn(an) tänker kanske ej derpå. Men ett sådant badande i hennes stuga, med hennes tillgångar, skulle troligen döda hennes barn.

Hon vet blott, att hennes sätt är godt – lemnande alla öfriga i deras värde. Så buljong kalkkött – stekta äpplen (Bednar o. a.). Man kan le deråt. Sådana råd äro skrifna för 18 bland våra 1 800 000. 10

Men lemna detta. Fästa uppmärksamheten derpå, att redan i barnavården kroppen underkastas andens ändamål – ett folks, en samhällsställnings. Förrän människan sjelf tänker, har ändamål, göres hennes kropp af fostraren till organ för ändamål – för en gifven förnuftig ordning.

På barnhus och i barnkrubbor kunna hvarjehanda experimenter göras. »Experimentum fiat in corpore vili». Resultatet i de förra har, under den lärdaste ledning och mest menniskoälskande omsorg, varit enorm dödlighetsprocent, sjukdomar och svaghet. De senare taga enkigt sitt ändamål barnet blott för en tid af dagen från modren. Det är nödfall. Men äfven om det låte tänka sig, att en barnavård bättre än i hemmet kunde skänkas barnen – men denna lika för alla, skulle barnen genom den göras dugliga blott för en lefnadsställning. De skulle återgifna åt sin familj icke fördraga dess boningar, dess föda, icke berga sig med det mått af omvårdnad, dem i en arbetares familj kan skänkas. 20

Här exempelvis fråga varit om tidigaste barnavård. Vid den barnet passivt. Först med förmåga att gå och röras blir barnavården inöfvande af en sed – af vanor hos barnet – bud och tillåtelse att göra eller undfly. Då ingår i vården barnets vänjande vid att handtera sin kropp – att gå, att tala – att använda kroppens organer för bestämda ändamål, Öfning i färdigheter. Detta hör kroppens vård till såsom barnets egen verksamhet. Denna öfning är närmast barnets vård om sig sjelf. Det läres älska fri luft, rörelse – kroppsöfningar, men bevakas ännu, emedan icke härdadt. 30

Då träder ifrån modrens uteslutande vård. Äfven häri det allmänna natur gå, stå, drift att tillgripa tingen, deri öfva sin vunna makt öfver kroppen. Men i sätt och vis beroende af tradition och föräldrarnes samhällsställning. Öfningen annan på ett golf, med snidade, målade o. s. v. leksaker – än på berg och backar – med vedträäd och stenar. Öfningen i de högre stånden, att så mycket som möjligt närma barnen »naturbarnens» raskhet och färdighet såsom medel för helsa och kroppsstyrka. »Naturbarn» emedan föräldrarnes ställning yrke icke tillåter samma bevakning, hvarföre utvecklingen hastigare, öfningen friare. Man kan vara säker derpå, att bondfolket icke drömmer derom, att deras uppfostran i detta hänseende är ett mönster. Men de hafva sjelfva så uppvuxit och sett all sin omgifning så uppvexa. De hafva intet annat val. Men äfven der de kunde följa andra exempel, är det blott den herrskaphärmande, som gör det, hvars barn derföre icke mera duga till det hårda arbetet. Dessa föräldrar äro osäkra. De öfriga hafva säkerhet – godt samvete. 40

Kroppens öfning i färdigheter är tillika dess härdande. Men detta kan såsom afsigtligt härdande mot klimatets vexlingar först efterhand inträda, och först med vänjande vid arbete få sin egentliga betydelse – 50

uthållighet i organernas begagnande. Barnets fria öfning är omvexlande – derföre icke ansträngande. Arbetet är enformigt, derföre tröttande. Öfning härvid är det egentliga härdandet – öfning i samma organers begagnande på samma vis.

Nödgas till nästa gång uppskjuta Rosenkranz lära. Då äfven särskild tillämpning af det anförda,

10 M(ina) H(errar). H(errarne) finna hos Rosenkrantz afdeln(ing)e(n) Orthobiotik indelad: Dietetik – Gymnastik – Sexualpedagogik. När vi sagt: kroppens vård och kr(oppen)s öfning, sammanfaller detta med de två förra afdelningarne.

Men om H(errarne) genomläsa den 3:e hos Rosenkraz, finnes det, att dess innehåll icke tillhör Orthobiotiken – den fysiska uppfostran. Frågan är der om sättet att förekomma förvillelser och utsväfning föranledd af könsdriften. Någon särskild fysisk vård för sådant ändamål kan ej angifvas. Hör till moralisk uppfostran. Rosenk(ranz) uppgifver också blott de två föregående: diet och gymnastik – kroppsrörelse, arbete.

20 I förbig(ående) R(osenkranz)s råd. Af flera pedagoger föreslaget, att underrätta om könsdriftens ändamål. Af Tissot och, jag vill minnas, Campe att demonstrera på kadaver. Tror ej, att detta rätt – emedan svårligen med egna barn och lärjungar utförbart. Bättre, att det förblir en hemlighet, så länge som möjligt – skyddad af blygheten, som är naturlig vid denna tidpunkt och genom uppfostran kan inplantas,

30 Likaså Rosenkr(anz) rekomenderar åskådande af konstverk – vänjande vid nakenheten i bild – dels blotta skönhets sinnets väckande skulle vara i detta häns(ende) bevarande. Tror ej heller derpå. En så grof förvillelse som pederastin hos Grekerna – och äfven hos nutidens Itaienare i icke ringa grad – bevisar för motsatsen. Ty intet folk har mera uppfostrats vid åskådande af skön konst än dessa. Hvad helst bildande konsten verkar förädlande – icke är det i detta hänseende. Utöfvarens historia bedröflig. Rafael förstördes. Thorvaldsen icke ringa. Hundrade med dem. ||Konstkännare och beundrare de största icke häraf afhållna fr(ån) ett utsväfvande lif.|| Den rena formskönheten – förnämligast i skulpturen, hedniskt ideal. Dermed som med den estetiska bildningen mycken afgudadyrkan bedrifven, sedan Tyskarne fingo tag deri. Annat är naturafbildning i landskapsmåleriet – och den menskligas i ädel handling, der formskönheten ger ett förhöjdt uttryck åt det andliga innehållet.

40 Det enda är sedlig uppfostran – synd, ondt. Framställande af de lekamliga och andliga följderna: förstöring, eländig död, vansinne. Föräldrar och lär(are) belasta sig med ansvar, om ej uppmärksamma och tala i tid – dock ej otid.

50 Detta härom. Rosenkr(anz) har deremot ej vid fysisk uppfostran ihågkommit öfning i arbete, kroppens härdande härigenom och härtill. Vi lägga vigt härpå, emedan häri spetsen af den fysiska uppfostrans betydelse: att göra kroppen till organ för andens ändamål. Denna synpunkt skall strängt fasthållas. Icke naturutveckling, utan naturanvändande, naturbildning i den betydelse naturen för menskliga handlingen har: att vara medel.

Senast talade om den egentliga fysiska barnavården, hvad derom velat säga. För oss viktigast: att den hvilat på nationaledvänja, och samhällsskick och härigenom bildar den gifna naturen för historiskt gifna förhållanden, således redan den gör barnets kropp till organ för de i dessa gifna ändamål. //N. B. Den fysiska organisationen har sin typ

– en folkstams, af historiska inflytanden beroende.// Vidare: att den bestämmes af moderskärleken – och slutligen, att läran, den intellektuella bildningen, teorin, inverkar, enkligt modrens afgörande modifierande den traditionella sedvänjan. Denna dess ombildning verkas äfven af ökade medel för barnavården – nemkligen stigande välstånd m. m.

Och vi säga: detta är det Rätta – emedan ingen annan förmår afgöra, hvad i barnavården är det rigtiga, berättigade, och ingen annan, än en moder, förmår genomföra det för riktigt erkända, ingen annan öfvertaga ansvaret.

10

Det är rätt och såsom det Rätta öfverhufvud i verlden erkänd och gällande makt. Således icke menadt, förestäldt, utan tillvarande, verkligt. Modrens rätt att afgöra erkändes hos alla folk, på alla tider. Den är en verldsmakt.

Häri barnets förhållande passivt. Men till den bildning, barnavården ger, hör kroppens, dess organers öfning. Den är för vården nödvändig, ingår deri. I öfningen barnet aktivt, derföre åt sig öfverlemnadt. Men äfven dennas sätt och vis beroende af traditionella förhållanden, olika hos skilda folk, i olika samhällsställning.

Men barnet förhåller sig deri aktivt. Och äfven öfningen såsom fysiska uppfostran öfverhufvud skall vara process att göra kroppen till organ. Ändamålet skall alltså vara barnets eget – d. ä. det skall föras dertill, att sjelf i öfningen hafva ändamål. Uppfostran är alltså här uppfostrarens verksamhet att föra barnet dertill, från passiviteten, kroppens bildande enkligt uppfostrarens ändamål, till aktivitet, dess bildande under det barnet förverkligar sina egna.

20

Barnet kan aldrig hafva kroppens utveckling som sådan till ändamål. Denna reflexion på sin tillvaro – lekamliga elker andliga, såsom ändamål för sig är egoismen. Den skall icke finnas – och finnes aldrig hos barnet. Derföre skall icke heller barnets lekamliga utveckling vara uppfostrarens ändamål. Han kan aldrig få barnet att adoptera det, att göra det till sitt, att öfva kroppen blott för öfningens skuld. D. ä. den passiva fysiska barnavårdens öfvergång till aktiv öfning kan på sådant sätt icke ske. Med andra ord: den förra skulle komma att sakna, hvad den bör innebära. Fortfarande öfning enkligt uppfostrarens ändamål är / dresser^{ing} / <dress>ure /. Den låter sjelfverksamheten icke uppkomma. Den dresserade gör icke sina konster oftare, än han är tvungen dertill, och gör ofta tvingad intet annat än dessa.

30

Den konstnäsliga gymnastiken är på teori bygd naturutveckling. Men den var det egentligen blott hos Grekerna, Dess abstrakta karakter förändrades dock här genom seden. Den bestämdes af de nationella lekarne, spelen. Men grundåsikten att blott i individen framställa och glädjas öfver den fulländade utvecklingen anse vi för hednisk, ovärdig den kristna kulturen. Antiken hade först mot sitt slut ett dunkelt medvetande om anden såsom anda. Derföre icke heller om en verldshistorie och en sedlig verldsordning – utan blindt öde. Men för den kristna kulturen har den sedliga verldsordningen verklighet i verldshistorien, i mensklighetens historia, och i förhållande till den är naturen det förutsatta medlet. Förut anført: för vetandet må naturen vara hvad som helst – förnuft i sig – men för handlingen är den medel. Och menniskonaturen gör intet undantag.

40

50

Derföre äfven gymnastiken afser medlet. En abstrakt, allmän, regelmässig öfning af handens muskler t. ex. måste höja dess duglighet som organ för arbetet. Gymnastiken är då elementarfärdighet för den egentliga kroppsöfningen såsom formläran för språkkunskapen. Man

ser också, att ungdomen älska båda precis lika mycket. Gymnastiktimmen är en tunga såsom Gyldéns elker Snellmans öfningar. Pligten, att alla fylla budet och att det skall fyllas, lättar den. Men för vår tids skolor är gymnastiken sjukgymnastik; den skall bota, hvad som genom barnens öfveranstängning förstöras. Lemnas ungdomen tillbörlig hvila och frihet att sköta dess egna öfningar i fri luft, behöfves den ej för den egentliga helsövrården elker fysiska barnavården, men rättfärdigas såsom elementar-öfning.

10 Barnet glädes öfver sin vunna makt med kroppen, dess sjelfmedvetande vexer med den. Täflan häri och seger stärker densamma. Täflingsleken derföre den gladaste. En del blott makt med kroppen: springa, hoppa. Men kroppen organ för makt öfver tingen, hvarföre täflan häri af barnen älskas uthålligare: hos oss kälke, skidor, skridskor, simma. Med åldern ser man öfvergång till nöje i dessa öfningar som hafva ett annat ändamål än blotta makten öfver kroppen. Ett yngre barn roas af täflan i springa, ett något äldre af bollslagning, kälke o. s. v. Det är makt öfver tingen. Men längre fram skridskor, skidor, simma, rida, fiska, skjuta o. s. v. Rosenkrantz tadlar afseende på det nyttiga. Men detta det högre, att i leken, öfningen finnes ett ändamål
20 utom öfningen sjelf, att 1:o makt öfver kroppen 2:o makt öfver tingen 3:o denna dubbla makt för ett ändamåls förverkligande utgör öfningens innehåll – bestämmer den. Och denna utveckling visar erfarenheten. Ungdomen har efterhand glädje, det vexande sjelfmedvetandets, i denna ordning.

När öfningen uppmuntras såsom nationalsed får den ett högre lif. I England bollspel, kapprodd, kappfäktning, boxning, rida, köra – räffjagt. I Sverige simpromotioner – fria brandkorpser. I Tyskland försök med Turnen, ty der alltid det abstrakta; men det har blifvit tråkigt äfven som politisk demonstration, hvarmed det kryddades. En
30 ny tid genom frivilliga nationalbeväpningen i England. Låt skolungdomen marchera, excercera, manövrera, skjuta till måls och den skall icke finna det ledsamt såsom den abstrakta gymnastiken. Saken är: deri finnes ett upplyftande ändamål.

För den qvinliga behöfves ej denna af styrka beroende makt öfver tingen. D. ä. den har ej i dessa öfningar något ändamål. Bollkastning volant – nått och lätt. Äfven skridskoåkning och simma utan långt drifven täflan. Dansen. Denna och gränsen i de nyssnämnda det behagliga. Ty för qvinnan uppträdandets skönhet sin egen linje. Den
40 skall icke ens hos henne vara ändamål för sig. Uppträdandet uttryck af det inre, hjertats godhet, inre mått. Öfningen skall icke förstöra detta uppträdande genom manliga faconer såsom ovana.

Men öfningen innebär sitt utom densamma liggande ändamål. Detta framstår redan i öfningen. Men det är medvetet förhanden i arbetet – som har sitt ändamål, men tillika är både diet och gymnastik. Vänjandet vid arbete är den fysiska uppfostrans fulländning.

Måna Herrar! Hvad tidens korrthet i går hindrade tillägga är följande:

50 Hafva i exemplen på kroppens öfning talat hufvudsakligen om den manliga ungdomens uppfostran.

Se föregående

Vi betrakta här arbetet ur den fysiska uppfostrans synpunkt. Vi säga vänjande vid arbete är äfven fysisk uppfostran. Det är dennas högsta form. I arbetet uttalar sig dennas väsende att vara öfning till makt öfver kroppen för andens ändamål. Ty arbetet är icke blott historiskt gifvet

enkigt) en nations sedvänjor och en viss samhällsställning. Arbetet är ett kroppens vårdande och en öfning för det i detsamma eftersträfvade ändamålets förverkligande. Öfning deri = kroppens härdande för detsamma, bildar organismen; men sker icke derföre, utan för de ändamål, som i arbetet ingå, äro inlagda.

Således i arbetet kroppens bildning för andens ändamål synligt. D. v. s. det är der till för alla, för det allm(änna) medvetandet. Uppfostraren kan veta, att detta är förhåll(andet) i fysiska barnavården. I öfningen finnes det äfven för barnets medvetande. Andra anse det för ändamålslost, lek. Och det kan blifva fråga om den ena elker) andra öfningen verkligen har detta ändamål. Men allt arbete är en praktisk, verklig kroppens tjenst för något ändamål. Arbetet bär på sig pregeln deraf, att kroppen i detsamma är blott organ. Hvar och en erkänner det.

Uppfostrarens uppgift att vänja vid arbete. Får icke öfveranstränga, utan arbetets art och mått efter krafterna. Uppfostran vid arbete är, som sagdt, kroppens härdande. D. v. s. arbetet är ett fortsatt enformigt användande af kroppsorganerna – färre elker) flera. Det fordrar uthållig styrka. Uppfostran vänjande härvid.

Härdande i vanligaste mening, mot klimatet, sker redan i blotta öfningen i leken. Derom må nämnas: att i min tanke härdandet icke bör börja tidigt i ett så strängt klimat som vårt. Värme är allt tillvexandes behof. Efter hand och vid 5 å 6 år må härdandet börja. Hos oss skulle behövas en Rousseau att predika mot skolgossars pelsar, galoscher o(ch) botforer. Dock öfverhufvud uppfostran rask, äfven i de bildade klasserna.

Men det egentliga härdandet i arbetet. Erfarenheten visar: det första arbete, hvad man kallar själsarbete. Detta derföre, att kroppen tjenar, och att vetande måste hos barnet finnas, förrän det kan i arbetet öfvergå från passivt till aktivt förhållande – egna ändamål i densamma. Detta för den sedliga, uppfostran den högre betydelse, att barnet måste lära känna den verld, hvori det lefver, medlen för handlingen, naturen, och de förnuftiga ändamålen, historien, andens verld, förrän det kan handla fritt, således fritt göra det Rätta, bestämma deröfver och förverkliga det af eget fritt beslut, hanla sedligt. Men de för s. k. själsarbetet nödiga organer: sinnesorganerna med hjernan o(ch) nervsystemet äro tidigare utvecklade. Ben o(ch) muskler m. m., organer för det gröfre kroppsarbetet tilltaga i styrka ända till det 20 året. Ögat t. ex. deremot är genast färdigt – likaså jemförelsevis nervsystemet – tidigt. Man menar vanligen läsa är blott själsarbete. Men det fordrar stillasittande, ögats, örats nervsystemets begagnande som organ. D. v. s. det är handling, arbete. Blotta fantiserandet o(ch) tänkandet, det är något annat – icke handling, icke arbete – endast negativt genom att afvärja störande inflytande. Sittandet, likasom gåendet elker) liggandet derunder tröttrar, icke blotta tänkandet. Men det blir arbete, när produktivt, meddelar sig i tal i skrift. Det är mottagandet, höra, läsa, och reproducera svara, skriva, som gör barnets lärande till arbete – och dertill stillasittandet samt äfven det negativa afvärjandet i uppmärksamheten af alla störande intryck på sinnesorganerna, deras fixerande åt ett håll i en verksamhet,

Med ett ord: undervisningens mottagande det är arbete som ett annat, äfven om det icke sker med händerna, är handarbete. Det har arbetets allm(änna) betydelse i fysiska uppfostran: kroppen härdas deri, och det bär på sig i eminent grad pregeln af en kroppens öfning för andens ändamål.

Till den fysiska uppfostran hör den nödiga hvilan – absolut i sömnen för alla fysiska uppfostrans momenter, relativ för öfningen och arbetet – nemkigen i omvexling af öfning – och återgång från arbete till öfning. Icke så från arbete till arbete, utan blott i inskränkt mått. Ty barnet förhåller sig i arbetet passivt, blir först aktivt, när det får egna ändamål. Det är denna passivitet, hvarifrån barnet behöfver hvila äfven för kroppen, och det finner denna hvila i den fria kroppsöfningen icke i den tvungna – som är ett nytt arbete – d. ä. det finner der i aktiviteten, organernas begagnande för ändamål, hvilka det sjelft bestämmer. En sådan hvila är äfven andlig, emedan den återger åt barnet sjelfmedvetandet i makten till kroppens fria begagnande.

Att ordning skall finnas i arbete och hvila likasom för kroppens näring o. s. v. Detta har sin betydelse äfven för den fysiska uppfostran men förnämligast för den sedliga, i läran om hvilken äfven den närmare betydelsen af arbete och lek,

Vi öfvergå till läran om den sedliga uppfostran – Rosenkrantz Pragmatik.

Den sedliga barnuppfostran = process att göra barnet delaktigt af viljandet, såsom tradition. Närmare: är viljandet såsom tradition alltid en nations sed – denna såsom Rätt, med det Rättas makt.

Såsom moment häri fattat den fysiska uppfostran. Den angår organet för den sedliga handlingen. Den sedliga uppfostran i egentlig mening handlingens ändamål, sjelfva viljandet deri.

Vi hafva sökt lära känna, att och hvarföre den sedliga uppfostran närmast skall ske i familjen. Nemkigen det är icke blott naturligt förhållande, att barnet tillhör föräldrarna. Det är endast föräldrakärleken, som vet, hvad i uppfostran är det rätta. Denna kärlek är deras sedliga samvete.

De föräldrarna inträda i familjebandet med en gifven sed. Denna kalla vi familjesedens element, dess grundämne. Men faders och moders gifna sed skall i barnets sammangutas. Der ombildas alltså i familjen den gifna seden, antar en ny form. Det är här således, den nationela sedens utveckling har sin härd.

Familjens lif och barnuppfostran i densamma tager inverkan af föräldrarnes fortgående intellektuella bildning, in hemtad genom omedelbar erfarenhet, läsning o. s. v. – Detta vetandets, lärans inflytande kalla vi familjens civilisation. Till den hörer äfven barnens mottagna undervisning, dennas inverkan på barnets sed och på föräldrarnes sätt att i uppfostran behandla detsamma.

Men öfver lärans sanning, dess berättigande till detta civiliserande inflytande på seden såsom gifven familjesedens elementer, afgör för den egentliga sedliga uppfostran såväl, som för den fysiska (såsom visats) föräldrakärleken. Det är den, som tillämpar läran på den gifna seden och i barnens skapar den nya – med den densamma tillkommande rätt. Det är barnens återkärlek till föräldrarna, som gör dem mottagliga för den inplantade seden. Häri det nämnda, förhållandet i uppfostran, å ena sidan tukt å den andra lydnad,

I denna först passivt mottagna sed vaknar barnet efterhand till medvetande om rätt och orätt, och utträder med den ur familjen i medborgerliga samhällslifvet. Den är utbildad under lärans vetandets civiliserande inflytande på den ärfda, gifna seden (familjesedens element) – D. ä. den är den under det allmänna menskliga vetandets inflytande utvecklade nationela seden.

Det gifves för tukten i barnuppfostran en osviklig regel: att

föräldrarna handla blott af kärlek till barnet. Och att detta skett, bevisar sig i barnets genkärlek.

Snart sagdt alla förvillelser i barnuppfostran hafva sin rot deri, att kärlek saknas – att föräldrarna i sitt handlingsätt inlägga andra intressen än kärlekens till barnen. Det vanligaste är, att dessa intressen äro egennyttiga. ||Barnet göres till en leksak för föräldrarnes nöje.|| Barnen skola skicka sig väl – för att icke utskämma föräldrarna inför andra. Här af dressering – annat i hemmet, annat inför fremmande. Förställning tidigt inplantad hos barnen. ||Gripande efter fremmande skick ringaktning för fädernesed.|| Dessa skola lära sig en hop saker, för att derom må kunna talas, eller de få visa det. Civilisationen sålunda likaså ostentation. Ingen kärlek till vetandet – ingen håg att fullkomna seden elker) blott förbättra den. Barnen klädas, för att visa föräldrarnes förmögenhet smak. Deras framtid bestämmes, så att släkten må lysa o. s. v. – Öfverhufvud äfven det i sig goda och otadliga hos barnen, såsom bevis för att de brås på de förträffliga föräldrarna. Hvilka genier ser man icke vid 8 år. Det är gifvet, ty af genier kunna icke annat än genier födas – o. s. v. 10

Likaså den s. k. klemmande kärleken har sin rot i sjelfva bemödandet att vinna barnets genkärlek – för egen glädjes skuld – barnet afgudas, på det att det må afguda modren – svagheten nemkigen) vanligare på mödernet. Barnets genkärlek skall icke vara föräldrarnes intresse. Det är egennyttiga såsom all annan. Men de må deraf, om den vinnes, pröfva huruvida deras kärlek till barnet varit sann. Ty genom den klemmande, egennyttiga kärleken vinnes den ej. Ett klemadt barn slår sin moder. 20

Tvårtom den tyranniska uppfostran vinner naturligtvis lika litet genkärlek. I den ingår otyglad passion – kärlekslöshet.

Men göra föräldrarna i uppfostran kärleken till barnen till sitt enda intresse – allt för barnets egen skuld, utan annan biasigt, kan uppfostran icke misslyckas. 30

Naturligtvis förutsatt, att god sed finnes hos föräldrarna. Ty därför utan icke heller kärlek. Denna uppoffring af allt egennyttigt, egoistiskt intresse, denna styrka, att dagligen och stundligen vaka för en annans väl – Den kan finnas, som djurisk ömhet, drift, och bevisa sig i fysisk omvårdnad. Men den kan icke finnas som andlig omvårdnad.

Detta intresse, hvarur tukten utgår skall likväl icke förblifva blott intresse. Det skall tänkande uppfattas, bestämmas såsom ändamål – härom härnäst, 40

Pedagogik

18–22

Vår Terminen 1861,

M(ina) H(errar). Sades föräldrakärleken är det sedliga medvetande som i uppfostran bestämmer det Rätta. Den utgår från en böjelse, är ett intresse rigtadt på det allmänna men skall tänkas, d. ä. dess innehåll skall tänkande uppfattas och göras till handlingens, uppfostringsarbetets ändamål. D. ä. dess allmänna betydelse skall uppfattas och göras till ändamål i handlingen, förverkligas. 50

Hvilket är detta innehåll? Erfarenheten ger oss ett svar derpå. Käreksfulla föräldrar vilja bereda sina barns lycka: helsa, bergning, åtnjutande af andra människors aktning och vänskap, egen själsfrid, evig lycksalighet. Dessa ändamål kunna mångfaldigas af reflexioner. Man kan t. ex. tillägga omfattande vetande, framstående samhällsställ-

ning, politisk makt, ära. D. ä. de önska dem, hvad de sjelfva ega och värdera, eller hvad de umbära, men efterlängta. Ändamålen kunna också på mångahanda sätt specificeras – t. ex. bergning i den elker den formen, den ena elker andra samhällsställningen o. s. v.

Men vi måste komma ihåg, att allt sådant är teori, vetande. Icke utgör detta det presenta ändamålet som för hvarje Nu i uppfostringsarbetet förverkligas. Föräldrakärleken skall bestämna det Rätta i föräldrarnes eget görande och låtande i förhållande till barnet.

10 Det förra, de uppräknade ändamålen äro något annat. De uttala människans bestämmelse, föräldrarnes och barnens. Afgörandet öfver dem tillhör teorin. Hvertill bör människan sträfva? Medvetandet om dem tillhör äfven uppfostrans teori. Men läran om dem är i Pedagogiken lånad. Så vidt de angå handlingen, svaret på frågan: Hvad bör människan göra? tillhör deras bestämmande Rättsfilosofin – alias Sedeläran, Ethiken. På samma sätt som teorien för barnavården, Dietetiken är naturvetenskaplig, användning grundad på Fysiologins läror.

20 Vi måste i detta hänseende vara korrta. Vi säga det sedligt Rätta icke teori, utan verkligt, såsom makt, är en nations sed. Men denna sönderfaller i tre momenter: familjeseden – den medborgerliga – nationens sed såsom verldshistorisk verksamhet – bevisad i lifvet i familjen; det medborgerliga lifvet, en nations lif inom sig, såsom särskilda samhällsklassers i skilda yrken, korporationer, kommuner; den politiska verksamheten. Individens sedliga samvete, hvarur han i hvarje Nu bestämmer sitt handlingssätt i dessa former, äro: familjekärlek, laglydnad, patriotismen.

30 Här närmast fråga om uppfostran i familjen, således om familjelifvet – om dess sed – i detta hänseende. Till familjelifvet hörer nemligen familjeegendomens vård och användande barnauppfostran samt familjens civilisation inom sig och makarnes inbördes förhållande i allt detta. Men här fråga om uppfostran – familjesedens bestämmande häruti.

40 Familjeseden utgår från den ärfda familjeseden, den nationela, specificerad efter släggtradition och föräldrarnes samhällsställning. På den inverkar vidare föräldrarnes (och äfven barnens) civilisation, intellektuella bildning. Det är denna sed hos sig sjelfva erkänna för Rätt – och det är den, hvartill de söka föra barnet. Men här till kommer, att den hos barnet blir en sammangjutning af båda föräldrarnes sed. Hvarföre sjelfva uppfostringsarbetet skall åstadkomma samstämmighet häri, verkad af föräldrarnes gemensamma kärlek till barnen.

Ändamålet i hvarje Nu är alltså denna föräldraseds förverkligande i barnets handlingar. Det är den, som utgör föräldrakärlekens innehåll. Hvad deras samvete i deras eget handlingssätt gillar, detta skall barnet göra. Något bättre kan deras kärlek icke eftersträfva. Men detta innebär, att deras egen sed häri fullkomnas, – och det är sin sed med detta fullkomlighetssträfvande de åt barnet öfverlemnna.

Barnets eget lif är familjelif. Äfven i dess handlingar är familjelifvet representeradt. De skola vara denna fullkomnade sed – den nya form af den nationela seden, familjelifvet skapar.

50 Denna är föräldrakärlekens tänkta betydelse, densamma såsom ändamål. Hvad af föräldrarne samvete, deras medvetande om rätt och orätt, erkännes såsom rätt i deras eget görande och låtande dertill föra de barnet. Men genom familjesedens civilisation skapas i barnets handlingssätt en ny sed ur hvilken det af föräldrarne i deras egen traditionela sed för orätt erkända är uteslutet. Den blir derigenom den

fullkomligare seden,

Således föräldrakärlekens bestämda innehåll, såsom handlingens ändamål i hvarje Nu, specificerar sig till denna mångfald af ändamål, hvilken förverkligas i föräldrarnes egen goda, af dem för rätt erkända sed. Denna kärlek lärer dem, hvad i deras egen sed är det rätta. Vi säga icke, att icke föräldrarne äfven i sitt öfriga lif, sitt förhållande inbördes och till andra individer utom familjen – i samhällslifvet skola korrigera sin egen sed. Men vi påstå, att detta sker och skall ske äfven i förhållande till barnen, och att, hvad lifvet i familjen angår, kärleken till barnen ger föräldrarne medvetande om det rätta elker orätta i den egna seden, utgör deras sedliga samvete, som häröfver dömer.

10

I sjelfva verket finnes ingen strängare och samvetsgrannare sjelfpröfning, än den en fader och moder underkastar sitt görande och låtande inför sina barns ögon – om hos dem kärlek till barnen finnes. Orden vägas i läran – beteendet korrigeras i exemplet.

Den Pedagogiska teorin kan nu uppställa allmänna läror för ändamålen i den sedliga uppfostran. Dessa äro ur Sedeläran lånade – allmänna satser angående den menckliga bestämmelsen,

Mina Herrar. Det första i den sedliga barnauppfostran är barnens vänjande till föräldrarnes sed. Men icke till denna sed utan vidare, såsom föräldrarnes tillfälliga tillhörighet, såsom blott gifven – sådan den såsom ur deras barndomshem medförd, för dem gällande, emedan de tillfälligtvis tillhöra denna slägt i denna samhällsställning, sådan den är modifierad genom deras tillfälliga beröring med andra i samhällslifven, sådan den fortfarande utvecklar sig hos dem under inflytande af den intellektuella bildning, som tillfälligtvis (d. ä. I följd af deras välstånd, deras samhällsställning o. s. v. tillfälligtvis fallit på deras lott, – utan sådan denna deras sed af kärleken till barnen bestämmes. D. v. s. Kärleken förer föräldrarne att erkänna endast det i sin egen sed för rätt, hvartill de vilja vänja barnen. De aflägga, hvad de erkänna för osed – för genömlära och exempel föra barnet endast till den sed, hvilken de för rätt erkänna,

20

30

Sade: för reflexionen vetandet finnas många ändamål i den sedliga uppfostran. Det är trivialt att uppräknat barnet skall föras till sanning, till rättvisa till människokärlek – vidare till ordentlighet, höflighet m. m. m. m. – Det är sådant som alla menniskor veta – ehuru det visst icke finnes någon ända på denna ändamålsserie.

Men det är i uppfostran fråga derom, att föra barnet till alla dessa dygder. Vi säga det sker l:o när föräldrarne vänja barnet vid sin sed, men i denna verksamhet bestämma hvilken sin sed de skola föra dem till. Detta är föräldrakärleken som ändamål, dess tänkta innehåll – föräldrasedens öfverförande på barnen såsom ånyo pröfvad, med stämpeln af denna kärleks erkännande – föräldrarnes sedliga samvetes stämpel. Ändamålet alltså: sjelfva denna det sedliga samvetets pregel på den sed till hvilken barnet vänjes.

40

Man bör komma ihåg, att sanning rättvisa, människokärlek icke för sig utgöra någon handlings innehåll. Sanning, när man talar om det ena elker andra, befaller, beder, lärar berättar om natur och ande o. s. v., välvilja mot andra, när man tilltalar dem, mottager elker gifver, arbetar för andra elker låter dem arbeta för mångahanda ändamål – begär och intressens tillfredsställande.

50

I uppfostran är nu fråga om handlingen in concreto – seden, det bestämda görandet och låtandet, huru barnet skall äta, dricka, sofva, kläda sig, gå, stå, sitta leka, tala till föräldrar, syskon, tjenstfolk,

fremmande – hvilka ting i huset det får handtera, huru de skola handteras o. s. v. om arten måttet sättet och viset i allt detta. Deri, i detta görande kan det bevisa ödmjukhet, kärlek sanning elker> tvärtom. Men det skall lära sig göra allt detta så, att alla dygder i dess handlingsätt finnas. Detta är den goda seden – när mensiskan handlar så, har en sådan vana att göra och låta, att i hennes handlingsätt alla dygder finnas, utan att hon tänker derpå, som man säger. Sjelfva hennes begär och> intressen skola vara sådane, att de såsom handlingens konkreta ändamål (tillfredsställandet) göra den moraliskt god.

10 Det är en sådan sed, som hos barnet skall inplantas. Den är en afbild af föräldraseden, men en af föräldrakärleken omformad afbild. Den skall vara det, och är det, der denna kärlek finnes; ty denna gör sig då gällande såsom ändamål: att pröfva, gilla, förkasta, omforma den gifna föräldraseden och göra den till barnets sed med denna erhållna pregel af Rätt, sedligt rätt, N. B. af sjelfva kärleken, såsom> föräldrarnes sedliga samvete erhållna pregel,

20 Man säger: föräldrarne gifva barnet det ädlaste af sin egen andliga varelse. Vi tillägga: det har icke hos dem, denna ädelhet, förrän det gifves. De veta icke förut, hvad det ädlaste hos dem är, de pröfva det först i sjelfva gifvandet. Men det blir också derigenom ett annat, än hvad det förut varit. Det tager form af pröfningen, af deras sedliga samvete såsom> kärlek till barnet. Att gifva föräldraseden denna form i barnets sed – detta är sjelfva föräldrakärlekens innehåll, den såsom> ändamål, tänkt och i handlingen förverkligad, är detta intresses betydelse.

Vi hafva tillagt: denna sed, hvartill barnet föres, är sed i familjen – handling inom familjen, i familjelifvet.

30 Huru detta sker och> skall ske? För handlingen har barnet af naturen den sinnliga driften. När den kommer till medvetande, är den medveten såsom> begär, allmän, begär till föda, till hvila, till värme (kroppens skyddande), till rörelse, kroppsorganernas begagnande – dermed tingens tillgripande – äfven, att se, att höra smaka allt möjligt, hvad förekommer.

40 Det första är begärets bildande, kultiverande. Bestämd vana, sätt och vis, i dess tillfredsställande. Häri fostras böjelserna. Exempel> böjelse för enkel föda, elker> för sötsaker, kryddor, skadlig föda – återhållsamhet eller snålhet – för renlighet elker> smuts, för förstörande elker> bevarande, för den ena sysselsättningen elker> den andra, d. ä. med dessa ting elker> med andra – m. m. foglighet, egensinne, undergifvenhet, sjelfsvåld m. m. såsom böjelser – och medvetna såsom intressen – d. ä. barnet vill icke sjelfsvåldet som sådant, men det har intresse för sysselsättningar efter eget sinne, har icke glädje af andra o. s. v.

50 Allt barnets sysslande med tingen kan man anse hvila på naturlig drift, att taga makt med kroppen, begagna organerna – och därför tingen. Djuret har för tillfredsställande af denna drift endast naturtingen. Men mensiskan människoverk. Dessa hafva i sig sin betydelse, att vara till för ett ändamål – såsom> medel för detta. Barnet kommer till medvetande häraf i deras begagnande – och dermed till medvetande om ändamål och> medel öfverhufvud. Detta är det andra i vänjandet vid sed.

Nemkige>n det första böjelsernas och intressenas formerande. Men detta innebär redan det andra momentet. Ty det är genom att vänjas vid vissa medel för intressenas tillfredsställande, som dessa formeras. Exempel> böjelsen för enkel föda, måttlighet elker> tvärtom. Böjelse för

grannlåt – i drägt – o. s. v. böjelse för bevarande = användande för ändamålet. Sysselsättning efter eget sinne begränsas inom bestämdt område genom medel – lämpade för ändamål, som kunna vara barnets. Vana härvid, vana vid foglighet, ordning. Icke sjelfsvåld, egensinne. *N. B.* fullvuxna i ett hus.

Det tredje är förhållandet till föräldrar, syskon &c. – Barnet har icke medlen för sina intressens tillfredsställelse af egen makt. Det är i allt beroende. Det förstår icke deras användande. Häri framträder seden egentligen med stämpeln af Rätt eller Orätt – för barnets medvetande. Det öfvergår från passivt till aktivt förhållande i seden.

10

Om böjelserna som berättigade eller icke kan barnet icke veta. Likaså angående medlen för ändamålen. I sig intet ondt deri, att förstöra det ena eller andra – allt är förgängligt. ||Nemligen att vissa medel för vissa ändamål detta kan vara riktigt – men har icke stämpeln af rätt. Men det ena som det andra får stämpeln af rätt eller orätt i förhållande till föräldrarna. Det skall vara eller icke – det är lofgifvet eller icke. Det är lofgifvet och rätt, när det ödmjukt begäres, tacksamt mottages o. s. v. Dessa äro formerna, hvori barnet kommer till medvetande om det rätta eller orätta i intressena och ändamålen.

Äfven detta moment innehålles i det andra och derigenom i det första.

20

Inses, att denna uppdelning är psykologisk. Men 3:e momentet går utöfver psykologin. Det är förnuftig ordning, för barnet medveten, seden som sådan – den traditionela viljandet såsom tradition. Likväl allt hvilande på föräldrarnes bud – andras auktoritet öfverhufvud.

Har icke på förhand gjort indelningar, emedan ämnet så omfattande.

Allt hvad som blifvit sagdt om föräldrakärleken och dess betydelse för den sedliga uppfostran är inledning till dennas betraktande.

Hafva sagt: den sedliga handlingen har dessa tre gebit: familj – samhälle – stat.

30

Uppfostran i dem fortgår såsom sjelfuppfostran äfven utom familjen.

Men barnuppfostran sker för dessa tre gebit i familjen – likväl för de två senare under dessas medverkan. Likväl uppställningen redigast, om vi säga: Den sedliga barnuppfostran

I för familjen – till familjesed

II för medborgerliga samhället – till medborgerlig sed

III för staten – till patriotisk sed.

I A. Uppfostran till seden såsom vana.

a) till sedliga böjelser och intressen

b) till sedliga ändamål.

c) till seden såsom medvetet Rätt.

B till moraliskt sinnelag – samvete.

C Till medvetande om det sedliga Rätta såsom allmängiltigt förnuftigt.

40

Huru föräldrakärleken förhåller sig i sedens inplantande i sagde momenter: Böjelsens formerande (bildande?) Ändamålen bestämmade – Rättsmedvetande i seden – seden såsom Rätt.

Dessa böjelser, detta ändamålsenliga handlingssätt – denna rättsmedvetna sed som hos barnet inplantas – de finnas i föräldrarnes görande och låtande.

50

Men barnens verksamhet annan än föräldrarnes och mångfaldigt annorlunda bestämdt.

Delvis annan föda – annan drägt – andra sysselsättningar o. s. v.

Det är alltså ej i denna mening föräldrarnes sed, som inplantas hos barnen. Detta sker först, sedan de uppvuxit – i arbetet – i de kroppsarbetande samhällsklasserna – äfven de industriidkande öfverhufvud – vid fabriken på kontoret o. s. v. Äfven seden eljest närmar sig i lefnadssättet. Egentliga barnauppfostran slut.

Barnet, i barnaåren allt annorlunda. Barnet ledes att göra, hvad föräldrarne icke själf göra.

Men böjelserna desamma – skola vara det i sitt väsende – De renaste, ädlaste som hos föräldrarne finnas – ingen besmittelse. Likaså ändamålen oskyldiga, efter barnets förmåga härmning, bild af det verkliga livvets – till väsendet identiska. Och slutligen: i förhållandet till föräldrar, syskon, husfolk fremmande – äfven annorlunda än föräldrarnes sed i bevisandet af ödmjukhet, lydnad, förlitande till auktoriteten utan vidare; men i väsendet finnes i föräldrarnes sed, skall finnas ödmjukt sinne, erkännande af egen uselhet, underkastelse under det bestående rätta – o. s. v.

Föräldrarne taga alltså detta, hvad barnet skall anse för rätt i sitt görande, ur sin egen seds betydelse. De måste vinnlägga sig själfva om ett exempel för barnet, hvari detta framlyser.

N. B. I föregående B) C) II, III,

M(ina) H(errar). Indelning: Föregående.

Framstälde betydelsen af I A. a) b) c). Nemligen: huru böjelserna formeras gen(om) drifternas begärens tillfredsställande i en af uppfostraren bestämd form; huru medlen för tillfredsställandet, såsom människoverk, deri få en betydelse för barnet, att vara till för ett ändamål, och sålunda barnets verksamhet lösgöres från begärens tillfredsställande till förverkligande af fria ändamål.

N. B. Härfpå vigten i detta moment b). Barnet i spädate ålder äter, sofver, begagnar kroppsorganerna ser tingen, tillgriper dem utan medvetande om ändamål, ändamålslost. Men det lär sig efterhand känna att tingen äro medel, förnämligast i människoverk (N. B. stadsbarn, landtbarn) och att begagna dem för ändamål enligt böjelser och intressen – d. ä. specificera dessa i tänkta ändamål tillfredsställa dem enligt deras betydelse.

Och för det 3:e huru både medlens betydelse läres och medlen gifvas af föräldrar för bestämda ändamål hvilka äro lofgifna, derföre för barnet få karakteren af rätt – (enligt auktoritet) – med ändamålen rättfärdigande böjelserna och intressena.

Alla dessa momenter ingå i sedens invänjande. Pedagogiken är vetenskap, begripande. Pedagogin konst med erfarenhetsläror.

d) Hafva funnits dem, som säga, ett barn bör få äta, när det vill, sofva, när det vill, smaka på allt, tillgripa allt, hvad det ser. Man skall icke göra det snålt, reta det o. s. v. genom att vägra. D. ä. öfverhufvud dess begär skola tillfredsställas, mättas, för att icke väcka dess olust och dermed onda böjelser.

Men detta är enkel uppfostran till egoism ||till likgiltighet intresselöshet.|| Der vakna andra drifter och begär än hungern. Vill man följa samma regel? Hufvudsak, att ingen makt att försaka. Det har sanning, att begärets valde stäckes genom tillfredsställandet, och det finnes för att tillfredsställas. Men detta skall hafva sitt mått – det är medel för andens ändamål. När det icke får annat mått, än sig själf, blir det äfven ändamål för sig.

Utsätter man ||å andra sidan|| barnet för retelser och vägrar tillfreds-

ställa dess begär, är detta lika illa. Olust, snålhet, ondt sinne o. s. v. bildas, dåliga böjelser. Men underkastas det genast en gifven ordning, skickar det sig deri, lär sig skilja sina ändamål och medel från föräldrarnes, och får medvetande om det rätta i desamma. När allt är lofgifvet är ingenting rätt elker orätt.

Hvad som lofvas elker icke lofvas måste seden lära. Den rike kan föda sitt barn med hvetebröd – för bondens är det konfekt. Den förre kan gifva det mycket att förstöra. För den senare har en pappersbit, en jernbit värde,

Alltså bestämd ordning, bestämdt mått för begärens tillfredsställande. Derigenom nedsättes detta till medel – och ätandet och drickandet o. s. v. blir rätt elker orätt. Barnets lif är till en början äta leka och hvila, och det är i detta lif dess böjelser skola fostras, ändamålen bestämmas och medvetandet om Rätt och orätt väckas.

Böjelserna fostras ur känslan af lust elker olust. Öfverhufvud bör känslan af lust underhållas = glädje, glädtigt sinne. Dermed goda böjelser. Men det underhålls ej genom mättnad vid allt. Likgiltigheten är icke lust. Att något begära och vinna, det ger lust. Är barnet rätt väl hungrig, äter det med glädje, rätt trött, är hvilan god och glad. Får det efterhand det tillvexer utvidga kretsen för sin verksamhet – griper det i det nya med lust. Vidare: dess ringa vetande gör det osäkert i valet. Det har sin lust i att förlitandet på auktoritet. De barn de gladaste, hvilkas lefnadsordning är bestämd. Aldrig tvekan, aldrig kollisioner och motstånd. Deraf förnöjsamhet, lydnad, välvilja, lust vid ordning och regel. Och när medlen varit inskränkta, finnes för uppfostraren rum att utvidga dem och göra barnet glädje, hvaraf ödmjukhet och tacksamhet.

Hafva »Erziehungs und Unterrichtslehre» af F. E. Benecke, Berlin. Känd Psykolog. Betraktar själen, såsom en Substans, i hvilken alla rörelser lemna »spår» efter sig – under protest mot materialism. Uppenbarligen blott en liknelse. Böjelser, viljans rörelse i det nötta spåret – med känsla af lust elker olust. Vi säga: anden såsom viljande är detta görande och låtande, sjelfva denna verksamma lust och olust. Dess återkommande, vanan, hvad man kallar idéassociation: i föreställningen bildassociation (i tänkandet begreppssammanhang) – understödt af regelbundet återvändande företeelser i kroppen och den yttre omgifningen. Sinnelaget = lusten i dessa härigenom återkommande böjelser och intressen. T. ex. välvilligt, försonligt sinnelag ur intresset att lefva ett fridfullt lif i förhållande till medmänniskor – lusten häri. Bildassociation inverkan på andras beteende och återverkan på egen belägenhet – tänkande fattadt sammanhang: att härigenom allmän frid och frihet främjas – allmängiltighet kristlig pligt. Böjelsen intresset fostradt redan genom afhängigheten i begärens tillfredsställande, barnets beroende af välvilja och åtnjutande deraf.

För begärens tillfredsställande medel och för de fostrade intressenas. Ordning mått i tillfredsställandet = ordning, mått i medlens tillhållande. Människoverkens betydelse att hvarje sak har sin tid, sitt rum, sitt sätt – för användandet. Barnet, infördt i denna ordning, måste rätta sina ändamål efter medlen.

Barnets verksamhet utom födan, hvilans Lek. Lek, emedan ändamålen fingerade, låtsadt allvar, låtsad verklighet. Utgår från behovet af makt öfver kroppen och tingen såsom begär; närmare: drift att begagna organerna, hvilket måste ske – mot tingen. Endast öfningslek för kroppen, hvarvid likväl äfven medel. Bestämd af olika folksed – klimat, natur och föräldrarnes samhällsställning – i stad, på landet o. s. v. Men

särskildt, för makt öfver tingen, härmning – låtsadt allvar. Häri medvetande om ändamål.

Ordning, mått drifna till ständig bevakning förtryckande – fostra likgiltighet såkedes viljelöshet. I afs^eende på föda, hvilka kan icke ordning och mått lemnas åt barnets fantasi – redan med afs^eende på den fysiska uppfostran. Men i leken kunna de bestå i vissa gränser, inom hvilka full frihet. Mycken vigt på härmningsleken, att icke dåligt exempel. Valet mest bestämdt af föräldrarnes sysselsättningar. I högre samhällsklasser der arbetet andligt – för det allmänna – ett ondt att

10

exemplet saknas – måste lånas. Deraf mindre frid och förnöjsamhet i leken.

Hvarföre frihet? Emedan eljest icke lust i ändamålets förverkligande.

Erinra ännu, att detta icke är en ny sak, utan innebäres i böjelseernas formerande.

Genom förseende med medlen bildas hos barnet medvetandet om ändamålen, d. v. s. intresset specificerar sig, får betydelse derefter. Så grundläggas anlagen, icke efter behag, emedan mångfaldiga omständigheter utom uppfostrarens makt inflyta – lärör, exempel, natur och konstomgifningar.

20

Det är egentligen vid undervisningen som anlagen komma i fråga. Men icke utan sedlig betydelse, om ett i sig lofligt intresse motarbetas och qväfves eller understödes. Tvärtom blir den sedliga karakteren fast, ju afgjordare människan fördjupar sig i det objektiva, och energin större i mon af inskränkningen.

I medgifvandet af medlen få ändamålet karakteren af rätt, i förnekandet af orätt. Ändamålets berättigande kan icke för ett barn demonstreras. Får det en knif för att tälja, så vet det att snickrandet är en loflig sak. Likaså en bok med berättelser = att läsning är godt – och vidare att det i boken taclade är ondt, det lofordade godt. Denna stämpel af rätt ännu blott den obetviflade auktoritetens. Detta till A a) b) c)

30

B Vanan vid den goda seden bildar det moraliska sinnelaget, medvetandet om rätt och orätt, samvetet. Det är af Gud gifvet – ty endast människan har det. Men dess domslut äro uppfostrans verk. På skilda tider, hos skilda nationer, i skilda familjer blir det ett annat. Söderhafsöbon stjäla. Indianen dödar med godt samvete – oberäknadt graden af känslighet.

40

Det är häri och härför uppfostran måste vara afvärjande. Väl att hålla barnet hemma och blott med full säkerhet bland andra. Säkrast de första åren familjen. Likaså ständigt under moderöga. De tre, fyra årens möda och omsorg löna sig; ty då moraliteten, det moraliska sinnelaget grundlagdt, samvetet bildadt.

C. Men det moraliska sinnelaget och samvetets dom utan grund. I stället för rätt <ch> orätt, hvilande på auktoritet, har väl trädt barnets eget afgörande. Men äfven detta grundlöst.

Derföre religiös helgd. Det rätta gudomlig lag, allmängiltigt. Tillfälligheten i föräldrabudet och det egna samvetet afskuddad.

50

Väpighet att förklara bön och gudstjenst olämpliga för barn. Tvärtom den enda rätta religiösa undervisning för dem. Likaså orätt att mena: de fatta ej hvad Gud är. Fatta lättare, än hvad en sten är. Anden vittnar om anden. Första förnuftsgrö.

Härnäst om sedliga uppfostran till medborgerlig <ch> patriotisk sed,

M(ina) H(errar). Uppfostran till familjeseden består i A. Sedens invändande. B. Det moraliska sinnelagets, samvetets bildande. C Sedens rättfärdigande genom religiös uppfostran.

Anm(ärkes) att detta 3:e moment hörer icke blott den kristna kulturen till. Hos alla folk har religionen denna betydelse för handlingen, att sanktionera den, gifva seden pregeln af allmängiltighet. Hos alla folk är det förnämligast familjeseden, som har denna sanktion.

»Till familjesed» emedan denna uppfostran angår barnets lif inom familjen. Seden sås(om) vana är familjesed. Dess karakter af Rätt hvilat på föräldrarnes auktoritet. Utom familjen mötes barnet af en annan sed. Det öfvertager hit, i det enskilda umgänget, något af denna invända sed, men nödgas äfven i det gömma den under en konventionel umgängessed. I den egentliga medborgerliga verksamheten deremot träder familjeseden helt och hållet tillbaka. Den gömmas för hemmet. En industriidkare, en handlande, en embetsman har annat att göra. Den lagliga ordningen, och den allmänna samhällsseden skall binda honom. – Men det moraliska sinnelaget, samvetets afgörande och medvetandet om det Rättas allmängiltighet – fostradt i familjen af den religiösa sanktionen – skall följa honom äfven i samhällslifvet. Mom(enterna) B & C.

Här skiljer sig de olika könen uppfostran. Qvinnans stannar inom familjeseden. Mannens skall fortgå till uppfostran till medborgerlig sed. Det är dock orätt att tillägga den manliga uppfostran denna karakter – att säga: han skall uppfostras för Medborg(erliga) Samhället. Denna uppfostran skall hvila på den till familjeseden. Ty endast i uppfostran till den senare bildas samvetet och får det Rätta betydelsen af något, som i och för sig skall vara – sanktioneras.

Såsom sjelfva förhållandet mellan föräldrar och barn, så är familjelifvet allmänt menskligt. Dess sed är en nations, d. ä. den har denna nationela form. Men barnets lif är dock på alla tider och hos alla folk detsamma. Familjelifvet är en nations; men det har sitt berättigande icke sås(om) en nations, utan i och för sig, hos alla folk på alla tider. Samhällslifvet deremot bär på sig karakteren af att vara denna nations och endast som sådant är det i verlden berättigadt. Samma böjelser och intressen, samma samvetsdomar, det Rättas gudomliga karakter gälla öfverallt. Men ett lif i öfverensstämmelse med dessa lagar och denna samhällssed gäller, emedan individen hör till detta folk på denna tid.

//Frihet i familjeseden och dess skapande.// Familjelifvet är frihetens i förhållande till tvånget i Medborgerliga Samhället. Der skapas seden, här är den för hvarje Nu bestående, gifven. Familjen är förgänglig, upplöser sig, och hvarje ny familj skapar i full frihet sin sed – enkigt sitt medvetande om rätt och orätt, sitt samvete, – men hvarje individ har samhällslagen och seden färdig för sig och måste lyda dem utan vidare.

Föräldrarna tillhöra samhällslifvet. Barnet införes efterhand deri. Uppfostran gäller derföre äfven detta traditionela viljande, delaktighet deri. Men sås(om) sedlig uppfostran, uppfostran i handling och till handling. Och då denna faller inom medborgerliga samhället, förhåller sig så äfven med, sjelfva den uppfostrande makten, tukten. Den är den allmänna seden, hvars tukt icke är kärlekens, utan tvångets utan vidare. Den tvingar genom aktning eller missaktning, och vid viss gräns sås(om) medborgerlig myndighet och makt.

II. Barnen uppfostras att lyda samhällsseden:

A. I umgängeslifvet – till konventionel sed.

B. I arbetet – till laglydig sed.

C. I val af samhällskall – till sjelfständig, hedrande sed.

A. Detta är det 1:sta momentet i läran om den sedliga uppfostran hos Rosenkranz – »Die sociale Bildung.» Inses, att den icke af föräldrarna bestämmes. De böja sig sjelfva derunder. Uppfostran dertill i hemmet mot tjenstefolk – besökande; utom hemmet.

Bör utgå ur välvilja – hjertats godhet. Förhållandet till tjenstefolk vigtig öfning. Ödmjukhet – artigt beteende. Deremot tidig dressur för ceremonier sätt att helsa, bocka o. s. v. mera skada än gagn, emedan fostrar blott yta. Konventionel sed skall finnas mera för det dåligas och ondas skuld, icke för det godas – såsom Missgerningsbalken.

B. Arbetet – öfvergång från leken. Äfven vid arbete i hemmet inträder förhållandet mellan husbonde och tjenare. Barnet är icke mera blott barn. Det arbetar för att förtjena födan m. m., I mon af stigande bildning blir ställningen svårare. Ty föräldrakärleken får ett rikare sedligt innehåll – medan åter förvärfvet genom konkurrensen – delaktigheten i nationalförmögenheten – fordrar större insigt och blir mera beroende af samhällslag och sed. Derför tjenarens ställning friare. Och denna sonens eller dottrens frihet mot föräldrarna kommer i strid med det barnsliga beroendet. Derför bättre: tidigt ut ur föräldrahuset.

Skolan är en sådan uppfostran till samhällsed. Denna skilnaden, när man talar om skolan såsom uppfostringsanstalt. Uppfostran är der uppfostran till samhällsed. Det är en ordning utom familjens – färdig, förutbestämd, verklig i lärares och lärjungars görande och låtande; och hvar och en, som der inträder, skall utan vidare underkasta sig den.

Misstag – ofta renommisteri alla försök, att sätta uppfostringsanstalten i familjens ställe. Nödfall, der föräldravård saknas. Men äfven så bättre: fosterföräldrars vård, emedan i någon mon från deras sida, än mera från barnets kan bildas den kärlek, det sedliga samvete, som skapar seden, bildar det moraliska sinnelaget och den religiösa öfvertygelsen, medvetandet om sedens allmängiltighet.

I konventionela seden förhåller sig menniskan öfverhufvud passiv. Man låter den vara och rättar sig derefter. Det är svårt att säga, hvem som gör den. (I Paris – men äfven olika hos folken och efter samhällsklasser – likväl mest härmning). N. B. Qvinnan lagstiftande.

I arbetet menniskan aktiv, emedan det gäller egna behof och intressen. Hon kommer deri till laglig ordning, måste underkasta sig denna. Men lagen den uttalade samhällsed, det i samhället Rätta, har sin tillvaro och makt i denna samstämmade sed. Vi taga derför derför laglydnad i mera omfattande mening – lydnad för samhällsed. Denna lydnad är ett tvång. Men den är det allt mindre, ju mera menniskan ur familjeuppfostran har goda böjelser och intressen – lofliga ändamål och förmåga att välja rätta medlen, ju mera bildadt hennes samvete är, och ju mera hon känner sin förpligtelse att följa dess dom. Hon ikläder sig då med lätthet samhällsed, ty denna har intet som strider häremot.

Exempel lagens bud för allt görande och låtande – gåendet på gatan, åkandet, eldens vård, hvar man får köpa och sälja – huru rättighet att drifva det ena eller andra yrket, huru egendom förvärfvas, begagnas, förtryttas – alla aftal uppgöras o. s. v. Der lag ej finnes, der supplerar seden – och missaktning om ej straff.

Men den som för ett ordnad lif, god sed i familjesedens mening kommer jemförelsevis litet i beröring med lagen. Lagar mot brott för honom öfverflödiga. Men äfven alla polislagar och ekonomiska m. m.

– Civillag sällan. Hans sed på förhand sådan, att den icke strider emot den yttre samhällsordningen, som genom sin natur mest är negativ, bestämmer gränser till ömsesidiga rättigheters skydd.

Vanan vid arbete inför i det nödiga af denna ordning. Och valet af ett bestämdt kall med ett bestämdt slag af arbete gör i kallets skyldigheter och rättigheter – samhällsordningen gällande i individens sed, men befriar äfven från det återstående tvånget – emedan det samvetsgranna uppfyllandet står öfver lagens åtkomst och öfver samhällsedens fordran. Den som i sitt kall fyller samhällsedens mått är otadlig och oåtkomlig. Den, som utmärker sig, gör mera än seden fordrar.

C Det är i denna mening vi säga, att valet af samhällskall är 3:e momentet i uppfostran till medborgerlig sed. Nemkigen uppfostran skall föra dertill och till ett kall, som mannen med heder kan fylla. Verka kärlek därför, insigt och handlingskraft dertill, och känsla för hederns fordringar – bereda en själfständig ställning i lifvet.

För mängden kallet förutbestämdt. Uppfostran att hålla det i ära, väl fylla det, och göra detsamma ära, hedra sitt stånd. Sällan fråga att välja ett annat. Den liberala uppfostran, hufvudsakligen beroende af undervisning, intellektuel bildning, ställer valet fritt – derföre liberal. Nödvändigt att så är, emedan deraf beror direkt verksamhet för det allmänna – det allmänna ståndets tillvaro.

Valet af kall delvis hos föräldrarne. Större förmåga att bedöma, hvartill duger. Men på hågen inverkar fremmande beröring. Föräldrakärleken har ej rättighet, att mot den afgöra – ty är ej mera här detta sedliga samvete, som vet det rätta. Men valet gjordt, hörer det uppfostraren till att sörja för dugligheten, förberedelsen. Synpunkten, att med heder fylla platsen är berättigad – ty det är att med godt samvete fylla den. Motsatsen att för barnen söka framstående plats genömkomst, utmärkelser, utan afsende på förmåga att fylla den,

Måna Herrar. Det III i den sedliga uppfostran är Uppfostran till patriotisk sed.

Vi hafva utan vidare upptagit dessa tre former af den nationela seden: familjeseden, den medborgerliga och den patriotiska, emedan all menskelig handling kan hänföras till någon af dessa trenne. Vår åsigt här, hvilat på den framlagda bevisningen, att allmän menskelig handling icke finnes, utan att nationernas världshistoriska verksamhet äfven är den allmänna menskliga.

Men detta har det sammanhang, att icke blott familjens bestånd förutsätter samhällsordningen och denna är konstituerad genom den politiska verksamheten. Inre Statstyrelsen lagars och institutioners stiftande – utan familjeseden, ehuru i sig en nations, har icke denna karakter, d. v. s. icke såsom sådan sitt berättigande – medan åter den medborgerliga seden, som bär på sig denna stämpel, att vara berättigad såsom en nations, är en tvingande sed, framstår såsom omedelbart gifven, ett tvång för individen,

Vi hafva sagt: att individen uppfostras för ett kall i samhället, till att ära detta, med duglighet derför, förmåga att med heder fylla det, detta utgör ett frigörande moment. Hans medborgerliga verksamhet blir derigenom frivillig – erkännes och åtnjuter heder som sådan.

Individen frigöres derigenom från tungan och tvånget i arbetet – hvilket närmast är verksamhet för det egna intressets tillfredsställande. Detta tvång visar sig deri, att arbetet förer till laglydnad, underkastelse under samhällsedens såsom gifven. Att uppfostra arbetsama menni-

skor, det är att uppfostra laglydiga.

Men då arbetet får betydelsen att vara arbete i ett kall, vill detta säga ett kall i samhället – en verksamhet således för samhällets bästa. Det är häraf kallet och dugligheten deri har sin ära.

Men uppfostran för kallet är tillika uppfostran för det egna intressets tillfredsställande, d. v. s. detta ingår ännu deri. Der står laglydnadens form kvar – verksamheten är vid lag och sed bunden. Detta objektiva tvång följer med det egna behovets.

10 Men då denna verksamhet blir patriotisk – då är det egna intresset deri försvunnet. Menniskan skall för sitt fädernesland offra sitt lif: deri är allt sagdt. Familjebandet skall upplösas – den medborgerliga verksamheten upphöra – och det rätta, det sedliga består deri, att så sker. Det är icke sagdt, att ingen annan patriotisk handling finnes. All verksamhet kan och skall antaga denna karakter – uppoffringens för det allmänna. Håri är samhällsverksamhetens tvång löst. Ty hvarken lag eller sed lärer, hurudan handlingen skall vara, för att vara patriotisk. Individens får och måste taga lagen härför ur sitt eget bröst. Hvari fäderneslandets väl består, och huru det skall främjas, derfor ansvarar den, som har det i sina händer, endast inför sig sjelf.

20 I den patriotiska verksamheten sker alltså en återgång till den frihet i bestämmandet af det Rätta, som gäller i afs^eende å familjeseden – men med medvetandet derom, att bestämmandet skall ske i en nations anda såsom i dess namn.

Nu säga vi: den sedliga uppfostran skall ytterst vara en uppfostran till patriotisk sed. Att familjeseden är nationel, detta är en yttre betraktelse. Den utgår ur den ärfda fädern och modifieras af vetandet, det all^mänt^t menskliga, men i nationel form. Detta, som här är vår reflexion, det är i fordran på uppfostran till patriotisk sed uttaladt såsom uppfostrans ändamål. Det är det Rätta, att seden skall hafva denna nationela karakter.

30 Men ehuru vi säga: uppfostran till patriotisk sed, är det klart nog, att barnet icke kan föras till egentlig patriotisk handling. Äfven om samhällsseden gäller det, att den väl sås^om konventionel sed kan tidigt inplantas. Men till arbete kan barnet först vid en längre hunnen ålder föras. – Likväl medvetande om medborgerlig sed bibringas i förhållande till tjänstefolk, grannar o. s. v. Jag menar icke blott gen^om undervisning utan i handling respektera andras rättigheter till person o^{ch} egendom. Likaså patriotisk uppfostran. När arbetet och förberedelser till kallet inträder, då kan medvetande efterhand finnas, att arbetet är för fäderneslandets skuld. Men tidigare endast i leken, icke i andra barnets handlingar, – D. v. s. i gossarnes – leka krig, vara fosterländska hjeltar. Men det tillhör icke desto mindre den sedliga uppfostran, att förbereda den tid, då patriotismen kan bevisa sig i handlingen, genom att väcka känslan och fostra intresset. Detta har sin rot sås^om böjelse i kärleken till fädernjorden och modersmålet. || Vidare i kärlek till sjelfva familjeseden sås^om fädernesed. I allt detta i s^ynnerhet i den sistnämnda således detta medvetande äfven i barnets handlingar – icke specielt, men i allmänhet. || Att uppfostra ett barn utom eget land i fremmande tungomål, och sed, är att beröfva det denna utgångspunkt. Vidare: tidigt berättelser ur eget lands historia. En oerhörd olycka, att icke ega dem. Skaldestycken, som upphöja natur och folk; men äfven blott tillfälle att lära känna något utmärkt af båda – och patriotisk ton i föräldrars ord och exempel.

50 Om den patriotiska uppfostrans värde talat. För individen frigörande ur samhällssedens tvång. Den hvars handlingar styras af patriotism

– verkligen, i det valda kallet, i familjen, kan icke sedligt förfalla. Medvetande om sedens öfverhufvud berättigande, det Rätta deri, såsom allmängiltig, och detta medvetande såsom handlingen motiv och ändamål – (allmän)giltigt, berättigadt viljande) i handling verkligt.

Nämndes: att verksamheten i samhället egentligen mannens. Men gifvet, att äfven qvinnan i sin bestämmelse såsom maka och moder tillhör medborgerliga samhället. Äfven i hennes handlingar medvetande om andras berättigande, och lagliga rättigheter och skyldigheter. Hon företrädesvis bevararinnna af den ärfda, seden. Och i sjelfva moderskallet skall ega medvetande om sin pligt mot fäderneslandet. Så viktigt: att der i en nation patriotiskt medvetande finnes hos qvinnan – der finnas patriotiska män, och att, då en nationalangelägenhet af qvinnorna med kärlek omfattas, den ej kan falla. Inverka ej blott på barnen, utan på maken och på mannen öfverhufvud. Denna medelbara, genom mannen förmedlade patriotiska verksamhet – qvinnans.

10

Ännu borde tillägga om tuktens art i alla anförda hänseenden. För föräldrar enkel regel: att barnets kärlek skall väckas och bevaras. Sträng, ordnad uppfostran fostrar den, då i den framlyser, att allt sker för barnets skuld. Måttstock: att icke barnaglädjen förstöres och barnakärleken – följas åt. I förra fallet pedantisk, i senare tyrannisk. Talat om den klemmande uppfostran: ingen glädje hos barnet: öfvermättnad, vexlande lustar, egensinne, osäkerhet i görande och låtande förstör den. Ingen kärlek; ty föräldrarnes görande är egoism – söka sin egen glädje.

20

I familjeseden enkelt invänjande – afvärjande af fremmande inflytande. ||Rättfärdigandet allmänt – religiöst.|| I den medborgerliga enkelt bud. Det skall så vara. Efterhand kan grund framställas – arbetets: sjelfständighet, duglighet för kallet. I det patriotiska medvetandet rättfärdigandet. Detta väckes och näres; inverkan lemnas åt sjelfuppfostran.

30

Öfvergå till den 3:e delen af Pedagogiken, Didaktiken: Läran om Undervisningen. (Dröjt längre, än beräknadt, första gången troligen sista).

Inses: att den sedliga uppfostran icke kan finnas utan undervisning, i familjen. Från att gå och tala – med talandet tänkandet – bildernas betydelser, d. ä. deras sammanhang.

Öfverhufvud är denna undervisning, lära om medel och ändamål. Att känna föremålen till slag, art – att veta hvartill de duga och icke duga. Vetandet om naturföremålen har denna rigtning på nyttan – hvad människan med dem skall göra – på betydelsen af medel för handlingen; konstföremålen, människoverk bära på sig stämpeln deraf.

40

Att lära känna blott namnen på en mängd ting, är för barnet tråkigt. Det är tom form. Hvad är det? är en underordnad fråga. Hvad gör man dermed? – det är hufvudsak, och denna fråga ligger för barnet redan i den förra. Skola återkomma härtill i de s. k. åskådningsöfningarne.

Teorin är barnet likgiltig. Praktiken är hufvudsak. Det har föga lust att motionera sin hjerna, men ögon, öron, armar och ben.

Förhållandet har sin grund i vetandets anförda dubbla betydelse, att vara till för handlingen – men äfven att höja människan öfver handlingens verld. Detta teori. I vetandet i denna högre mening hvilat den individuella anden på sig sjelf, är fri. Det angår ingen annan än henne.

50

Men för att känna behovet deraf, måste ett material af vetande förefinnas. I den mon detta är rikare, är behovet oemotståndligare.

Teorin rättfärdigar det praktiska lifvet, handlingen. Men i barnuppfostran är handlingen prius, rättfärdigandet sedan.

Så i familjeseden religiösa sanktion 3:e moment. I samhällsseden kallets ära, dess betydelse för det allmänna. Öfverhufvud seden rättfärdigande: det patriotiska medvetandets allt *i handlingen*.

Men teorin öfverhufvud öfver handlingens värld – rättfärdigande dess öden, människans inskränkta makt i det Rätta – och hennes egen brist i denna makts utöfning.

10 Derföre i den tidigaste barnuppfostran, undervisningen i familjen, denna karakter medel och ändamål,

Mina Herrar. Sades – Undervisningen i familjen angår medel och ändamål. Vetandet härom är icke teori, system; det är vetande för handlingen, praktiskt, discursivt. Äfven den praktiska mannen behöfver icke teorin. Han lär sig dika sin jord, göda den plöja den, så och skörda. Den kemiska teorin för saltomsättningen i jorden, den fysiologiska för vextens utveckling är honom obekant – och kan vara det. 20 Barnet befinner sig än mera i detta läge. Det vänjes vid seden i de naturliga drifternas tillfredsställande. Teorin för matsmältningen är detsamma likgiltig – likasom den för den uppkastade bollens bana. Än mindre förmår det fatta – något teoretiskt rättfärdigande för den ordning, det mått det sätt, hvori drifterna skola tillfredsställas – någon ethisk teori. Men medlen för tillfredsställandet behöfver det lära känna – de tillåtna och de icke-tillåtna – och genom detta vetande om medlen kommer barnet till medvetande om ändamålen. Dess begär och intressen blifva förestälda ändamål. Exempel. Intresset att ega och besitta, specificerar sig till lusten att ega en knif för att af träd tillverka slädar, kärror, bollträd – att ega dessa närmaste ändamål – att använda 30 kärran för härmande af formans elker jordbrukarens arbete – köra sand sten, gräs m. m., gräset till föda för lekhästar, boskap o. s. v. Eller när uppfostrarens lära och exempel visar, att egendom är gäfv af gud äfven för likars *bästa*, att besitta en penning, för att gifvas åt den fattiga – närmaste ändamål, vidare för den fattiges näring och beklädning. Häri ett nytt intresse – medlidsamheten såsom böjelse, intresset att vara hjälpsam specificerad till det ena elker andra ändamålet hvarigenom det tillfredsställes. N. B. Hjelpsamhet – att tjena – föra, hemta, uppassa – visa väg o. s. v. men genom detta medel, denna egendom (medel) specificerad såsom hjälp till föda – o. s. v.

40 Denna undervisning utvidgas med barnets verksamhet. Den har hos många folk varit nära uteslutande muntlig. I vår tid den skriftliga genom böcker i Europa allmän. Likväl läsandet gör icke intellektuel och sedlig bildning. T. ex. säges: alla kunna hos oss läsa – icke i Frankrike och England. Men der kultur, annat jordbruk, än svedjandet, fabriker, städer, handel, i England kommunallif och politisk frihet – der eget lands och Europas affärer, dess regenter och ministrar diskuteras hvarje dag, der finnes bildning äfven hos dem som icke läsa. Hvad gör det deremot att en af de våra om söndagen läser sin psalmbok – och knappt nog vet om kejsarn elker kungen i Sverige är 50 hans regent – för öfrigt intet annat sett än träden i skogen och oxarne för plogen – på sin höjd sett fogdens schäs och frack och gapat stum vid en sockenstämma,

Läskunnigheten är dock i hvarje fall ett plus – i särskilda samhällsförhållanden en nödvändighet.

Att »lära läsa» skall ske i familjen, bondens, derpå hos oss vikt lagd. I sig likgiltigt. Men derpå vikt, att barnen få läsa i familjen. Äfven

denna läsning medel och ändamål – d. v. s. om handling, verksamhet: sagor, sedelärande berättelser, historiska – i s<yinner>het från forntiden, i hvilken individen gällde, icke massan.

Denna undervisning afser och skall afse handlingen – och den sedliga handlingen. Den intresserar barnet. Dess uppfostran är, att göra naturen till medel för andens ändamål – kroppen och tingen. Dess ande fostras häri kommer till medvetande om sig, till sjelfmedvetande. Det är derföre andens verld, som intresserar det – naturen endast såsom medlet, tjenande. Vetandet om människoverk mera än om naturföremål.

10

Börjat härmed, emedan erfarenhets bevis, att vetandet sås<om> teori icke är för barnet – utan har betydelse endast för handlingen.

Man betraktar i pedagogiken den individuella Anden sås<om> en naturprodukt. Den skall vara till sås<om> frö från födseln, kanske från konceptionen eller ägget. Själen är der sås<om> detta frö, hos människa och djur. Vi hafva betecknat sås<om> divergenspunkten – i medvetandet öfvergången från vetandet i bild – till vetande om bildens betydelse – med andra ord: då vetande i bild är vetande om ett allmänt, icke om det individuella, öfvergången till medvetande om detta allmänna *sås<om> allmänt*. Exempel. För denna öfvergång är traditionen nödvändig. Ordet sås<om> tradition. Som sagdt: hvad som varit före traditionen, det lemna vi derhän. Men nu finnes intet menskligt vetande utan tradition. Med dess mottagande uppstår anden.

20

Så äfven i det praktiska: att intresset öfvergår till ändamål.

Derföre hafva vi sagt: att i barnuppfostran barnet skall göras delaktigt af vetandet sås<om> tradition – det traditionella vetandet.

Således undervisningen icke någon formel uppöfning eller utveckling af en naturligen gifven ande, utan inplantande af gifvet vetande, hvarigenom först själen blir ande.

30

Man må säga, hvad man vill; erfarenheten skall aldrig visa, att det nyssfödda barnet har sjelfmedvetande – och tanken kan icke fatta tillvaron af en blott möjlig ande – möjligheten såsom tillvaro öfverhufvud. Den är en abstraktion – det verkliga tänkt två gånger. Men möjligheten är reel möjlighet – t. ex. driften begärets, begäret ändamålets. Så öfverhufvud Själen Andens. I vetandet åskådningen, bildens, bilden föreställningens, denna tankens.

Noga fattadt äro redan åskådningen, bilden – driften, begäret andens momenter. Djuret är i denna mening ande. Men menniskoande, att bilden får en betydelse, begäret blir ändamål.

40

Själen sås<om> der bakom, är sjelfkänsla lifvets känsla af sig. Dess bestämningar sensationer – att själen är i hvarje Nu sjelfkänsla sås<om> känsla af en förändring i organismen. Sinne af intryck på sinnesorganerna – teoretiskt förhållande – och praktiskt af lifsprocessens vaxling i organismen. Senterande, att vaxlingen är. Och slutligen sås<om> känsla af lust och olust i sensationerna. Affekt.

Men *hvad* sensationerna äro – medvetande om deras bestämda innehåll – detta i Åskådning Bild – Drift, Begär, och för människan i föreställning (bild med betydelse) och ändamål.

50

Derföre säga vi: Anden sås<om> möjlighet är själ – en verklighet. Menniskoanden sås<om> möjlighet djuranden: Åskådning Bild – Drift Begär – Traditionen uppfostran till ändamål och Föreställning gör denna möjlighet till verklighet, skapar menniskoanden.

Hvad anförts om sedliga uppfostran likasom om undervisningen i

familjen innehåller, om riktigt, det utförda beviset härför. Detta: att gif vetande om medel och ändamål, det är att gifva vetandet sås<om> innehåll. Deri utvecklas icke en förhandenvarande ande – elker> exerceras vissa gifna andliga krafter, utan anden blir menniskoande såsom detta innehåll vetandets och viljandets, närmare såsom process i innehållet – sjelfva innehållets öfvergång från form till form bestämning till bestämning. Exempel i det föregående) – vetandet samma öfvergång från föreställning till föreställning, som viljandet från ändamål till ändamål.

10

Men sås<om> sedkig> uppfostran börjar från driften – så den intellektuella – undervisningen från åskådningen.

Nemligen: åskådningen af människoverk den undervisande. De äro för barnet det första. Naturföremålen komma sedan. Äfven djuret ser dem – vet dem i en bild. Bilden allmän (t. ex. för hästen piskan för kalfven ämbaret). Bildassociationen vanans. (Ser piskan, väntar smälten – ämbaret vill dricka). Så äfven hos människan. Men för människan tillkommer *ordet*. Bilden får en allmän betydelse (piskan, att vara till för hästen – en i allmänhet, hvilken som helst och hafva detta allm<änna> ändamål för hvilken häst som helst – elker> blott för de lata – ämbaret att vara ett kärl i allmänhet för våtvaror i allmänhet – deras förvarande transporterande, detta allm<änna> ändamål). Dessa exempel triviala. Men likaså om de tagas ur barnets lif – (skeden, pallen, stolen, bordet, sängen o. s. v.). Detta medvetande icke hos djuret. Dess bild allmän men ej medvet<ande> om dess allmänna betydelse.

20

Således att låta barnet få bider af föremål (främst människoverk) = undervisning, men undervisning derigenom, att det lär känna bildernas betydelse – att åskådningarna blifva föreställningar. Säger bilder af föremål – ty åskådningen först i bilden medveten.

30

Seendet – hörandet – kännandet: det är sensation, en senterad förändring, bestämning, i organet, i organismen. Åskådningen är denna sensations *Hvad?* men i den oändliga individualitet, punktualitet i rum och tid, hvaraf bilden är sammansatt. Först i bilden medvetet.

Men i bilden intet sjelfmedvetande. Djurets ande *är* en bild. Djuret *har icke* bilder. Först med bildens betydelse sjelfmedvetandet. Djuret har sjelfkänsla, vet sig i kroppen och tingen såsom *för den* yttre. Men det kan icke veta bilderna såsom sina, skilda från tingens. Vara – emedan det icke vet dem *såsom* allmänna \neg och det är *genom sin karakter af allmänhet* bilden skiljer sig från det afbildade. Denna karakter skall vara medveten. *N. B.* Icke värdt att säga bilden är här i hjernan, tinget der. Ty bilden intager intet rum. Verlden blir med den lika rymlig som förut.

40

Alltså när bilden får en betydelse såsom allmän, då finnes sjelfmedvetande. Då vet anden bilden sås<om> sin – tinget sås<om> ett annat, vetandets objekt. Då har anden sjelfmedvetandet: Jag = Jag.

Detta bevis, att anden icke är natur, naturligen gifven. Men betydelsen läres. Anden = ande, emedan delaktiggjord af andens verld.

Ännu ihågkommas, att ordet icke är språket. Ordet är bildens betydelse. För detsamma äfven tecken utan ljud – den döfstumme. Men språket det tecken hvari traditionen fortlefver – är allmänt mensklig.

50

Således det Resultat, hvartill velat komma: Undervisningen skall icke vara formel, formel öfning, utveckling. Den Tyska Pedagogiken på denna irrväg. Men i praktiken icke förmått deraf något göra. Åskådningsofningar, tankeöfningar = smått skräp. Allm<än> grammatik fattig lexa. Latinet som formelt bildningsmedel – förlorad post. Reaktionen

mot denna naturalism rörer sig redan starkt. Hos oss begär den inträde, när det der redan lutar nedåt,

M(ina) H(errar). Senast hufvudsak att visa det undervisningen icke skall bestämmas såsom en formel exercis med en naturande. Beviset ur lifvet – ur psykologin.

Att människan göres delaktig af Ordet, detta gör hennes ande till menniskoande, intellektuelt, att hon göres delaktig af det Rätta – gör hennes ande till menniskoande sedligt.

Men der finnes dock en möjlighet, förmåga, härtill? Ja den finnes – öfverhufvud som själ och vidare såsom djurande, en verklig möjlighet. Men hvarföre ej djuren göras delaktiga af ordet? Emedan denna möjlighet, själen hos människan, är en annan. Själen = lifvets sjelfkänsla i organismen – i menskliga organismen en annan och sjelfkänslan en annan. Häri den för människan generiska, naturliga möjligheten förmågan.

Vidare organisationen en folkstams. Här inträder redan historien, som sönderdelar och sammansätter. Häri specifik organisation och sjelfkänsla.

Ytterligare könsskilnad – dermed följande olika organism – t. ex. nervsystem hos qvinnan öfvervägande relativt – sensibiliteten. Hos mannen blod och muskelsystemet. Häraf sjelfkänslan en annan.

Slutligen slägtorganisation. Äfven i det yttre ansigtsbildning. Varieteten och Individuel – organisation. Individuellt modifierad sjelfkänsla. I båda hänseenden historiens inflytande, kulturens: på släkten genom slägtleder, på individen genom uppfostran.

Allt detta konstituerar Naturanlaget. Sammanfattas i temperamentskilnaden: för folken, för slägterna, för individerna. ||Kan fattas såsom naturdrifternas grader och proportion inbördes. Quantitativ skilnad.||

Men uppfostran, bildningen sätter en annan natur i stället för den naturliga – andens bestämdhet i st. f. själens, historien i st. f. naturen. Vi säga: vetandet och viljandet såsom tradition inplantas. Men vi kunna äfven säga: individen inplantas i vetandet och viljandet såsom tradition, får der i mensklighetens historia, i andens värld, en plats, göres till en länk i denna utvecklings kedja, till ett moment i denna process, som i individernas vetande och viljande har sin tillvaro. Menskligheten, andligen, dess historia är till i denna ena individs vetande och viljande. Derigenom och derföre menniskoande – icke eljest. Således historien, traditionen är andens andliga möjlighet: att den finnes i det lefvande släktets vetande och viljande, denna andens verklighet utgör möjligheten derför, att menskligheten kan finnas såsom ett nytt slägte. Hvarje tillvarande bär i sitt vetande viljande mensklighetens forntid och framtid,

Sägda vår lära om de naturliga Anlagen. Hvad i öfrigt kallas anlag det är uppfostrans verk. Vi bestrida icke, att det naturliga anlaget är bestämmande för anden. Men det är såsom olika – icke blott generiskt – sjelft redan af historien bestämdt: folkstammens, släktens, individens. Och det individuela nedsjunger till det betydelselösa, emedan differenser i oändlighet – d. v. s. i milliontal specificeradt. Ingen normalorganism finnes i naturen. Släktets typ är en fantasibild. Fullkomligare och mindre fullkomlig organisation, det är närmande eller icke till denna konstnärstyp. Idealet. Men naturen idealiserar icke – det är människan som idealiserar naturbild. Det gifves dock organiska afvikelser – det är naturligt – hvilka hafva stor betydighet. Döfstum –

Blindfödd – m. m. Der är icke blott själfkänslan en annan, utan organet för andens ändamål och för sensationer, dermed för åskådningen och bilden, saknas. Det är brist på naturligt anlag = individuelt naturanlag som undantag. Mera afgjordt ett folks naturanlag, såsom artkarakteren, afgjordare än individskillnaden. Men den hos människan historisk – af bildning beroende natur.

Individuelt själsanlag är egentligen genom uppfostrans inflytande bildadt intresse. Med intresset förmågan och tvärtom. Man säger väl t. ex. ett godt hufvud, utan intresse för något. Men d. v. s. lätthet att
10 lära och förstå, emedan intresselöst stannar vid ytan, griper, till det närmast till hands varande. En sådan är också derföre en: »som icke bryr sig om, hvad han gör» – d. v. s. är belåten i det första bästa – belåten att komma ifrån. Detta hans intresse – »att slippa». Förmåga utan intresse = lättinne. Likaså: »god vilja dålig förmåga». Det är icke intresse för saken i fråga, utan ostensivt, tvunget intresse af pligt eller af fåfänga o. s. v. fremmande motiv. Sannt intresse = när endast ändamålet är motiv. Äfvenså: att fond brister – vetande. Detta verkar äfven brist i förmågan. – Men också brist i intresset. Rätt starkt hjälper
20 detta sig fram utan fond och medel – finner nya. Det är geniet.

Detta om Det Fostrade Anlaget, hvilket är sedligt såväl som intellektuelt. *N. B.* det sedkiga naturanlaget förnekas, intellektuella antagas. Men i den betydelse ofvan äfven det bådadera.

Viktigt att skilja, hvad som är »andens natur», det för anden gifna, från det fostrade och lära inse, att det är detta, som i vetandet och viljandet utvecklas, icke det förra.

Denna utveckling i Vetandet är med afsende å bilderna juxtaposition – specialbilden fullkomnas desto mera mot ju flera andra dylika den hålles. Exempel bilden af ett äppelträds blad – mot andra träds, mot
30 barr, gräs- ört-blad. Såsom förstnämnda är en totalbild, så uppstår härigenom totalbild af blad öfverhufvud. Detta är empirin, utgående från sensation till åskådning – och bild.

Men medvetande om totalbilder har blott människan och har dem derigenom, att hon tänker – närmast lär sig att gifva bilden en betydelse – får ett ord för densamma. Blad, trädblad, örtblad, gräsblad – dessa betydelser motsvaras af totalbilder – typer. Typen är icke enahanda – den vexlar, är för skilda stunder en annan. Ingen kan i hast säga, hurudan den bild han gör sig af björkar är beskaffad. Alla bilder
40 äro sådane allmänna bilder. Men de få betydelsen af allmänhet genom ordet tänkandet.

Nu är hvarje betydelse (i ord), hvad den är, genom sitt sammanhang med andra. Exempel björkblad – blad i allmänhet, en art jemte andra, ett björkens organ jemte stam, grenar, rötter, – »björkens d. v. s. detta träds d. v. s. åter slag arter – organism m. m. Men härtill kommer betydelsen af medel ändamål – (inre yttre, orsak verkan m. m.). I bladet kärnen, safterna, porerna – verkan af luft, ljus. Det är detta mångfaldiga sammanhang som är tankens icke bildernas. Bidasociation vanans – Öfvergång från bild till bild enkigt deras betydelser
50 sammanhang – (med medvetande om betydelsen) är föreställning.

Att deremot utreda endast sammanhanget – det är att tänka – (fälla omdömen bedöma). I detta vetande strängt fattadt försvinner bilden; d. ä. vetande i ord. Slutligen bevisa, systematisera, d. ä. teori,

Fyra punkter utreda:

1:o Undervisningen är icke och skall ej vara en formel öfning – utan delaktiggörande af vetandet såsom innehåll, traditionen.

2:o Naturanlaget är ej andens natur utan själens. Såsom temperament måste det afses i uppfostran öfverhufvud (äfvén undervisningen) nemkligen i sättet. Men det andliga anlaget, är det fostrade. Detta, om framstående intresse för det i sig goda och lofliga skall äfvén i undervisningen befordras.

3:o Vetandets momenter äro – oskiljbara. Medvetande om åskådningens innehåll först i bilden och menskligt vetande först genom bildens betydelse, som innebär vetande om betydelseernas sammanhang, Tänkandet.

Någon undervisning i åskådande i egentlig mening kan därför icke ega rum. Tingen kunna förevisas gifvas barnet i hand o. s. v. – Det gör sig bilder af dem och får vanans bildassociation. Endast den sedliga uppfostran har här intresse – att underhålla barnets lust och glädje, utan att vänja det vid egensinne, häftigt begär och dess tillfredsställelse – men vid förnöjsamhet. || Vidare kan och bör barnet läras, att noga gifva akt på föremålen, d. ä. dess sinnen uppöfvas, så att sensationen är fullständig och icke af andra sensationer förvirras – hvarigenom bilderna blifva bestämdare. Men detta för medel <och> ändamål i familjen. Det är öfning, icke undervisning – meddelande af tradition. ||

Först när ordet kommer dertill, när barnet förstår och talar, blir åskådandet undervisande – bilder med betydelse: Föreställningar.

Derför säger man numera icke åskådningsundervisning – utan tal- och tankeöfningar. *N. B. Formalism,*

4:o Att den första barnundervisningen sker och skall ske i vetandets betydelse af vetande för handlingen. Föräldraundervisningen. Medel och ändamål. Menniskans görande och låtande.

5:o Härifrån skall undervisningen efterhand öfvergå till meddelande af det traditionela vetandet såsom teori – i vetandets betydelse, att vara till för sin egen skuld, icke för handlingen.

Detta karakteriserar den offentliga undervisningen. Såsom den icke kan rättfärdiga sin sed för barnet (i likhet med samhällslifvet), så kan den icke heller rättfärdiga sitt öfverlemnade vetande med ett ändamål – annat än vetandet sjelft, hvars denna högre betydelse först efterhand fattas af barnet, blir intresse.

Denna är vetandets humanistiska karakter. Realkunskaper för handlingen, för nyttan – äfvén sedelärande berättelser, historiska höra hit, ty tendens att väcka och nära moraliskt, patriotiskt sinnelag. Familjeundervisningen realistisk. Men vetandet skall vara allmänt menskligt – humanistiskt. Det är detta såsom teori för teorins skuld.

Äfvén naturvetenskaperna skola läras med denna karakter, icke resultat, berättelse om data, utan teori. Naturens lagar och deras sammanhang. Vetenskapen sträfvar dertill. Den blir teori i denna mening, då den förbindes med vetandet om anden, såsom Naturfilosofi.

Det är först genom sjelfstudium och sjelfundervisning menniskan kommer till en sådan allomfattande teori – verldsbetraktelse. Barnundervisningen måste hafva till föremål teorin i skilda ämnen – särskilda vetenskaper – utan samband med hvarandra – (annorlunda än såsom hjälpvetenskaper).

Denna undervisning har i folkens barndom varit blott muntlig tradition i poetiska kosmogonier, mer eller mindre sammanhängande med religionsläran.

Men med vetandets fortgång och lifligare samband mellan folken, grundad genom kristendomens universalitet blir detta vetande mer och

mer allmänt menskligt – universelt, medan det dock i sin högsta spets har nationel form, i nationallitteraturen – såsom verldsbetraktelse.

Det är denna syftning, den offentliga undervisningen skall hafva, att förmedla nationens vetande med det allmänt menskliga. Och detta sker i vetandet såsom teori. Teori – bevisning allmängiltighet – d. ä. i och för sig gällande, förnuftig. Ur denna synpunkt, är det statsmaktens (den nationela verksamhetens) berättigande och förpligtelse: att genom undervisningsanstalter upprätthålla detta nationens samband med menskligheten. All skola, som ej är bygd på denna grund är förfelad – folkskolan som den lärda skolan.

Öfvergå vi ur denna synpunkt, att bestämma läroämnena, lemna vi alltså allt uppskattande af desamma enligt deras antagna lämplighet att formellt öfva den ena eller andra själsförmögenheten. Den enda, undervisningen har att hålla sig till är tänkandet.

Om dettas beroende af vetandet i bild – Inbillningskraften – i fråga om metoden.

Ämnenas vikt, deras vikt för teorin, för ett sammanhängande menskligt vetande.

Det viktigaste språket – dess teori. Närmast och allmännast modersmålet. Språket ordets uttryck; och ordet = tanken. Ordets sammanhang i språkets. Det formela i teorin: formläran och satsen. Men det konkreta sammanhanget betydelsens – det lexikaliska sammanhanget. Att förstå, hvad som talas och läses: först betydelsen – men betydelsernas sammanhang, derigenom betydelserna sjelfva beror af satsen. Det är begrepp och omdöme. Betydelsen för barnet gifven, hänföres till bilden. Så äfven språkets rot sinnlig. Men sammanhanget uttaladt är betydelsens grund. Fremmande språk lingvistiskt: genom jämförelse teorin utvidgad fördjupad.

För det andra alla de ämnen, som omfatta andens verld historien: Geografin såvida kulturgeografi – politisk land och folk. Egentlig historie – båda främst fäderneslandets ||hit äfven läran om dess lagar – såsom uttryck för det nationela medvetandet.|| Icke blott beskrifning och berättelse, utan sammanhang. Ordningen för nationel och allmänt mensklig utveckling. Vidare rättslära, moral samhällslära, religionslära.

Mina Herrar. I gårdagens framställning sökte visa att såsom föremål för meddelande i undervisningen utom familjen, Skolundervisningen, skall hafva den högre betydelse, att icke vara till för handlingen, utan för sin egen skuld, det vetande, hvori menniskan höjer sig öfver handlingens verld, vetandet som sanning.

Att vetandet i denna mening är humanistiskt. Det är teori – system bevisning. Allmängiltigt.

Derföre är det undervisningens uppgift, att meddela vetandet icke såsom blott datum utan såsom vetenskap.

Att vidare undervisningens första föremål är språket – dess teori. Ty undervisningen gäller blott tanken, tänkandet. Tankens kropp är ordet – och språket är dettas uttryck.

I språkinnehållet (ordet) utgör det abstrakta, det allmänna, det andliga det språket systematiserande, och detta innehåll är derföre det närmaste undervisningsämnet – det historiska och filosofiska vetandet, andens verld. Religionsläran.

Slutligen teorin i vetandet om naturen, grundar sig på vetandet om om andens verld – d. ä. emedan i denna ordning, lag, förnuft söker menniskan förnuft i naturen. Hit jemte Naturvetenskap, matematik,

såsom, kan man säga, naturvetenskapens språk.

Denna uppfattning är idealistisk. Men endast som sådan kan undervisningen vara human. Vetandet sås^{om} allmänt meniskt har sitt uttryck i vetenskapen. Och all vetenskap är idealistisk – sträfvar till en teori.

Man kan nu säga. Detta förstås om den lärda undervisningen. Men vi finna för oss folkskolor, realskolor, flickskolor – skall äfven i dessa undervisningen hafva denna idealistiska karakter? Utan tvifvel. Ty ingen menniska eger rättighet att för sina likar bestämma undantag hvarken i den sedliga uppfostran eller den intellektuella.

Endast att erfarenheten här tvingar att inskränka undervisningstiden och dermed undervisningsämnenas mått.

Men äfven i folkskolan och dermed i öfriga nämnda är språkstudium det viktigaste. Och det måste afse teorin. Icke det förvända, att tro teorin vara gifven med en s. k. allmän grammatik. Icke heller med inlärandet af definitioner på ordslag, former, satsdelar och satser. Men i öfning att läsa, förstå, tala, skriva, teoretisk ordning och sammanhang, samt detta sammanhangs nödvändighet förklarad – hvarigenom uppstår regeln såsom uttryck för detsamma.

I den lärda skolan skall början vara densamma. Men här kan definitionen tidigare träda till – undervisningen anläggas mera rent vetenskapligt. Den kan närma sig härtill – ju mera tillfälle finnes för jemförande språkundervisning.

I det historiska vetandet likaså. I lärda skolan ett kronologiskt skelett, som framdeles skall utfyllas; I Folkskolan utförlig historia – tidigast skildrande och fragmentarisk – fäderneslandets pragmatisk. Likaså i geografi – land och folk – kultur – o. s. v. –

Naturvetenskap genom sin art sönderfaller i många gebit – teorierna bredvid hvarandra. Men hvad i lärdomsskolan läses gagnöst, om ej systematiskt. Har i folkskolan föga rum, om ej såsom tillhörande geografien.

Öfverhufvud i Folkskola m. m. inskränkningen och ämnets behandling beroende deraf, att skolan för lärjungen på en gång skola och universitet. Men likväl alltid hänsyn till sammanhang, teori.

I folkskolan främst fäderneslandets språk, (natur) kultur, historiska förhållanden. Detta det humana och humaniserande.

När sålunda gifva akt på det vetande, som är det traditionella, finna vi, att det innebär ett rättfärdigande af handlingens värld öfverhufvud.

Hafva sagt: samhällsseden är tvång. Den är allmängiltig, har denna karakter. Men den är gifven, grundlös. I den patriotiska seden kommer menniskan till medvetande om grunden för dess berättigande; nemligen: den är berättigad, emedan nationen, fäderneslandet, är det absolut berättigade (nationens världshistoriska verksamhet). Men äfven den patriotiska handlingen hvilar på seden – det genom seden inplantade medvetandet om rätt och orätt. Samvetet erkänner den utan vidare.

Men i vetandet – synnerligast det historiska får det närvarande ett högre rättfärdigande, såsom produkt af en förnuftig utveckling – förnuftigt nödvändigt moment i världshistorien. Samvetets dom rättfärdigas i vetandet – den omedelbara öfvertygelsens genom den sammanhängande på bevisning grundade insigten.

Individen lär sig sålunda fatta sitt lif såsom tillhörande en förnuftig verldsordning. Härigenom stäld öfver vexlingarne i handlingens värld, öfver sina öden.

Religionsläran – religionen sås^{om} teori, ger öfverhufvud denna

insigt – Guds försyn, gudomlig verldsordning. Men kristendomen såsom universell, och för att vara universell, rättfärdigar endast den sedliga handlingen öfverhufvud. Icke den nationela seden såsom sådan.

Den historiska insigten dertill nödvändig. Den har blifvit det, ju mera historien blifvit fattad såsom verldshistorie och i verkligheten öfvergått dertill i sambandet mellan nationernas vetande och häraf förmedladt i deras sed, Det har skett på kristendomens egen grund – läran om allas likhet och allmän människokärlek. Häri kunna söka grunden därför, att det religiösa vetandet för sig är otillräckligt – att
10 nutiden i folkskolan begär något mera – ett supplement dertill.

För religionsläran som teori återstår dess gebit – försoningsläran för den individuella bristen och synden. (Och, såsom i läran om familjeuppföstran nämndt, såsom gifvande seden och samvetets vittnesbörd, det moraliska sinnelaget dess sanktion – likväl här ej såsom teori, utan enkel lära för tron).

—
Detta det väsentliga, hufvudsak och hufvudsyfte i undervisningen.

Men såsom vetandets omfattning bestämmes af stånd och villkor – så kommer till det sagda i undervisningen afseendet på det blifvande yrket. Skolan skall med afseende härpå föra familjeundervisningen vidare. Detta är klokhets mesyr – har icke något systematiskt rättfärdigande,
20

Skolan inöfvar med afseende härå färdigheter och är undervisning i medel och ändamål.

Hit skrifvandet och räknandet, betraktade icke såsom öfning för teorins begripande, utan för användningen i det verksamma lifvet. Hit läran om jordbruk och trädgårdsskötsel i folkskolan på landet – teknologisk undervisning i folkskolan i staden och realskolan. Äfven den lärda skolan har öfning för användandet: deklamation, författande, talande af fremmande språk.
30

Allt detta det sekundära. Realistisk undervisning. Det måste afses. Men skall icke utgöra princip för undervisningens ordnande.

—
Återvända till hufvudsak. Klart att den teoretiska insigt hvartill undervisningen skall föra blir ett föremål för sjelfstudium lifvet igenom. Anmärkt: att därför teorier i skilda vetandets grenar icke allmän verldsåsigt. För denna fordras sjelfstudium, den egna forskningen, en egen öfvertygelse. Barnaundervisningens skolundervisningens öfverhufvud, gräns – när intresse och förmåga till sjelfstudium finnes. Men
40 vilkoret härför att fast grund i det speciella. För lärda undervisningen öfvergången till sjelfstudium vid universitetet. För öfriga skolor – undervisningen allt mera anlagd på sjelfstudium ju mindre omfattande vetandet. Därföre här läseböcker icke läroböcker.

För den vetenskapliga öfvertygelsen – tviflet – förkastande af auktoritet – eget afgörande. Lätt stannar härvid, om ej vana vid sträng teori, systematiskt vetande – och bunden af det ena eller andra strängt bevisade.

För folkskolan m. fl. den religiösa undervisningen härför af synnerlig vikt – emedan religiös öfvertygelse utgör ett fast stöd, när auktoritet förkastas och den egna pröfningen inträder. Men också klart, att ju mera realistisk undervisningen, ju mer det humanistiska elementet tillbakasettes, desto mindre fasthet – desto mindre grund, medan dock den erhållna väckelsen förer till reflexion och egen pröfning. Det är då väl att det lärda ger något fäste åt densamma.
50